84468

BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE

OSZK

MÁTYÁS KIRÁLY

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

MÁTYÁS KIRÁLY

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE

MÁTYÁS KIRÁLY

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

AZ ATHENAEUM KIADÁSA

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

84468

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1989 év 3966 sz.

82233 — AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA, BUDAPEST

ELŐSZÓ

Mátyás király . . . Különös, rejtelmes és mégis: derűsen és édesen zengő visszhangja van ennek a két szónak a magyar ember lelkivilágában. Mintha még ma is inkább a népmese Hunyadi Mátyása élne bennünk, mint a »történelemé«. De csak kevesen tudják, hogy a népmese Mátyása — az igazi.

Engem e munkám megírására két izgalmas történetpolitikai kérdés ösztökélt. Az egyik: mi volt, mit jelentett Mátyás birodalma alig egy emberöltővel Mohács előtt s szinte félévezreddel Szent István után, hogyan illeszkedett bele, beleilleszkedett-e valójában az árpádi nagy államalkotás és birodalomépítés széles szemhatárába s egyben kimért, zárt rendszerébe, avagy azoknak volna igazuk, akik Mátyás alkotásában csupán egy kivételes államférfiúi és vezéri lángész egyszeri csodáját, gyönyörű, de terméketlen rögtönzését látják, a reális magyar erőket és lehetőségeket messze túlszárnyaló, óriási nemzeti áldozatok árán kikényszerített s eleve rövid életre termett üstökösi ragyogást, amely már előkészítője volt »nagyzásával«, tévedéseivel, túlságos vérvesztő áldozataival a mohácsi összeomlásnak? A másik: ennek az átlagos és egyre általánosabbá váló

történetírói szemléletnek, mely valahogy párhuzamosan halad az egészségtelenül és veszedelmesen erősbödő mindenféle idegentisztelettel a mai Magyarországon, élesen ellentmond Mátyás király és a mátyási birodalom kérdésében elsősorban régebbi történetírásunk, de a II. Zrinyi Miklós csodálatos géniusza is, mindenekfölött pedig a magyar nép ösztöne, lángeszű emlékezése, ítélete és halhatatlan szeretete, — melyiknek van hát igaza?

Mátyás király nem az egyetlen kimagasló hőse történelmünknek, akiről a magyar nép *különvéleményt* jelentett be bizonyos korszakok tudományos és hivatalos fölfogásával szemben. Előtte Szent Lászlót s talán másokat is, utána II. Rákóczi Ferencet és Kossuth Lajost is másként, teljesebben, többre értékelve, korlátlanabb odaadással, forróbb szeretettel övezte életükben és őrizte holtuk után, mint felsőbb rétegeink korszakonként változó és ingadozó közvéleménye. És csodálatos, majdnem mesébe illő módon egyre inkább a magyar nép ítéletét igazolják a magyar sors újabb fordulatai és Európa sorsfordító legújabb eseményei . . .

A Vezérlő Fejedelemtől hányszor próbálta meg elvitatni a »tudomány« a felsőbbrendű államférfiúi, diplomáciai és hadvezéri képességeket, főleg a kiegyezés utáni időkben, amikor mindegyre jobban elhalványodtak és feledésbe mentek az ősi szentistváni magyar birodalmi politika céljai, szempontjai, évszázados erőfeszítései! A mindjobban ellabancosodott 67-es politika sugallata alatt elmosódhatott az akkori és a mai magyar középosztály tudatában Rákóczi hősi erőfeszítéseinek széles *szellemi* szemhatára. De lassan legújabb történetünk szörnyű tanulságai nyomán újból elénk magasodik a nagy fejedelem — s vele a magyar nép — fényes politikai igazsága.

És csak a trianoni összeomlás üszkeinek komor, rőt fényénél kezdjük újból meglátni Kossuth Lajos igazát, még

Széchenyi Istvánnal és Deák Ferenccel szemben is. De nem csodálatos az, hogy a magyar nép ösztönösen mindezt — Mátyás, Rákóczi, Kossuth esetében egyaránt — előre tudta s e mélyebb történeti igazságából soha egy percre nem engedett? Sőt vállalt érte *még nehezebb* sorsot is, így a kossuthi eszmékhez való megható ragaszkodásával, a kettős monarchia korában?

Megvallom: mikor hozzáültem a mátyási birodalomnak főleg politikai szemszögből való tanulmányozásához, már bennem élt a sejtelem, épen a kossuthi szemlélet legújabb igazolódása révén, hogy a magyar nép ösztöne, emlékezete, ítélete és szeretete aligha tévedhet a legnagyobb magyari dolgokban, tehát a Hunyadi Mátyás uralma körül kialakult történelmi vitában sem. Ez azonban nem volt elfogultság bennem, előre elhatározott dogma, amelyet aztán, törik vagy szakad, de igazolnom kell. Munkámban nemcsak azért ragaszkodtam szorosan az eseményekhez, hogy jobban érzékeltessem a mátyási gondolkozás és cselekvés elragadó lovas ütemét, hanem főleg azért, hogy *az események maguk beszéljenek s én is csak annyit a magam politikai értékítéleteiben, amennyit az események nyujtanak, vagy engednek.*

Ki tehet róla, hogy Mátyás király története a magyar nép ítéletét igazolja, amely máig siratja egykori nagy királyát s vele az igazságot, ami — »odavan«? . . . Nem pedig a túlságos idegentisztelet és nemzetünk egyénisége számára örökre idegen olcsó alkalmazkodás »tudományos« szemléletét, amely nem győz elég szemrehányást halmozni Hunyadi Mátyás fejére, főleg nyugati »fölösleges« hadakozásaiért. Hát én megmutatom a következőkben, hogy senki nagy magyar uralkodó és államférfiú nem erőszakolta olyan szívósan és fáradhatatlanul a nyugati szomszédokkal való barátság és együttműködés politikáját s hogy miért *kellett*

végül mégis *éppen neki* belebonyolódnia nyugati hódításokba, mikor a nagyobb veszedelem délkelet felől özönlött felénk . . .

A magyar népnek Mátyás királyról való emlékezésében, a szájhagyomány révén máig fennmaradt mesékben és tréfákban látszólag nem sok a politikai elem. Első tekintetre csak egy nagy és nemes szellem kedves, derűs vonásait tükrözik, egy királyi férfiúét, akihez az egyszerű, jogtalan magyar pórnép olyan közel érezte magát, mint a magyar mesék királyfiához. Valójában azonban ez a népi hagyomány — kimondatlanul — arról is szól, hogy Mátyás birodalmában *soha azóta nem felejthető* természetes belső rend és igazság uralkodott, megbecsülték a kisemberek millióit, azokat is, akik még jogilag nem tartoztak a politikai nemzethez. Egy olyan csodálatos politikai tehetséggel megáldott nép, aminő a magyar, a maga emlékezésében és ösztöneiben, mint ahogy a Rákóczi- és Kossuth-kérdésben is beigazolódott, *csak a természetes, mesterkéletlen és időtlen magyar dolgoknak lehet hordozója.* És a magyar nép úgy érezte attól a pillanattól fogva, hogy a nagy király lehúnyta szemét fényes bécsi palotájában, szüntelenül azt érezte és azt ismételgette magában, hogy *ő volt az igazi nagy magyar mérték, ő volt a feledhetetlen örök példaadás s az ő magyar birodalma volt az igazi és igazán magyar birodalom* . . .

Mátyás király élete és műve az utolsó magyar éposz. Utána már csak ragyogó balladák következnek: akár a Bethlen Gáboré, akár a Zrinyi Miklósé, akár a Rákóczi Ferencé, akár a Kossuth Lajosé. Még 1848—49. erőfeszítése jutott a legközelebb Mátyás király birodalmának mértékéhez és valóságához . . .

A korán elfelejtett és méltatlanul félreállított kiváló magyar történetíró, Takáts Sándor, »A holt királyról« szóló értékes kis tanulmányában meghatóan írja le, hogy Mátyás

királyt leginkább a föld népe siratta meg. »Az urak örvendettek, hogy immár kényükre, kedvükre tehetnek bábkirályt... A nagy Mátyás király emlékezete temetve volt. Az urak még a nevét sem szívesen hallották. A szegénység azonban annál jobban emlegette. Énekbe foglalták nevét és tetteit s a szomorú dal ajkról-fülre járt«.

Nem sok idő telt bele azonban, alig néhány évtized, s már a mohácsi vész után, I. Ferdinánd korában a főurak is ráébredtek — jó későn — mit veszítettek Mátyás királyban és az ő erős, szilárd, befelé szabad, kifelé független rendszerében és birodalmában. És immár ők is azt kezdték emlegetni, hogy »meghalt, ledűlt Magyarország bástyája, nem lészen több Mátyás királyunk...«

Lehet, hogy valóban nem lesz több Mátyás királyunk. De Mátyás király Rákóczi Ferencet és Kossuth Lajost jelenti, Rákóczi és Kossuth pedig a mai, a legmaibb idők harcait. Ők hárman arra intik, buzdítják, sarkalják a mi gyarló nemzedékünket, hogy nincs áldozat, ami túlságos volna *a változhatatlan és örök magyar ügyért és nekünk életünk árán is meg kell védenünk belső szabadságunkat, külső függetlenségünket s vissza kell vívnunk ősi dunai hivatásunkat.*

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

CSODÁLATOS INDULÁS

Nagy Lajos óta nem nagy szerencséje volt Magyarországnak idegenből hozott uralkodóival. V. László gyöngesége nem tetszett a magyar nemesség tömegeinek, mert az oligarchia hatalmát táplálta, Hunyadi Lászlónak, a nemzet bálványának, a világraszóló hős fiának alattomos megöletése pedig a német származású király és a magyarság között sötétlő lelki szakadékba világított bele könyörtelenül. Habsburg László halála után elemi erővel tört föl a nemzeti tömegekben az árpádi századok elmúlt boldogságának megszépült emlékezete és a sóvárgás, hogy megint magyar ember üljön szent István örökébe.

Hunyadi János dicsőséges László fiának, a nemzet reménységének gyalázatos elpusztítása: a lelkesedés és faji büszkeség s a harag és bosszú érzelmeit *együtt* fogta Mátyás királyjelöltségének szekerébe; de a természetes köznemesi osztályérdek és a magasabb nemzeti érdek tudata is Mátyás szekerét tolta. A többit elvégezte Hunyadi Jánosné, Szilágyi Erzsébet anyai szíve és erős akarata, Vitéz János váradi püspök hűsége és diplomata okossága, valamint Szilágyi Mihály hatalma és erőszakossága. Csak a nagy oligarchákat, a Garaiakat, Ujlakiakat kellett leszerelni, — akik

maguk is királyjelöltekként szerepeltek — hogy Mátyás előtt szabaddá váljék az út.

A királyválasztó országgyűlés Rákoson 1458. január 23-án Mátyást egyhangúlag magyar királlyá választotta.

»a magyar faj becsülete« követelte . . .

A köznemesség, a tömegek, a Hunyadi család neves és névtelen híveinek öröme határtalan. Vitéz János, a nagyműveltségű püspök mámoros beszédet intéz a rendekhez s a nemzeti közvélemény, a magyar faj győzelmét ünnepli a fiatal király személyében s egyben a gyűlölt idegen befolyás vereségét. A kemény vén harcos Szilágyi Mihály valóban a nemzet lelkéből beszélt, mikor a választás előtt tüzes magyar beszédében »a magyar faj becsülete« érdekében valónak mondotta, hogy annyi idegen után végre magyar ember homlokát illesse szent István koronája. Vitéz János püspök Milánó fejedelméhez intézett levelében így ír a királyválasztásról: »Isten csodás kegyelmességével a különféle viszontagságok által megzavart Magyarországra vetvén irgalmas tekintetét, legújabban úgy ez országnak, mint egyszersmind a mi magyar nemzetünknek rég letűnt boldogságát visszaállította.«

Bécsújhelyen riadalom, Rómában öröm

Németországban, különösen a bécsújhelyi császári udvarban riadalmat, kelletlen érzéseket és gyűlölködő mende-mondákat kelt a hír, Rómában, a pápai udvarban örömet és ujjongást. III. Calixtus pápa Mátyásnak többek között ezeket írja:

»Midőn éppen a török zsarnok fenyegető készületei és a keresztény fejedelmek vészteljes hanyagsága a legnagyobb aggodalommal töltötte el lelkünket, feltűnt az a szerencsés nap, melyen magyar királlyá megválasztásodról tudósítottatánk. Hogy ez be fog következni, előre megjósoltuk, erősen hittük. Mert nem lehetett föltennünk, hogy az igaz-

ságos Isten, akiért és akinek híveiért boldog emlékezetű atyád dicsően és vitézül harcolt, az ő házát a viszontagságok súlya alatt elmerülni engedje.«

»... Fenséged felmagasztaltatásában imádságaink és könnyeink gyümölcsét látjuk. Fenséged személyében pedig Istennek emberét ismerjük föl, akit nemcsak Magyarországnak, hanem az egész keresztény világnak küldött.«

»Fölidézve atyádnak, Krisztus győzhetetlen atlétájának, örök dicsőséggel környezett emlékezetét, azt a meggyőződést tápláljuk, hogy az ő gyászos halála után Magyarország Benned újabb támasztóoszlopot nyert, melynek szilárdságát növeli az, hogy előtted áll atyád dicsőségének példája. Ezt biztos hitünk szerint Te nemcsak el fogod érni, hanem minden igyekezettel fölül is fogod múlni ....«

»Erős meggyőződésünk az, hogy Fenséged a halhatatlan Isten kegyelme által vezérelve, amily szerencsével emelkedett ifjúkorában ama hatalmas ország trónjára, oly sikerrel fog a hit ellenségeinek megsemmisítésére és az örök dicsőség elnyerésére működni!«

a korona Grácban, Mátyás Prágában

Az ifjú király megválasztásának napján Prágában Podjebrád György kormányzó barátságos fogságában volt, a szent korona pedig Grácban III. Frigyes császár kezében. A rákosi országgyűlés Szilágyi Mihályt öt évre kormányzóvá választotta még a királyválasztás napján s egyben követségek menesztését határozta el Frigyeshez a koronáért, Podjebrádhoz a királyért, mindkettőhöz a magyar fegyverek fenyegetésével.

Podjebrád barátságosan bánt Hunyadi János kisebbik fiával s örült megválasztásának, természetes szövetségest látott benne mind a maga hasonló nemzeti királyságra való törekvései szempontjából, mind a császár ellen. Kiadja Mátyást s ünnepélyesen elkíséri a határig. Ott közli a fényes

magyar küldöttséggel, melynek élén a boldog édesanya, Hunyadi Jánosné, Szilágyi kormányzó, Vitéz János váradi, Szilasi Vince váci püspök, Rozgonyi János erdélyi vajda, Ország Mihály, Rozgonyi Sebestyén, Báthori István lovagolnak, hogy leányát Katalint eljegyezte Mátyás.

bemutatkozás a határon

A küldöttség megrőkönyödik, mert Garai László nádort csak úgy tudták volt megnyerni, hogy Szilágyi és Hunyadi Jánosné a legünnepélyesebb formában ígérték meg a király házasságkötését a dölyfös nádor leányával, Máriával. Nagy vita kerekedett, de Mátyás becsületből és egyben okosságból a maga ígéretének megtartása mellett döntött. A 18 éves király íme már a határon megvillantotta csodálkozó és megdöbbent hívei és rokonai előtt hatalmas egyéniségét. Ez volt első győzelme a kiskirályokon.

a tizennyolcéves ifjú szemben egy ellenséges világgal

Az ifjú király helyzete nem volt könnyű. Bizánc neve már Isztambul ekkor s az ozmánok trónján II. Mohamed ül, a görög birodalom megsemmisítője, aki Hunyadi Jánossal évtizedeken át mérkőzött. A római császár: III. Frigyes, atyjának és Magyarországnak konok és engesztelhetetlen ellensége, érzi a Hunyadiak erejéből és dicsőségéből az ő császárságára eső árnyékot és fenyegetést s makacsul tartja birtokában az ország szent koronáját, ismervén a varázserőt, mely abból a hagyománytisztelő magyarokra sugárzik. Lengyelország királya: Jagelló Kázmér, maga is királyjelöltként lépett volt fel még az imént vele szemben s igényét fönntartja továbbra is a magyar koronára. Velence ellenlábasa Magyarországnak a dalmát tengerparton. Bent az országban pedig a zürzavar, erkölcsi, hatalmi leromlás, amit V. László hagyott maga után — üres kincstár, legyöngült honvédelem, gyanakvó, duzzogó, lázadásra kész nagyurak. Hozzá az országgyűlés éppen a király-

választáskor hozta határozatba, hogy az új király ezentúl a maga seregével hadakozzék, csak nagy szükségben nyúlhat a főurak bandériumaihoz és csak végszükség esetén a nemesi közfelkeléshez.

Bonaparte Napoleon 26 éves volt, mikor az olaszországi hadjárat diadalait aratta. Hunyadi Mátyás 18 éves, mikor átvette szent István birodalmának kormányzatát s 1458 február 14-én ünnepiesen bevonult Budavárába.

beköszöntő intézkedések, első ámulat

Első intézkedései mind nagyobb ámulatba ejtik az országot és Európát. A nyügös öreg kardforgatót, Szilágyi kormányzót, nagybátyját, az Alföldre küldi törököt verni. A kötelmeivel nem törődő Ujlaki Miklós erdélyi vajdát annak sógorához, Podjebrádhoz írt levelében megfenyegeti, aztán megtöri. A hatalmas cseh rablóvezértől Giskrától Rozgonyi Sebestyénnel elvéteti Vadna várát és nyílt ütközetben Sárospataknál megsemmisíttet egy cseh sereget. A pápa sürgetésére, hogy lépjen a török ellen apja nyomdokaiba, országgyűlést tart juliusban Pesten s azon sereget kér, de nem kap, a rendek ragaszkodnak a januári királyválasztó országgyűlés ama döntéséhez, hogy az ország védelme elsősorban a király kötelessége, intézze a maga erejével. Annyit mégis elér Mátyás, hogy a hivatali kötelességeivel nem törődő Garai Lászlót, nádori méltóságától megfosztatja s helyébe Ország Mihályt teszi, a Hunyadiak régi hívét.

és az első lázadás: Garai, Ujlaki, vén Szilágyi

Erre azonban Garai összeesküvéssel felel, melyben társa volt Ujlaki Miklós és a maga kormányzói hatalmának semmibevevése miatt föllháborodott és halálosan megsértődött vén Szilágyi Mihály.

Szilágyi szerb fejedelem szeretett volna lenni, Brankovics György fia, Lázár után, de ez a terve nem sikerült. (Nem is sikerülhetett, mert Szilágyi egy ízben fogságba

ejtette volt Brakovicsot s a népszerű szerb despota kezét megcsonkíttatta.) E kudarc után most meg a király sérti meg azzal, hogy nélküle tart országgyűlést, holott ő tette királlyá, húga, Erzsébet fiát s különben is az ország választott kormányzója. Mátyás Vitéz János útján nagynehezen kibékíti lázadó nagybátyját, elibe megy augusztus 8-án, a Hunyadi várak nagyrészét átengedi neki, besztercei örökös grófságát megerősíti és — elfogadja a kormányzóságáról való lemondását.

a török elfoglalja Galambócot

Augusztus 24-én jelentés érkezik Nádorfehérvárról, hogy a török elfoglalta Galambócot, az ország egyik legfontosabb végvárát. Mátyás még aznap királyi tanácsot tart, közfelkelést hirdet, maga után küldeti a pápai követ toborozta kereszteseket s másnap már indul Szilágyi kíséretében. Budán Hunyadiné intézkedik, Carvajal bíbornok és a magyar urak néhány nap multán loholnak a király után. Ennek villámgyorsasága és példája megteszi a hatást, a nemesi fölkelés is fényesen sikerül, a velencei követ jelenti a Signorinának: »Ebben az országban emberemlékezet óta nem uralkodott ilyen harcias hangulat és nem létesült ilyen jelentékeny sereg, melyet részint a szeretet, részint a félelem érzése hoz össze.«

első törökverés, első alkotmánysértés, második lázadás

Mátyás Szilágyit Szendrő alá küldi, a török Szerbia belsejébe vonul vissza, de Mátyás utánuk ereszt egy dandárt és a török sereget megveri. Aztán Nándorfejérvárra megy s a nagy veszedelemre való tekintettel országos honvédelmi adót vet ki országgyűlés nélkül. Erre Garai, Ujlaki és Szilágyi újból összeesküsznek s most már Frigyes császárnak vagy Podjebrádnak akarják fölajánlani a koronát. Mátyás tudomást szerez a dologról, Szilágyit elfogatja és Világos várába csukatja. Majd néhány

nap mulva visszakanyarodva az alkotmányosság útjára, országgyűlést hirdet Szegedre.

de az országgyűlés megbékül és mindent megszavaz

Az országgyűlés méltányolja az ország nehéz helyzetét s a király buzgalmát, a honvédelem szükségleteire mindent megad a nagyszerű fiatal királynak, aki láthatólag föl tudta gyujtani a nemzet képzeletét s ezzel megnyitotta az ősidők óta mindig nehezen kezelhető magyar áldozatkészség forrásait.

»Az országgyűlésen vármegyei bandériumok szervezését határozták el oly módon, hogy azokba a jobbágytalan nemesek egy, a birtokosok minden húsz jobbágyuk után egy-egy fegyverest kötelesek állítani; ezeket a király évenként egyszer, három hónap tartamára, fegyver alá hívhatja és az ország határain túl is vezetheti; fönnmaradván ezenfölül joga, végső szükség esetén fölkelésre szólítani az összes rendeket fejenként, kik azután addig kötelesek a király mellett szolgálni, míg a szükség tart.«

Bosznia hódol

Ugyanezen a szegedi országgyűlésen megjelent Bosznia vitéz királya, Osztója Tamás, elismerte a magyar korona fönnhatóságát s azt kérte, hogy Szerbia fejedelemségét Mátyás, fiára, István hercegre ruházza, ki Lázár fejedelem lányát vette nőül. Mátyás így is cselekedett.

Ugyanebben az évben, de jóval előbb, alig több mint egy hónappal Mátyás trónralépése után a cseh rendek királyukká választották a nagytehetségű Podjebrád György kormányzót, Mátyás jövendő apósát és szövetségesét.

magyar püspökök koronáznak Prágában, első diplomáciai siker

Mátyás Podjebrád kérésére magyar főpapokat küldött a prágai koronázás szertartásának elvégzésére, a győri és a váci püspököket. Egyben az ifjú diplomata e püspökei útján esküvel megerősített

nyilatkozatot csikart ki Podjebrádból, melyben az hűséget fogad a római egyháznak és a pápának. Ez volt az első lépése a huszitizmus ellen és első diplomáciai sikere.

Mindez pedig történt 1458. február 14-e és ugyanez év december közepe között. Ragyogóbb nyitánya egy nagy uralkodói és államférfiúi pályának el sem képzelhető.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

MÁTYÁS KIRÁLY MAGYARSÁGA

Román szomszédaink, hűtlen dunai osztályostársaink, de más ellenfeleink is, szeretik elvitatni tőlünk Mátyás királyt. Hunyadi János oláh (vlach) származását emlegetik és feszegetik. Nem veszik észre, mennyire a magyar belső hódító erő és presztizs malmára hordják a vizet.

nem kell genealógiai szalmacséplés

Én itt genealógiai szalmacséplésbe főleg azért nem bocsátkozom, mert annak amúgy is kétes eredményeit semmiképpen sem tartom perdöntőnek. Mátyás király, vagy akár Hunyadi János magyarságára. Mint ahogy minden francia joggal nevetheti ki azt az együgyűséget, amely Napoleon franciaságát akarja elvitatni, mi magyarok — szerényebb állásunkhoz képest a világ előtt — legalább is mosolyoghatunk azon a hiú erőlködésen, mely Hunyadi Jánost és Mátyást mindenáron ki akarja tőlünk sajátítani.

Fraknói Vilmosnak, Mátyás király kiváló történetírójának megállapítását ugyan, »hogy Mátyás atyjának elei az oláhok elnevezéssel összefoglalt albán, román és bolgár eredetű pásztornéphez tartoztak«, szerintem csak nagyon lényegbevágó kiigazítással és kiegészítéssel lehetne elfogadni. Mert hiszen az albán, román, bolgár eredetű

pásztornép előkelői, a moldvai és havasalföldi sok százados bessenyő, kun és tatár uralom természetes következményeként többnyire bessenyő, kun vagy tatár vérűek voltak. Bazarába vajda bizony valójában kun vagy tatár úr volt, mint ahogy kimutathatólag turáni vérű a romániai bojárság nagyrészben, Hunyadi János elei pedig oláh kenézek voltak. A vlach pásztorok bessenyő, kun, tatár urai és harcias vezetői megengedem elrománosodtak később, akárcsak a normannok Franciaországban, de Hunyadi János korában ez az elrománosodás még alig fejeződhetett be. Valószínű az, sőt több mint valószínű, hogy a Hunyadiak vérségileg a magyarral rokon népiségből sarjadtak. A Hunyadiak családjában szereplő Vojk név is fölötte hasonlatos Szent István pogány Vajk nevéhez. Mátyás anyja horogszegi Szilágyi Erzsébet volt, apai ágon az elmagyarosodott Garázda bosnyák család sarja, tehár vérségileg szintén legalább is nem tiszta magyar. De lehet igaza akár Hóman Bálintnak is, hogy Hunyadi János apja Zsigmond király volt. Az *igazi* lényegen semmit sem változtathat.

Mátyás magyarsága Napoleon franciaságának tükrében

Mit bizonyít mindez és tetejében az a tény, hogy Hunyadi János és fia Mátyás, a magyar nemzet kimagasló hősei, sőt a magyar faj tulajdonságainak, szellemének és törekvéseinek világraszóló megtestesítői és vezérharcosai lehettek? A magyar fajta csodálatos erejét, a magyar szellem lélekalakító hatalmát, a magyar államalkotásból és a magyar nemzetegyéniségből áradó forró és fényes szuggesztiót.

Napoleon korzikai származása csak egyik alapvető tényezője az ő géniuszának, a másik a francia nemzetközösség kollektív zseníje, mely keretet, teret, szellemi tápot, ösztönzést, fokozást és színezést adott, széles távlatot, messze célokat és a francia művelődés varázsának titokzatos sugal-

latait, Bonaparte hadnagy bontakozó, fogékony egyéniségének, hogy a korzikai bábból kirepülhessen a franciák világverő császárja s diadalmas szuronyai hegyén, de elsősorban a maga személyében, meghordozza Európa minden sarkában a francia szellem és művelődés dicsőségét. Csak nagy, erős, eredeti, termékeny, hódító szellemű nemzetek és fajok értik ezt a varázslatot: ilyen tökéletesen meghódítani s átitatni a maguk szellemével a legnagyobb idegen egyéniségeket s a maguk szellemének Prometheusaivá avatni azokat. Igy hordozta magában és magával a hellén szellemet a macedon Nagy Sándor, Napoleon a franciát, Cavour az olaszt, Mátyás király talán mindnél tökéletesebb lelki egységben, mondjuk »új« fajával és nemzetével, a magyart.

Liszt Ferenc német volt — vitatják nemzetük tekintélyét és önérzetét kevéssé óvó németek. Miért nem a nagy muzsikusnak *életében* s miért nem neki magának mondták ezt, miért nem azon melegében hazudtolták meg Lisztet, mikor éppen olyan büszkén vallotta magát magyarnak? És miért nem Mátyásnak magának magyarázták meg például a budai várban, esetleg a bécsi vagy az olmützi, vagy a boroszlói magyar királyi palotában, vagy valamelyik nevezetes országgyűlésen, állítólagos vérrokonai, hogy hiszen nem is magyar?

magyarsága: a magyar fajta dicsősége

Holott minél kevésbé volt *vérségileg* magyar, annál nagyobb és halhatatlanabb dicsősége a magyarságnak, hogy a lángész csodálatos ihletével olyan nagyszerűen, olyan tökéletesen és olyan maradéktalanul tudta kifejezésre hozni és szolgálni nemcsak a magyar államalkotás, a magyar birodalmiság örök gondolatait és céljait, nemcsak a magyar nemzet fajfölötti egyetemességét, hanem mindazt is, ami magának a törzsökös magyar fajtának legsajátságosabb, legkülönösebb, legegyedülállóbb vonása-szépsége, eré-

nye-bűne. Mintha róla olvasta volna le Ady e gyönyörű sorait :

Vétkeimet nagybüszkén
Bíborba öltöztetem,
S magyar bűnnél nincsen szebb
A világon.

a magyar népmese királya

Ha az ember elolvassa Fraknói Vilmos kitűnő Hunyadi Mátyás királyát, mindegyre megelevenedni véli a szigorúan oknyomozó történetírás soraiból a magyar népmese királyát, ahogy hadakozik diadalmasan a félvilággal, könnyedén, természetesen, magától értődő egyszerűséggel és ugyanolyan természetes pompában ; kigúnyolja, megveri, csúffá teszi a császárt, mint Háry János Napoleont, csakhogy valóban megveri, csakugyan megleckézteti ; Bosznia déli sarkától Boroszlóig, Bécstől a Fekete-tengerig az ő zászlait lengeti a szél, Boroszlóból ki sem mozdul és mégis összeroppantja két nagy nemzetnek az övénél tízszer nagyobb hatalmas egyesült hadseregét ; befejezi a bécsi Szent István dóm építését s piros-fehér-zöld cserepet rakat a toronyra, újjáépíti a bécsi császári palotát, megkapáltatja és móresre tanítja a népnyúzó nagyurakat s ami talán mindennél meseszerűbb : nehéz és sűrű adókat vettet az országgyűlésekkel a magyar nemességre . . .

Hát ki a magyar, ha még Mátyás király sem az?

a magyar szellem bélyege írásain, beszédein, tréfáin

Mátyás nagy levélíró volt. Latinnyelvű levelein átüt a tiszta, természetes és józan magyar gondolkodás világossága, a magyar humor édes íze és átüt az eredeti magyar kifejezések — hungarizmusok — derűje és melege. Az a különleges magyar kedvesség, szemérmes emberség, felsőbbséges bölcseség, férfias báj ömlik el

levelein, beszédein, csevegésein, ötletein, tréfáin, melynek finom lepkeszárnyait olyan biztos kézzel s olyan gyöngéden tudta megfogni és megmutatni Mikszáth Kálmán, hol Deák Ferenc, hol Szilágyi Dezső és más későbbi magyarok szellemének játékos verőfényében, a maradék magyar Olympos valamelyik napsütötte szögletében — már küszöbén a nagy zimankónak . . .

Modern szellemtörténészeink a maguk kissé németes módszerei szerint reneszansz-király voltával szeretik őt jellemezni. De hát III. Frigyes császár miért nem volt hasonlóképpen reneszansz-császár, hiszen ugyanabban a korban élt, sőt közelebb a szellemi megújhodás olaszországi forrásaihoz — földrajzilag? S ha még Frigyest sem lehet olyan könnyűszerrel megfejteni a »reneszansz« sablonjaival, holott ugyancsak egyszerű és szegényes egyéniség volt Mátyás ragyogó figurája mellett, hogyan lehetne Mátyást, aki nemcsak a maga korában élt, hanem kicsit azon kívül is — fölötte? A vezérlő lángelmék és koruk viszonya rendszerint tele van rejtelmekkel, megfoghatatlanságokkal. S nem is kell nagyon elmélyednie az embernek Mátyás életének tanulmányába, hogy hamarosan észrevegye: egyénisége túlnő a még olyan szellemesen ácsolt szellemtörténeti kereteken s még egy Rankéval és Diltheyal ojtott legfrissebb új Taine is kevés volna ahhoz, hogy Mátyást egyszerűen korával és környezetével magyarázza.

visszatalál az árpádi elődök politikai útjára

Mátyás szellemi gyökérzetét a lángész titokzatai födik, de bizonyos, hogy mélyen ereszkedett és erősen kapaszkodott az árpádi magyar történet hagyományaiba; nagy elődei politikáját folytatja akkor is, mikor újat látszik kezdeni, vagy az újból minduntalan visszazökken a régibe, az örök magyar dolgok kerék-nyomaiba.

V. László, a császár öccse: Magyarország, Ausztria és Csehország királya; Mátyás csak Magyarországé, mikor trónra lép és megfordítani próbálja az ősi magyar politika németellenes főirányát. Hihetetlen erőfeszítéseket tesz, hogy békés együttműködésbe, sőt szövetségbe hajszolja a rossz szomszédot, III. Frigyes császárt. Végül szertefoszlik a római császárság álma is, a német-magyar szövetséggel együtt, de Ausztria, szinte akaratán kívül, a markában ragad és Csehország királyaként, Morvaország, Szilézia és Lausitz uraként húnyja le a szemét. Nagy szelleme hol lovagolja az ősi magyar politikai adottságokat, hol birkózik velük s végül — mindössze helyreáll keze alatt, igaz, legjobb, legtökéletesebb formájában, legszélesebb keretei között, a nagy Árpádok magyar dunai birodalma.

a király és az ő magyarjai

Csak egy minden izében, idegszálában, erényeiben és hibáiban a »szittya-nemzet«-tel tökéletesen összehangolt uralkodó, aki egyszerre tud igazi nagyúr és közvetlen, melegszívű egyszerű magyar nemes, kemény, parancsoló nagyvonalú vezér és merész, sőt vakmerő harcos, nagylelkű és kicsit könnyelmű, pompakedvelő és mulatós gavallér és igazságszerető, minden emberi szenvedés felé részvéttel és segítséggel hajló, minden emberi gazsághoz ostorral és csizmasarokkal közelítő igazi ember lenni: csak egy ilyen király tudta az ő zordon és könnyelmű, szabadságukra, hagyományaikra, attilai és árpádi származásukra, jogaikra féltékeny, vért könnyebben, zabot és adót nehezebben ontó, szenvedélyes és izgága, sértődékeny, könnyen boruló, de hamar derülő, makacs, de a szép szó és kedély varázslatai alatt könnyen hajlítható magyarjait kordába fogni, s valósággal fiatalos anarchiára hajló korban, rendkívül nehéz nemzetközi viszonyok között is szép, biztos alapozású és kiegyensúlyozott birodalom tartó gerincévé tenni. Csak egy

ilyen gyökeresen magyar királyi egyéniség tudta feledtetni igazi támaszával, a köznemességgel, hogy bálványozott vezére nem egyszer nyúlt hozzá »vérrel szerzett« alkotmányos szabadságjogaihoz.

együtt továbbfejlesztik az alkotmányt

Bár kisebb-nagyobb szépséghibáktól eltekintve Mátyás hamar fölismerte, hogy a magyart nyers erőszakkal sem meghajlítani, sem megtörni nem lehet, amellett valósággal sámsoni erejétől fosztaná meg népét szabadságszeretetének, önérzetének, önkormányzati hajlamainak letörésével. Szorgalmas országgyűlés-tartó alkotmányos királlyá fejlődött végeredményben. Nagy alkotmányos intézmény-szervező, az ősi alkotmány céltudatos továbbépítője, a nádori intézmény kifejlesztője, az ősi honvédelmi alapok és az új korszerű zsoldos rendszer szerves összeegyeztetője, a magyar gyors, könnyed és rugalmas lovas hadviselés hagyományainak tudatos fönntartója és hadjárataiban gyakorlója, a köztehervíselés gondolatának nagy, korát messze megelőző előharcosa, a szociális gondolat első megsejtőinek egyike, ösztönös és tudatos védője a széles néptömegeknek a kevés kiváltságossal szemben, az oligarchia született üldözője. A magyar nemzet lelkét, egyéniségét senkisem ismerte nála jobban, csakúgy, mint Napoleon a franciákat. Büszke is volt rá, hogy bánni tud ezzel a nehezen fékezhető néppel. Tudta, mit ér, milyen remek penge az ő kezében a magyarság s úgy vívott vele, mint kevesen a maguk népével a világtörténelem legnagyobbjai közül.

»Szentséged ismeri . . . . . a magyarok szellemét«

A pápának írja 1480-ban : »Szentséged ismeri, vagy mások előadásából megismerheti a magyarok szellemét és szokásait, amely szerint készebbek volnának harmadízben is elpártolni a katolikus hittől és a hitetlenek táborába állani, mint megengedni, hogy az ország

javadalmai a király választásának és bemutatásának mellőzésével, a szentszék által adományoztassanak«. Élete vége felé, mikor minden gondját fiának Corvin János hercegnek trónöröklése foglalta le, így ír Beatrix királyné testvérének, Alfonz kalábriai hercegnek: »A magyarok készek magukat inkább egytől-egyig fölkoncoltatni, mintsem asszony uralma alá adni«. »Bizonyára soha senki olyan jól nem ismerte a magyarok természetét, mint én, ki őket oly sok esztendő óta tartom féken«.

»csak a magyarok képesek sikerrel harcolni a török ellen«

1488 őszén Pecchinolli Angelo ostei püspök pápai követnek a velencések és Dsem herceg ügyében mondja többek között: »A velencei bevételből a törökök több hasznot húznak, mint félbirodalmuk jövedelmeiből. És ennek ellenére a velenceiek, kik lelkiismeretlenebbek a töröknél, őszentsége előtt nagy becsben állanak . . . Az ő tanácsukra tagadja meg tőlem őszentsége a török herceget; habár jól tudja, hogy *csak a magyarok képesek sikerrel harcolni a török ellen*«.

Mégis kétségtelen, hogy Mátyás király magyarsága inkább *ösztönösen* ragaszkodik, símul és azonosul olyan tökéletesen a magyarság faji kereteihez és formáihoz, *tudatában* az a szélesebb fajfölötti magyarság az igazi mozgató erő, benne, amely a magyar birodalom és a magyar *politikai* nemzet eszméjében öltött történelmi testet.

magyarok az élen

Birodalmi elgondolásának és uralmának politikai, diplomáciai, művelődési, katonai támaszai, végrehajtói, hősei természetesen elsősorban a szívéhez nőtt törzsökös magyarság vagy az abban egészen fölolvadt rétegek és családok legjobbjai: Vitéz János, Csezmicei János, Vetési Albert, Szilágyi Mihály, Ország Mihály, Kinizsi Pál, Magyar Balázs, Báthory István, Bánfi Miklós, Csupor Miklós, Dávidházi István, Dóczi

Péter, Dóczi Orbán, Egervári László, Geréb Mátyás és Péter, Lábatlan András, Nádasi Ungor János, Nagy Simon, Pálóczi László, Pongrácz András és János, Rozgonyi János, Sebestyén Miklós, Székely Jakab és János, Thuz János, Upor László, Zápolyai Imre és István, Drágfi Tamás, Rahócz Tamás és még nagyon sokan mások. Ország Mihály 26 évig viseli a nádori méltóságot. E magyarok száma és súlya mellett eltörpül a Giskrák, Grefeneck Ulrikok, Tettauer Vilmosok, Beckensloerök, Hag Ferencek, Zeleni Jánosok, Brankovics Vukok és Jehlics Demeterek száma és súlya.

napoleoni értékkiválasztás

Mégis elfogulatlanul és lángeszű biztonsággal onnan veszi hiveit és munkatársait, a nagy birodalmi népmedencéből, ahol adódnak és jelentkeznek. Kinizsi Pál molnárlegényből emelkedik az ország főkapitányi nyergébe, Bakócz Tamás jobbágyfiú. Faji és osztályelfogultságai nincsenek, mikor tehetséget és jellemet szimatol, vagy használható eszközt födöz fel — sasszemű biztonsággal emeli ki a névtelenségből a budai birodalmi székhelytől félreesett népfajok öléből munkatársai egyrészét és »marsalljai« jórészt a legnagyobb vezérek és államépítők dzsingiszkáni és napoleoni örök módszerei szerint kerülnek az élet naposabb oldalára a mélységekből.

a művész

Mátyás egyénisége csodálatos sokoldalúságában, szinte határtalan szellemi éberségében, mozgékonyságában és fogékonyságában is a történelem legnagyobbjai mellé állítható. Felsőbbséges vitái és eszmecseréi diplomatákkal, írókkal, művészekkel, tudósokkal ma is nagyszerű olvasmányok. Kiváló hadvezér, államférfiú és diplomata egyszemélyben. Nagy néptribun, mint Julius Caesar, nagyszerű parlamenti taktikus, mint Cavour. S nemcsak pártolója a művészetnek, hanem a maga személyében is, lényének, szellemének szép arányosságában,

minden porcikájában, csodálatos kifejezőkészségben is vérbeli művész. Magyar művész és emberi műremek. Költő.

Akár róla is mintázhatta volna Ady Endre az »Én nem vagyok magyar?« hősét :

Ős Napkelet olyannak álmodta,
Amilyen én vagyok :
Hősnek, borusnak, büszke szertelennek,
Kegyetlennek, de ki elvérzik
Egy gondolaton.
Ős Napkelet ilyennek álmodta :
Merésznek újnak,
Nemes, örök-nagy gyermeknek,
Nap-lelkűnek, szomjasnak, búsítónak,
Nyugtalan vitéznek.
Egy szerencsétlen, igaz isten
Fájdalmas, megpróbált remekének,
Nap fiának, magyarnak.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

NÉMET-CSEH-MAGYAR SZERELMI HÁROMSZÖG

A bécsújhelyi császári udvarban Mátyás megválasztása nyomában az a szófia-beszéd kelt, hogy a király anyja így fenyegetődzik: »El sem telik egy esztendő és annyi német vérét ontjuk, hogy térdig gázolhatnak benne lovaink.« A pletyka alaptalan volt, de annál jellemzőbb nemcsak a hangulatra, hanem Magyarország és a német-római birodalom százados viszonyára is.

az új helyzet Közép-európában

Ez a viszony több okból is különösen feszült volt a két ország között Mátyás trónralépése idején. A régi *alapvető* okhoz, a magyar és a német-római birodalom természetes érdekellentétéhez kevésbbé állandó természetű, de nem kevésbbé hatékony egyéb tényezők is járultak. V. Lászlónak a magyar trónra jutásával már-már úgy látszott, hogy véglegesen sikerül Magyarországot a habsburgi uralom áramkörébe kapcsolni s a magyar *külön* dunai törekvéseket legalább is semlegesíteni egyelőre, aztán pedig kiterjeszteni erre a makacs és a császároknak annyi nehézséget s gondot okozó nemzetre is — a Konrádok és Henrikek hagyományai szerint — a római szent birodalom hatalmát és

— áldásait. Most ez a folyamat — állapították meg a bécsújhelyi udvarban — megint megszakadt. Még fokozta az ingerültséget nyugati szomszédságunkban, hogy éppen ama Hunyadi János fia nyerte el a magyar trónt, akinek világraszóló győzelmei, politikai sikerei, fegyveres hatalma, dicsősége és óriási tekintélye már amúgy is eléggé beárnyékolta volt nemcsak V. László uralkodását, hanem magát a szent birodalmat is császárostól és örökös fenyegetésként lebegett a keleti látóhatáron. De mind elemibb erővel jelentkezett a kisstílű, petyhüdt ember természetes félelme, féltékenysége és gyűlölete is Frigyesben a kiszámíthatatlan, villámgyors mozgású, nagyvonalú ifjú ellenfél nyomasztó felsőbbségével és áradó energiájával szemben. Mátyás gyors és váratlan sikerei az 1458-ik év végéig érlelték az összecsapást.

A törökverő Hunyadi János Magyarországa valóságos kedvence volt a pápai udvarnak, a török veszedelem növekvő fenyegetéseivel szemben első és legtermészetesebb politikai szövetségese a szentszéknek. III. Calixtus pápa csak az imént küldötte el áradozó levelét Budavárába s nem titkolta, hogy elsősorban Mátyásra és Magyarországra alapozza az egyetemes kereszténység reményeit.

ellentétek Budavár és Bécsujhely között

Az ősi ellentétek kiújulását és kiéleződését Budavár és Bécs — újabban Bécsújhely — között csak meggyorsította III. Calixtus pápa halála 1458 augusztusában, akiben Mátyás legfőbb nemzetközi támaszát vesztette el. Utódjául Piccolomini Aeneas Sylvius bíborost, a császári ház régi barátját, Frigyesnek sokáig benső bizalmas munkatársát választották meg, aki a II. Pius nevet vette föl.

Ki csodálkoznék rajta, hogy ilyen körülmények között a császárnak kapóra jött a Szilágyi-Garai-Ujlaki összeesküvés és elfogadta a fölkínált királyi koronát, mely testileg amúgy is a birtokában volt. Mátyás fölvette a harcot. Megválasz-

tásának első évfordulója körül Budavárába hívta össze a nádort, országbírót, az erdélyi vajdát, főpapokat, vezető főrendeket és hűségesküt vett tőlük.

királyi eskű az alkotmányra

Ugyanakkor maga is esküt tett az alkotmányra, mondván: ». . .híveinket jogaikban és szokásaikban megtartjuk és megtartatjuk, lázadók és hatalmaskodók ellen megvédjük; amennyiben pedig az ország érdeke a régi jogok módosítását követelné, ezt csakis az ő tudtukkal és hozzájárulásukkal fogjuk megtenni!«

»Mátyás vajda . . .«

Egy héttel utóbb az összeesküvők, huszan, élükön Garai, Ujlaki, Bánfi és a Kanizsai testvérek, Frigyes császárt Magyarország királyának nyilvánították. Frigyes fölvette a magyar király címét és a koronázásra »Mátyás vajdát« is meghívta.

»Mátyás vajda« azonban nem hagyta magát, az ország rendeihez intézett körlevelében bitorlónak bélyegezte Frigyest, a »magyar faj és nyelv« ellenségének, a magyar név védelmére pedig közfelkelést hirdetett. De annak eredményét be sem várva, április elején már indította is Ausztriába a maga királyi dandárát Nagy Simon macsói bán vezérlete alatt s átmeneti kudarc után döntően megverette a fölkelők seregét.

II. Pius és Carvajal bíboros a magyarok mellett

Közben meghalt Garai László, a fölkelés vezére, mire Ujlaki és a Kanizsaiak meghódoltak. S hogy teljes legyen a császár kudarca, az új pápa, II. Pius is Mátyás mellé állott. Folytatni kívánta elődje támadó politikáját a török ellen, nem hagyhatta hát cserben e politika legfőbb erősségét, Hunyadi Mátyást. Sőt nehéz föltételekkel kölcsönt vett fel, 20.000 aranyat, hogy Magyarországot segíthesse; egyik fiatal unokaöccsét pedig a budai udvarba küldte katonai kiképzésre.

Ugyanakkor (április végén) Carvajal bíboros, Mátyás

és a magyarok igazi barátja, mint pápai követ így érvel Frigyes császár előtt : »Gondolja meg Felséged, hogy a törökök, ha nem állanának ellen a magyarok, már sok keresztény országot elpusztítottak volna. És a mostani viszály végső romlással fenyegeti a kereszténységet. Ezért ismerni óhajtanám az okokat, melyek Felségedet arra késztetik, hogy a magyar király ellen háborút viseljen. Ha azok jogosak, kész vagyok arra, hogy akár keresztes hadakkal hódítom meg Magyarországot Felséged részére.«

császári dadogás

A császár egy napi gondolkodási idő után is fölötte gyatra és államférfiatlan választ ad a bíboros-követnek, többek között arra hivatkozik, hogy »ősi szokás szerint« azt illeti a magyar trón, akinek birtokában van a szent korona. Ez a császári dadogás legfeljebb azért érdekes, mert bizonyítja »az ország szentkoronája« roppant közjogi jelentőségének milyen erős tudata élt már akkor nemcsak a nemzetben, hanem az európai közvéleményben is. A pápai követnek könnyen esett a viszonválasz, nem volt szüksége egy napi gondolkodási időre. Hangoztatta, hogy Mátyás választása törvényes s hogy az ellene emelt panaszoknak előbb végükre kellett volna járni, igazak-e, majd így folytatta : »Azt sem állíthatja Felséged, hogy az a jogos uralkodó, aki a koronát bírja. Felséged bizonyára nem engedné meg, hogyha valaki a császári koronát magához ragadná, azért császárnak tartassék. Attól pedig, hogy más valaki ejtse hatalmába Magyarországot, Felségednek nem kell félnie. Ezek után kérem Felségedet, ne bántsa ezt a királyt, kit őszentsége a pápa, ha a szükség kívánná, fegyver hatalmával is kénytelen volna megvédeni; mert elmozdítása a kereszténységre hátrányos következményeket vonna maga után.«

A császárt mégsem tudta visszavonulásra bírni. Bécsújhelyből aztán dolgavégzetlenül Csehországba utazott Carva-

jal, hogy legalább György király felől biztosítsa Mátyást, annál is inkább, mert a szentszék nagyszabású törökellenes politikájának nélkülözhetetlen láncszeme volt a cseh-magyar barátság.

Podjebrád: Ottokár szerepét próbálgatja

A csupa lélek és jószándék bíborosnak azonban Prágában sem volt szerencséje: Podjebrád, a mérhetetlenül nagyravágyó és népszerű, huszitaságra hajlamos cseh király, fordított egyet a köpönyegen, cserben hagyta a Mátyással kötött szövetséget, hogy békebíró lehessen a császár és a magyar király viszálykodásában. Valójában pedig Ottokár elejtett szerepét kívánta fölvenni és folytatni, és nagyravágyó céljai ábrándjaiba bonyolódottan kinyujtotta kezét — Ottokárhoz hasonlóan — a császári korona után. Mivel pedig jól ismerte Mátyás személyes képességeit, Frigyes gyöngeségét is: a gyengébb mellé állott. Szövetséget kötött az őt brünni udvarában meglátogató Frigyes császárral, fegyveres támogatást is ígérve neki Mátyás ellen. Ugyanakkor azonban Mátyás követeit is hitegette.

Mátyás, királykodásának második évében, íme visszaverte ugyan a császár és a maga összeesküvő alattvalói első fegyveres kísérleteit, de Frigyes továbbra is magyar királynak címeztette magát, trónigényéről nem mondott le, sőt érvényesítésére összefogott a cseh királlyal, tehát fölbomlott a cseh-magyar barátság és szövetség is.

Szilágyi szökése, halála, nemzedéke

Az így tornyosuló veszedelmeket csak tetézte Szilágyi Mihály szökése Világos várából és újabb lázadó toborzásai. Szerencsére Szécsi Dénes prímás és Carvajal bíbornok leszerelte az öreg békebontót, Mátyás odaígérte neki a szerb fejedelemséget, bár Szerbia akkor átmenetileg török kézre került, Osztója Tamás király fiának, Istvánnak hűtlensége miatt. Szilágyi lelkesen fogott a sereggyüjtéshez,

el is indult Szerbia visszahódítására, de Szendrőnél hősi küzdelem után fogságba esett s a szultán Isztanbulban lefejeztette.

Alig kétséges, hogy Szilágyi Mihály izgágasága, lázongásai és összeesküvései mögött a sérelmeken és megaláztatásokon s a személyes bosszún kívül nemesebb okok is rejtőztek: a minden magyar nemessel közös irtózás a zsarnokságtól, az alkotmányos szabadságok féltése, legfőképpen pedig a török háborúnak a Hunyadi János egész magyar nemzedéke lelkét betöltő vágya és szüntelenül sóvárgott dicsősége. Szilágyi Mihály s vele sokan azok közül, kik könnyes megindultsággal, lelkendezve hozták haza s ültették szent István trónjára János kormányzó fiát, a maguk egyszerű gondolkodásával úgy képzelték, hogy másnap már megindul a nagy hadjárat, lezúdulnak a magyar hadak a Dunáig, Száváig merészkedő törökre s aztán hamarosan kitűzik Konstantinápoly legmagasabb tornyára a magyar lobogót. Nem akarta, vagy nem tudta megérteni ez a harcokban edzett öregedő nemzedék Mátyás kényszerhelyzetét: trónjának bizonytalanságát és hátának fedetlenségét nyugat felől — aminek éppen az ő lázongásaik és összeesküvéseik voltak jórészt okozói.

Mátyás követei a nürnbergi birodalmi gyűlésen

Hiába sürgette a pápa, hiába békétlenkedtek hívei, Mátyás egyelőre nem vállalhatta egy nagyszabású török támadó hadjárat kockázatait. Megpróbálja még 1460-ban, hogy a nürnbergi birodalmi gyűlésen a német fejedelmeken keresztül gyakoroljon nyomást Frigyes császárra a béke érdekében, de siker nélkül. A császár sötét gyűlölete ott ólálkodott a határon s ha már maga nem merészkedett nyílt támadással, legalább a hívévé fogadott Giskrát biztatva támasztott újabb gondot bosszantóan fiatal, még mindig alig 20 éves ellenfelének, a Felvidéken.

felvidéki hadjárat a husziták ellen

Mátyás nekibúsultan küldött egyszerre több sereget is a huszita fészkek ellen. Ezek egyike Rozgonyi Sebestyén és Pálóczi László országbíró vezérlete alatt Pata várát vette ostrom alá, eleinte nem sok sikerrel. De mikor a király személyesen vette át az ostrom vezetését, a várőrség végül is megadta magát. Utána több gömöri és borsodi vár megvívása következett. Majd a király bevonulása Kassára, október közepén, onnan irányította a szepesi és sárosi hadműveleteket. Kassán keresték föl Podjebrád követei, békülő szándékkal, miután néhány héttel előbb a császárt is cserben hagyta s Lajos bajor fejedelemmel szövetkezett — ezúttal a császár és a magyar király ellen. Mátyás azonban átlátott a szitán s csupán Podjebrád Katalinnal való házasságkötésre s az apóssal való személyes eszmecserére tűzött időpontot. A házasság létre is jött Budavárában, nagy fénynyel, 1481-ben.

a császár fia lázad, Podjebrád keveri a kártyát

Ezzel Mátyás némileg biztosítottnak tudhatta magát Csehország felől s most már — úgy érezte — előveheti a császárral való eldöntetlen diplomáciai és katonai játszmáját. Kapóra jött neki Albrecht főhercegnek Felső-Ausztria fejedelmének fölkelése császári bátyja ellen. A főherceg Budán szövetséget kötött a magyar királlyal. Mátyás erős sereggel készült támadni, de Carvajal bíboros esdeklései leszerelték. A béketárgyalások azonban sikertelenek, mire Mátyás 4000 lovasból és 1200 gyalogosból álló sereget küld Ország Mihály nádor vezérlete alatt Ausztriába, Albrecht segítségére, maga pedig a cseh rablófészkek ellen már az előző évben megkezdett hadműveletek folytatására a Felvidékre megy. Ott tudja meg, hogy Albrecht fegyverszünetet kötött s vele a magyar segítő csapatok is. Mátyás dühös, elsősorban a főhercegre, aztán a császárra,

levélben panaszkodik apósának, hogy Frigyes folytatja ellene azt a kétszínű, de nagyon is világosan ellenséges politikát, amelyet még apja ellen kezdett. Hamarosan rájön azonban, hogy az igazi kártyakeverő megint az ő jó apósa volt, ő kényszerítette Albrechtet fenyegetéseivel fegyverszünetre, hogy ekként útját állja Mátyás nem kétséges katonai sikerének s a magyar király hatalma megszilárdításának. Mátyás azt is megtudta, hogy apósa titkos összeköttetést tart fenn az elégedetlen magyar főúri párt vezetőivel, Ujlakival, Marótival, Bánfival, akik Podjebrádfi Viktorinnak már föl is ajánlották a magyar koronát. Mindez éktelen haragra lobbantja a királyt és nagy elhatározást érlel meg benne : a mindenáron való kibékülés gondolatát a császárral.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A KIRÁLY BÉKÜL A CSÁSZÁRRAL

Bármilyen termékeny, eredeti és újító szellem volt is Mátyás, a magyar külpolitika alapjainak fölforgatására bizonyára sohasem gondolt. Ez a hagyományos magyar külpolitika az önálló birodalmisággal adott dolog volt. A birodalom pedig árpádi szent örökség, melynek erősen beidegződött hagyományai éltek a nemzetben és jól kiépült útjai voltak az európai politikában.

a magyar birodalmi elv . . .

A birodalomnak — »regnum«-nak — nemcsak állandó természetű külpolitikai szükségletei voltak, hanem valóságos külpolitikai dogmái is. *A magyar birodalom nem tűrhetett s nem is tűrt soha más birodalmi elvet vagy törekvést a maga területén,* — szükség esetén és időnként meg is ütközött minden más birodalommal, amely a Dunavölgyére távolról is szemet vetett, igényt jelentett be, vagy akár csak igényt emelni látszott. A nemzetben századok során csodálatosan éber és finom érző és mozgató idegei fejlődtek ki a külpolitikai tájékozódásnak, amelyek reflexszerűen váltották ki belőle a védekezés visszahatásait. Ez a védekezés mindig politikai természetű volt, teljesen híjával a faji elfogultságoknak és gyűlölségeknek.

magyar magatartás »a német«-tel szemben

Aki ismeri a mi népünket, az tudja, hogy a magyarban talán több a faji büszkeség, az ösztönösségekkel kevert öntudatosság, rátartiság, de egészen bizonyosan kevesebb a faji elfogultság, vagy éppen gyűlölségre való hajlam, mint átlag a többi európai népekben. Ezért a »német-gyűlölet« nem jó, nagyon kevéssé találó kifejezése annak a bonyolult lelki magatartásnak, amely századok »gyakorlata« sodrában rögződött bele a magyarságba »a német«-tel szemben.

Volt ebben a magatartásban kétségtelenül egy kis ősi fönnhéjázás is, a lovas népek bizony elévült és legtöbbször nem is nagyon jogosult fölényeskedéséből a gyalogos népek iránt, de az sem jelentkezett rendszerint igazán sértő, vagy gyűlölködő formában, inkább némi elnéző leereszkedés enyhe iróniája csillant meg benne. A magyar mindig szerette tréfáiban megbocsátani a »sógornak« a maga legjellemzőbb, vagy annak vélt német erényeit : a határtalan szorgalmat, pontosságot, rendszerességet, a betű, tudás és tekintély túlzott tiszteletét, takarékosságát s hajlamát a vak engedelmességre. »Ne nézd uram, hogy ő német, hisz őt is Te alkotád« — imádkozott a református lelkész egy k.s kényszeredettséggel, meg egy kis elnéző jóakarattal a császár életéért a Bach-korszakban — ha már »muszáj« volt.

Fölösleges volna takargatni ezt a sokszázados magyar uraskodó fönnhéjázást, de mentegetni sem kívánom. Mert ha talán volt is része a magyarság fejlett, erős egyéniségtudatának és túlzásokba hajló magabízásának a világerők ütköző pontjára állított nemzete és állama fönnmaradásában, viszont rengeteget ártott is, mert gyakran fajult — koronként, helyenként, emberenként, — egészen idétlen dölyfösséggé, érdekes módon, különösen a beolvadottak soraiban. Mindenesetre azonban el lehet mondani, hogy a

magyarságnak e többnyire ártalmatlan és nem rossz indulatú állandó fölényeskedése a németekkel sokkal természetesebb és elviselhetőbb terméke volt a mi népünk lelki, faji alkatának, történelmének, mint aminő a német nemzetiszocializmus és az egész nagynémet gondolatkör durván lenéző, embertelenül és igazságtalanul lekicsinylő magatartása elsősorban a nem-ária, kissé enyhébb formák között a nem-német népekkel és fajtákkal szemben. Ennek az erős, de megnyilvánulásaiban éppen nem embertelen magyar faji felsőbbségérzetnek és felsőbbségtudatnak egyébként nem volt különös éle a németséggel szemben, a többi dunai népek irányában is vajmi gyakran jelentkezett — sajnos — és mai csak ezért sem válhatott soha a magyar magatartás lélektani alapvetésévé a németséggel szemben. Az az erős ellenszenv a német iránt, amelyet százados örökségként adtak kézről-kézbe az egymásra következő magyar nemzedékek, majdnem teljesen, vagy éppen egészen, politikai okokra vezethető vissza.

nem faji — politikai ellenszenv

Ez a történelmi ellenszenv azonban letagadhatatlan. Mátyás király előtt is, utána is, egyik alakító tényezője a magyar politikának, mindenütt jelenvaló eleme a magyar szellemi életnek is, egészen a XIX. század végéig. És nemcsak a »keleti« nagy magyarokban jelentkezik, a Báthoriakban, Bethlenekben és Rákócziakban, hanem a »nyugati«-akban is, Pázmány Péterben csakúgy, mint Eszterházy Miklósban és Zrinyi Miklósban. Az Áfiumban nem vet lángot, de csak azért nem, mert Zrinyi nyugatias politikai eszmevilága és nagy céljai lefékezik, mégis ott parázslik az izzó sorok között, mikor fölsorolja a német zsoldosvezérek tehetetlenségét és sorozatos árulásait. De akkor sem a gyűlölet szól belőle, hanem a politikai értelem, amely megmutatja a bajok forrását: »kinek nem borja, nem nyalja.« S hogy

mennyire merőben politikai harag, elkeseredés és ellenszenv mindez, semmisem bizonyítja jobban, mint hogy mind e nagy magyar alakok a legritkább esetben feledkeznek meg a szomszédos nagy nép jótulajdonságairól, értékeiről, teljesítményeiről és érdemeiről az emberi művelődés körül — egészen Kossuth Lajosig.

A magyarságnak e németellenes politikai magatartása természetesen csakúgy, mint minden más hasonló huzamosabb történelmi jelenség, rengeteg hullámzáson ment keresztül. Hol gyöngült, hol fokozódott, néha lebírhatatlan nemzeti tömegszenvedelemmé tornyosult.

Mátyás király uralkodásának elején kétségtelenül igen erős volt.

III. Frigyes német-római birodalma nézője, a Hunyadiak Magyarországa: első képviselője és hőse a keresztény univerzalizmusnak

Hunyadi Jánost egész pályája alatt valósággal megbénítani igyekezett a császár, a római szent birodalom pedig a keresztény szolidaritás minden rezdülése nélkül csupán nézője volt a magyarság hősi harcának a török félhold iszonyú lendületű imperializmusa ellen, nem támogatója. V. László »német« uralma sem javította a magyar-német viszonyt, sőt a Hunyadiak ellen való intrikái és Hunyadi László megöletése csak rontott rajta. Bár másfelől talán némileg elcsendesítette alatta az ősi keletű történelmi birkózást legalább a két ország, Magyarország és Németország, között az a formailag különösen kedvező helyzet, hogy a császár öccse, Ausztria fejedelme és Csehország királya volt a magyar király. Igaz, hogy a magyar birodalom annyi hatalommal és erőforrással és Hunyadi János révén annyi friss tekintéllyel rendelkezett V. László alatt, hogy még csak föl sem vetődhetett a régi német terv Magyarország állami önállóságának és dunai birodalmiságának megtörésére.

Mátyás megválasztásával változik a helyzet, erre a korszakra is elmondhatnánk II. Rákóczi Ferenc későbbi halhatatlan szavait: kiújultak a nemes magyar nemzet sebei. A császár sem a szent koronát nem volt hajlandó kiadni, sem a régi német igényt nem volt hajlandó feladni a magyar trónra, sem a Hunyadi János ellen folytatott ellenséges politikán nem akart változtatni, sőt összefogott egyfelől az elégedetlen nagy magyar oligarchákkal, másfelől a cseh királlyal s a fegyveres támadástól inkább csak gyöngesége és tehetetlensége tartotta vissza — egyelőre. Magyarország természetes szövetségese a hasonlóan nemzeti királysággá alakult Csehország lett volna elsősorban, de Podjebrád inkább a császárral fogott össze, majd perfid kassai ajánlatával, melynek hátterében egy újabb, egyszerre császár- és magyarellenes, diplomáciai sakkhúzása állott, bebizonyította Mátyás előtt tökéletes megbízhatatlanságát. Ilyen szövetségesre a magyar király nem alapíthatta a maga birodalmi politikáját.

Podjebrád perfidiája a császár felé szorítja Mátyást

Mátyásnak le kellett mondania a cseh-magyar szövetségről, egyelőre legalább. S a bosszantóan és bénítóan bizonytalan helyzet nyomása alatt, mely egészen tehetetlenné tette a török veszedelemmel és mind erősebb fenyegetéssel szemben Magyarország déli részeiben és tartományaiban, merész és váratlan fordulattal a mindenáron való békére szánta el magát a császárral, akár áldozatok árán is. Elgondolható, hogy nehéz és keserves belső harcok előzhették meg ezt az elhatározást a király lelkében. Váratlan és szinte hihetetlen akcióra határozta el magát: arra, hogy nem békét, hanem egyenesen szövetséget ajánl a császárnak.

A GÉNIUSZ ÉS A NÉP

Mátyás ugyan kezdettől fogva a merész politikai, diplomáciai és katonai akciók és módszerek emberének bizonyult. Mint minden igazán nagy politikai lángelme, ösztönösen érzi, hogy a bonyolult és kockázatos játszmákban rajta kívül mindenki elveszti tájékozódását, az ő gondolatainak röptét, mozdulatainak villámgyorsaságát ellenfelei úgysem tudják követni s ez mérhetetlen helyzetbeli előnyt szerezhet — egy kis szerencsével — számára.

a nagy ember és lelki társa: a nép

A vérbeli nagyember, az igazi géniusz többnyire könnyebben nyeri meg a népet, a tömegeket munkatársul, »partnerül«, mint a közte és a nép között álló keskenyebb rétegeket. A féltékenységre és irígységre hajló tehetség, különösen pedig az ambíció mérhetetlenségével pótolkozó féltehetség a maga lassadalmas és tudálékos módszereivel, innen-onnan szedett, ragacsolt és szervetlen világképével, mely csak úgy hasonlít az életbeli valósághoz, mint a rossz színpadi díszlet például Madách Ember Tragédiájában a költői képzelet igazi paradicsomához, természetes és többnyire ádáz ellensége a lángésznek s ahhoz csak külön haszon fejében, vagy kényszerből csatlakozik. De a nép

a maga ösztönéletének mélyén rejtett összeköttetést tart a maga emberével, mint a tenger a mesebeli tengerszemmel. Hiszen egy egészséges, épérzékű és tehetséges nép ösztönösségeinek csak tudattá fokozódása az államférfiúi géniusz maga.

Caesar, Mátyás, Bismarck nem félt a néptől

Ezért nem félt a római proletariátustól Julius Caesar, hanem élére mert állani s velük, az ő erőivel, megalkotta a római világbirodalmat. Ezért építette Napoleon az új Franciaországot a nagy forradalomra, amelynek már nem lángoló, csak parázsló tüze úgy melegítette belülről az ő alkotó világát, mint a föld belsejébe húzódó roppant tűzmag a mi kihült sártekénket. Ezért nem félt Bismarck az általános választói jogtól és a szociáldemokráciától, volt ereje hozzá, hogy a szociáldemokrata tömegek is az ő elgondolásait szolgálják, a Németbirodalom pedig sem előtte sok századdal, sem utána soha nem volt olyan erős, egészséges, létében biztosított befelé, kifelé egyaránt. Ezért röpülhetett a magyar nép lelkének és lelkesedésének szárnyain olyan magasba Kossuth Lajos és lett neki és a magyar népnek *együtt* igaza még Széchenyi Istvánnal szemben is. Ezért olyan erősek és biztosak útjuk minden válságos fordulatán és alkotásaikban: Kemál Atyatörök és Mussolini.

És ezért volt, ezért lehetett olyan nyugodt, magabízó és olyan diadalmas Mátyás király is a maga nyaktörő diplomáciai és katonai úttalan útjain, mert ott érezte maga mögött, csakúgy, mint a világtörténelem más legnagyobbjai Caesar és Attila óta, a nagy néptömegek jóváhagyását, helyeslését, biztatását és elszánt erejét.

a törpeség bélyege mai életünkön

Az igazi nagyok lelki társa és munkatársa mindig a nép, nincs kivétel e szabály alól, nem is lehet. És semmi sem bizonyítja halálosabb kétségtelenséggel a mi

kiegyezési korszakunk második felének kicsiségét és a háború óta eltelt minden másnál szomorúbb korszak nyomorúságos törpeségét, minthogy olyan borzasztóan féltek a hatalmon lévők, a vezetők, a tömegektől és sajnos elsősorban a vérbeli magyarság tömegeitől. Ez a beteg és undok félelem, mely hazafiúi aggodalmakba — részben jóhiszemű aggodalmakba — burkolta öngyöngeségét, a belső biztosság, az önbizalom, az igazi tehetség szuverénításának hiányát, ott ólálkodott már évtizedekkel távoli sírásóként a magyar birodalom betegszobája körül — s ásóját ácsorgása közben esernyőnek és napernyőnek használta az Úristen minden igazi áldása — ellen. Nincs nagy korszak a világtörténelemben, de legkevésbbé a magyar históriában, amelyben bármiféle oligarchia, *kevesek* uralma, lett volna a hatalom forrása és formája. És valóban nincs nagy államférfiúi géniusz, aki ne az oligarchia letörésével vagy legalább megfékezésével s ne a néptömegek elemi erőivel kormányozott és épített volna.

Mátyás király kollektív lelki társa — sokszor láthatatlanul — az akkori politikai magyar nemzet zöme, a közép- és kisnemesség volt. De a dolgozó és az ő uralma alatt még szabad jobbágyi parasztság is ott állott névtelenül, politikai jogok nélkül is, árva lelkével, egészséges ösztöneivel és dolgos karjával, az ő háta mögött. Mátyás nagyúri keze sokszor megsimogatta ennek az áldott szegény népnek verejtékes homlokát bensőséges szeretettel és a nagy, erős lélek természetes jóságával.

a nép emlékezik, a tudomány csácsog . . .

A magyar népnek csodálatos az emlékezése. Csak mostanában derül lassan napfényre, mennyi rengeteg történelmi valóság és igazság őrződött meg a mi jámbor krónikásaink elbeszéléseiben s mennyi tévedés feszeng a nagyképű »tudomány« csácsogásaiban, mely sietett megtagadni Béla királyunk névtelen jegyzőjét és ama »pogánykodó« papot, Kézai

Simon mestert. Még több és még mélyebb igazság rejtőzik a magyar nép zseniális eleven emlékezetében és meséiben. Gyönyörű meséiben Mátyás királyról, az igazságosról. A magyar nép halhatatlan lelke époly csodálatos tisztasággal és szépségben nyilatkozik meg e mesékben, adomákban, tréfákban, közmondásokban, mint ama másik halhatatlan léleké — a Mátyás királyé.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A CSÁSZÁR ALÁIRJA A BÉKEOKMÁNYT

Mátyás elhatározása, hogy törik-szakad, kibékül a császárral, igen komoly volt. Az ország rendei előtt azonban ez az elhatározás nagyon nem népszerű, megvalósítása meg éppen nehéz dolog. Szerencsére hamarosan segítséget hoz az európai események alakulása, mint annyiszor Mátyás pályája során. Persze csak azért, mert rendkívül széles történelmi sakktáblán játszott s a rengeteg esemény közül éber és gyors szelleme biztos ítélettel válogatni tudott. A törökök Ázsiában új nagy sikereket arattak s Velence és a pápa összefogtak a régen esedékes nagy támadó hadjárat megindítására. De ehhez elsősorban a magyar király akarata és ereje kellett, viszont az nem mozdulhatott a császár és Podjebrád intrikái, örökös ellenségeskedései miatt. Ezért tervbe vette II. Pius, hogy újból megfeszíti minden erejét Mátyás és Frigyes kibékítésére. Új követét, Landus Jeromos krétai érseket a pápa már ezzel az utasítással küldte a nagyszerű Carvajal helyett Németországba, Csehországba és Magyarországba.

Vitéz János nyélbeüti a békeszerződést, Giskra meghódol

A császár gráci udvarában 1462 márciusában Mátyás megbízásából megjelent Vitéz János és a pápai legátus segítségével nyélbeütötte a békeszerződést. Eszerint a császár visszaadja a koronát, de tekintélyes váltságdíj fejében; fiául fogadja Mátyást és segíti a török ellen és minden vállalkozásában, viszont halálig megtartja a magyar király címét s ha Mátyás fiúörökös nélkül halna meg, a magyar trón a császárt illeti; végül a császár kezén maradnak Sopron kivételével magyarországi birtokai is. Ez történt április 3-án s a pápai követ április végén már Budavárában van, hogy az egyezséget Mátyással jóváhagyassa.

Mátyás közben Giskrát is leszerelte, királyi zsoldjába fogadta a nagystílű rablóvezért, aki látván a császár és a király békülését, jobbnak látta Mátyásnak meghódolni.

országgyűlés Budán

Május 20-án nyilt meg Budán az az országgyűlés, amelyen sor került a császárral való elég súlyos egyezség jóváhagyására. A király maga terjesztette elő úgy a császárral, mint a Giskrával kötött egyezményt és Vitéz János ékesszólása, meg a királyé, meggyőzte a rendeket mindkét békés lépés helyességéről, hasznosságáról. A császár örökösödési joga a maga föltételes és távoli voltában a 22 éves király viruló ifjúságával szemben jelentéktelen semmiségnek, inkább csak afféle gesztusnak tűnt fel úgy Mátyás, mint a rendek előtt, a korona visszanyeréséhez s a nagy főcél: a török háború lehetőségének megnyílásához képest. A rendek lelke ezen az országgyűlésen — mint annyiszor azelőtt és azóta — váratlanul ismét megtelt azzal a sajátságos magyar történelmi hangulattal, amelyben a magyar hősiesség, nagylelkűség és áldozatkészség legszebb tettei szoktak volt teremni. Újjongó lelkesedéssel sorakoztak nagyszerű királyuk mögé, örültek a koro-

nának, amelyet nem lehet majd többé vásár tárgyává, összeesküvések eszközévé tenni s készséggel megszavazták a kívánt nehéz adókat a török hadjárat előkészületeire.

A budai országgyűlés jóváhagyta a gráczi békeegyezményt, de ezzel a császárral való viszálykodás mégsem kerülhetett le a napirendről — a császár hibájából.

a bosnyák király bocsánatot nyer; Vlád és Radul

Mátyás kissé kiszabadulni érezvén magát nyugati bajlódásaiból, a déli végek irányába fordította figyelmét, birodalma fontos mellékországai felé. De a császár tovább szövi intrikáit s halogatja a szerződés aláírását. Mátyás a pápa kérésére visszafogadja a szent korona szolgálatába Tamás bosnyák király hűtlenné vált fiát, Istvánt, némi szemrehányásokkal ugyan, amiért a pápa a király megkérdezése nélkül vette pártfogásába a hűtlen fejedelmet. »Egyébként — írja Csezmiczei János pécsi püspök finom tollával a király — bármiképpen történtek a dolgok ekkorig, mi meghallgatván Szentséged intelmeit, a bosnyák királyt,ki itt jelenlevő követei által bocsánatunkért folyamodott, kegyelmünkbe visszafogadtuk; azon föltétel alatt, hogy ezentúl hívebben teljesítse kötelességét és hódolatával tegye jóvá az elkövetett bűnöket!«

Majd Vlád havasalföldi vajda követeinek segítségkérésére júliusban elindul Dél-Magyarországba, onnan pedig Havaselvére készül Radul ellenvajda elűzésére. De Radul Brassóban elébe járul s meggyőzi a királyt Vlád érdemtelenségéről, mire az Vládot elejti s Radult iktatja a fejedelmi székbe.

Podjebrád megmenti a császárt

Ezalatt Frigyes ellen újból pártot üt öccse, Albrecht főherceg, kinek hívei bécsi várában a császárt magát is ostrom alá fogják. Csak Podjebrád erélye és fegyveres közbelépése menti meg a császárt, ami természetesen a cseh királylyal való barátság megerősödésére is vezet. Ezzel pedig

Frigyes számára eggyel több ok kínálkozott arra, hogy ne érezze sürgősnek a Mátyással kötött békeszerződés aláírását. A pápa viszont erőteljesen ellensúlyozni igyekszik a császári udvarnál Podjebrádnak a római egyház szempontjából is kártékony befolyását. Sikerült végre két pápai követ hosszas diplomáciai erőfeszítései eredményéül elérni, hogy a császár júliusban nagy keservesen aláírta a békeegyezményt. Pár nappal később Ujlaki Miklós, Pálóczi László, Vitéz János és Zápolyai Imre átvették a szent koronát Grácban s nagy pompával kísérték föl Budavárába, negyedszázados távollét után.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

AZ ELSŐ TÖRÖK HADJÁRAT

a tolnai országgyűlés honvédelmi reformja

Mátyás nem várta be a korona hazaérkezését. 1463 márciusában országgyűlést hívott össze Tolnára, mely honvédelmi szempontból egyike volt a legjelentősebbeknek uralkodása alatt. Javaslatára az országgyűlés az eddiginél súlyosabb honvédő kötelezettséget rótt a nemességre: minden 10 jobbágy után egy-egy lovas katona kiállítását, az eddigi 20-as rendszerrel helyett. De az állandó királyi hadsereg létszámát is fölemeltette 2000 lovasra, 5000 gyalogosra. A főpapok és zászlósurak dandárai 2000 lovast tartoztak fegyverbe állítani.

Bosznia meghódítása, a legelső török hadi cél ez időben, kétségtelenül sikeres első lépés volna a magyar birodalom fölbomlasztására.

a török Bosznia ellen; Bosznia jelentősége

Bosznia politikai és katonai jelentősége Magyarország szempontjából nyilvánvaló. Szerbia, Dalmácia és Horvátország közé ékelten hatalmi hovatartozása döntő tényezője e másik három fontos birodalomrész biztonságának. Dalmácia egyenesen védhetetlenné válnék Magyarország részéről, ha a Velence hatalmi törekvéseinek amúgy is nagyon kitett

hosszú tengerpartot kelet felől a török szorongatná, Boszniából; de Szerbia is végkép kihull a magyar birodalom kereteiből, mihelyt Bosnyákország a töröké. Mátyás ezt bizonnyal jobban tudta, mint mi most. A készülő török támadás hírére Báttán, majd Futtakon ütött tábort.

Mátyás győz, a töröké a hadászati siker

A szultán Dél-Magyarországra mérendő csapással akarta hadászatilag tehermentesíteni az igazi hódító cél tárgyát, Boszniát. Ali bejt erős sereggel a Szerémségbe küldte, de ott dengelegi Pongrácz András főpohárnok hamarosan megverte és elűzte. Erre Ali előbb kiegészítve seregét, Temesvár vidékét kezdte dúlni, ott azonban a másik Dengelegi, János erdélyi vajda, csapott rá, súlyosan megverte és megkergette. Ali bej seregének roncsaival a Száva mögé húzódott, ott meg Mátyás maga kapta el és adta meg a vert hadnak a kegyelemdöfést. Mátyás erre Szerbiába rontott s 15.000 kiszabadított keresztény fogollyal tért meg Nádorfejérvárra. A hadászati siker mégis a szultáné maradt, mert míg a király a Szerémségben, Temesben és Szerbiában hadakozott, ő Boszniát rohanta le, Kljucs várában megadásra szorította István bosnyák királyt és az egész országot elfoglalta.

Mindez nyáron történt. A király Nádorfejérvárott seregének megerősítésével foglalkozik és Bosznia visszafoglalására készül.

magyar-velencei szövetség

A boszniai török hódítás Velencét is ráébresztette a közös veszedelem közvetlen fenyegetésére, hatása alatt a Signoria már szeptemberben szoros szövetséget ajánlott a királynak követei útján, Mátyás Péterváradon elfogadja. A közös terv: a király teljes erővel támad északról, a Signoria 40 hadigályával a tenger felől és sereggel Görögország felől támogatja a magyarokat.

Jajca ostroma

Mátyás Ország nádorispánnal, Zápolyai Imrével, Vitéz Jánossal, Ujlaki vajdával, Frangepán bánnal október elején átlépi a Szávát és gyors menetben eléri Jajcát, Hervoja bán egykori megerősített sziklavárát s azt nehéz ostrom után, rommá lőve, kicsavarja vitéz védőjének, Haram bejnek, markából. A király személyesen vett részt az ostromban, szokása szerint és a magyaroknak fölötte tetszően nem nézte a veszedelmet. Egy ízben Gerendai István vitéze mentette meg: lenyilazta a törököt, aki célba vette fegyverével a királyt.

Haram bej eleinte szabad elvonulást akart, foglyaival együtt, de Mátyás fölháborodva utasította vissza az ajánlatot: »Emberek, nem falak miatt állunk itt — így szólt a török küldötthöz — a legalábbvaló keresztény szolgát sem hagyhatom urad kezei között. Utolsó csepp véremet is kész vagyok ontani megszabadításukért!«

Végül Haram bej megelégedett a maga meg az őrség szabad elvonulásával. Nagy segítségére volt az ostromban a vitéz Koszacsics László hercegóc fejedelem, akit Mátyás ezért utóbb nagy birtokkal és a magyar zászlósuri méltósággal jutalmazott meg.

A király azonban nem állott meg, folytatta sebes iramban Bosznia visszahódításának művét, egész sor várat vett meg s már csak déli Bosznia és az alsó Duna vidéke maradt török kézen, mikor új felvidéki cseh garázdálkodások riasztó hírei hazatérésre szólították. A hadjáratban különösen kitüntette magát atyjának egykori hű titkára, Zápolyai Imre, a király jutalmul gondozására bízta a visszaszerzett országot.

»fegyveremet a hűtelen hívők ellen kell használnom«

Mátyás bosszúsan hagyta félben boszniai hadműveleteit. A pápához ekkor írott levele élesen rávilágít

azokra az okokra, amelyek az ő roppant erejét állandóan fogyasztják, bénítják s minden nagyobb föladattól elvonják. Ezt írja többek között :

»El vagyok rá szánva, hogy egész erőmet a katolikus vallás és híveinek oltalmára szentelem ; csak szabadságom legyen meg és akadály ne tartson vissza. De ha ez megvan és amaz hiányzik, akaratom ellenére másfelé kell fordítani figyelmemet. Már mostan óvásképen kinyilatkoztatom Szentséged előtt, hogyha sérelmek által kényszerítve, a hitetlenek ellen irányzott fegyveremet, szívem fájdalmára, a hűtelen hívők ellen kell használnom, és az országom ellen támadókra kell támadnom : ezt senki se vegye rossz néven.

Mindazonáltal közbelépett Szentséged tekintélye, mely képesíteni fog arra, hogy folytassam, amit megkezdettem és a nehézségeket elhárítsam. Hogy erre Szentségednek gondja legyen, mind az én hódolatom megérdemli, mind pedig a hit érdeke követeli !«

A király 1464 február 13-án vonult be ünnepélyesen Budára. Rövidesen rá szerencsétlen gyermekszülés miatt meghalt a fiatal királyné.

koronázás

Március 29-én pedig megtörtént a nemzet részéről várva-várt esemény : fényes szertartások között Hunyadi Mátyás dicsőséges ifjú fejére tették szent István koronáját. Székesfehérvárott, szent István székesegyházában, ott voltak az új szövetséges, Velence követei is, bár a boszniai hadjáratban nem került sor a Signoria támogatására.

JÁNOS KORMÁNYZÓ ÉS FIA A KIRÁLY

apa és fia

Ha apa és fiú, Hunyadi János és Hunyadi Mátyás egyéniségét, politikáját és eredményeiket egymás mellé állítjuk, azonnal szembe ötlenek az éles különbségek. A mérleg szerintem Mátyás javára billen. Mátyás a nagyobb, teljesebb, egyetemesebb, egyszerre magyarabb és európaibb egyéniség.

Ugyan a történetírás és a közfelfogás is csak a hadvezéri tehetség tekintetében emeli fia fölé az apát. Azonban ezt is nehéz volna minden kétséget eloszlatóan beigazolni.

Igaz, Hunyadi Jánost a haditörténelem a világhistória második sorban legnagyobb hadi vezérei közé sorozza, Mátyást nem. De az ilyen osztályozás valójában nehéz és bizonytalan dolog.

a legnagyobb hadvezérek elsősorban birodalomépítők

Kétségtelen csak az, hogy még a haditörténelem is turáni és görög-latin világhódítók között osztja szét a legelső hadvezéri rangot: Dzsingisz kán, Attila, Timur Lenk az egyik oldalon, Nagy Sándor, Julius Caesar és Napoleon a másik oldalon, középütt talán az egyetlen sémita: Hannibal. A nagy karthágói azért csak talán, mert nem tudjuk, milyen méretű államférfiú volt.

Míg a többi öt mind világbirodalom-építők voltak elsősorban és csak e legnagyobb feladatuk szolgálatában s óriási államférfiúi képességeik részeként, kiegészítéséül, hadvezetők. A legnagyobb közöttük elvitathatatlanul: Dzsingisz kán. Szinte emberfölötti méreteit némileg érzékeltetni tudja egyik mondása, a legcézáribb mondata a világtörténelemnek: »Isten az égben, Dzsingisz kán a földön.« De vajjon mit szólnak ehhez a politikai és katonai nagysághoz, dicsőséghez és elsőséghez Rosenberg Alfréd uram és a germán Wallhalla sápadt lakói?

Bizony a szigorú haditörténelem csak a második sorba állítható germán hadvezéreket ismer — Nagy Frigyes, Moltke — együtt Hunyadi Jánossal, Turenne-el, Wellingtonnal, Savoyai Eugénnel és még néhány más naggyal. A szlávok még rosszabb osztályzatot kaptak a hadtörténészektől...

A németeknek, ha be akarnak jutni a legnagyobb birodalomépítő vezérek — a »Weltleiterek« — Walhallájába, bizony a római Caesar és az olasz-francia Napoleon révén kaphatnak csak bebocsáttatást; nem németekként, még csak nem is germánokként tehát, hanem mint áriák. Mi magyarok egy fokkal könnyebben léphetjük át ezt a küszöbét a dicsőségnek, mert közelebbi rokonságot tartunk nemzetünk ősével, Attilával, de Dzsingisz kánnal is, még inkább a töröktatár Timur Lenkkel, mint német szomszédaink — teszem Napoleonnal.

Hunyadi János jobban tudott magyarul, mint Nagy Frigyes németül

Igaz viszont, hogy Hunyadi Jánost szeretik elvitatni tőlünk, elég szép számban németek is. Azonban meg vagyon írva a magyar Corpus Jurisban — fölvette oda Werbőczi, a maga korának talán egyetlen magyar államférfia, aki németül is tudott, az 1446. évi országgyűlés dekrétumába, hogy Hunyadi János a szokások-

tól eltérően magyar nyelven tette le kormányzói esküjét, úgy, hogy azt a törvény számára latinra kellett fordítani. Hunyadi János ugyanis még latinul sem tudott, csak magyarul. Bizonyos továbbá, hogy Hunyadi János nem lehetett inkább román, mint Moltke — dán. Az sem vitás, hogy Hunyadi János magyar birodalmi kormányzó egész kultúrája az akkori — olyan, amilyen — magyar kultúra volt, más nem is lehetett, míg Nagy Frigyes jobban beszélt franciául, mint németül, közvetlen környezete úgyszólván tisztán francia volt, Sanssouci-i könyvtárában egyetlen német könyv sem található, csak francia, a legnagyobb porosz király úgyszólván csak franciául levelezett, csak francia verseket írt (igaz, hogy a mostani nemzeti-szocialisták könnyen vígasztalódhatnak : e francia versek bizony nem szaporították valami veszedelemes mértékben az »Erbfeind« Kulturgut-ját). Hunyadi Jánosról is följegyezték ugyan, hogy Párizsból hozott ragyogó tehetségű építészt s azzal készíttette a csodálatos vajdahunyadi várkastély terveit, de arról nem tudunk, hogy János kormányzó Párizsból hozatott volna vezetőt valamely akkori akadémia-féle magyar intézmény élére, mint ahogy Nagy Frigyes tősgyökeres franciaországi franciát ültetett a porosz berlini Akadémia elnöki székébe. Annál kevésbé hivathatott János kormányzó bármiféle német Leitert Berlinből, mert Berlin akkor legfeljebb ha egy apró kis szláv falucska volt, mikor Budavárában már egész sor száz év óta világpolitikát csinálnak vala ...

Bulcsu vezértől Görgei Arthurig

No de vígasztalódjunk, német szomszédainkkal megint csak együtt, mi magyarok is az áldatlan hadvezéri dicsőség kérdésében azzal, hogy hiszen a hadtörténelem csak az eredményekből ítélhet és mégsem lehet *egyedül* perdöntő a tehetség és a zseni kérdéseiben sem az elért siker. S ha bizonyos is, hogy igazi nagy hadvezér aligha szenved-

het olyan csúfos, sőt nevetséges kudarcot, ahogyan például a különben tehetséges III. Henrik király, később császár, Béla magyar királyi hercegtől a Vértes hegységben kikapott, az viszont nagy kérdés, mekkora hadvezérré fejlődhetett volna ez a nagyszerű Béla, később magyar király, ha nagyobb feladatok elé állítja történetesen a sors, mint amilyen például a III. Henrikkel való mérkőzése volt. Bulcsu a világ első és mindenesetre a legvillámszerűbb járású hadművészei között szerepelhetne a históriában, ha szerencsétlenül — máig rejtélyszerűen — el nem veszti az ágostai csatát. Szent Lászlóról is csak néhány gyér adatunk maradt, de azok csodálatos hadvezéri intuicióról, nagyvonalúságról, még csodálatosabb gyorsaságról tesznek tanuságot. Báthori István erdélyi fejedelem és lengyel király sem futhatta ki egész nagy hadvezéri formáját kora halála miatt. És így tovább — Mátyás királyig, Bethlen Gáborig, egészen Görgei Arthurig.

Hunyadi János: elsősorban az egyetemes kereszténység hőse fia Mátyás: elsősorban a magyar birodalomé

E kis kitérő után visszakanyarodom a nagy Hunyadi apához és még nagyobb fiához. Az apa kétségtelenül nagyobb szabású hadjáratokat vezetett és nagyobb hadászati győzelmeket aratott, mint a fia. De vajjon ebben a különbségben csupán a tehetség mértékének volt vagy lehetett része? Nem elsősorban annak, hogy Hunyadi János seregeit világrászóló jelentőségű harctereken mozgatta, mint két világmozgalom, két világerő, két világelv összeütközésének legkimagaslóbb vezére és hőse? Míg Mátyás visszazökkent a világnézeti és európai küzdelem szélesebb, de részben idegen síkjáról a magyar célok, a magyar erők mértékére? Az apa még az európai kereszténység hőse, fia már csak a magyar nemzeté, a magyar birodalmi eszméé. Az apa elsősorban had-

vezető, bár kiváló államférfiú is, fia elsősorban államférfiú és diplomata és csak másodsorban hadvezér (de a javából) — hivatása, pályája s egyéniségének sokoldalú és egyetemes volta révén. Az apa elsősorban európai keresztény hős, megkésett keresztes lovag, egy nagyobbszabású Bouilloni Gottfrid, amellett remek magyar hazafi és országkormányzó. A fia elsősorban és mindenekfölött magyar király, egy szép, de alig megnagyobbítható birodalom építője, akinek művében a mérséklet és az óvatosság, az egyensúlyozás művészete kötelezőbb, mint a kereszténység egyetemes hősének pályáján. S ez a kötelesség szab határt benne a hadidicsőség vágyának, külön céljainak és a merészség, kockázatvállalás ama természetes lendületének, mely egyébként Mátyás egyéniségének egyik legjellemzőbb vonása volt. Az apa minden erejével a török világhatalom megtörésének szentelte életét, őseredeti katonai és politikai géniuszát. A fiú is legfőbb céljának ismeri és hirdeti a török háborút, de valójában csak egy ki nem mondott, vagy csak ritkán kimondott más nagy, mindenekfölött való cél mögött s ez a cél a magyar birodalom épsége, biztonsága, virágzása. Mátyást már a török kérdés főleg a magyar birodalmi érdek szempontjából érdekli és csak másodsorban az egyetemes keresztény szempont, a hit, az igazhitűség szempontjából. Ez benne talán nem hűvösebb hitbuzgalom, vagy korabeli röneszansz fejedelmek térbelileg és erkölcsileg korlátlanabb nagyravágyása, sem az egyéni önzés túltengése, legkevésbé pedig korszerű cinizmus. A fiú is hűséges és alázatos keresztény, lelkes katolikus, ha nem is apja vallásos átszellemültségének mértékében. De a fiú fölkent magyar király, Szent István utóda, Szent István, III. Béla és Nagy Lajos örököse, egy nehéz sorsú, de büszke és nagylelkű, nagytehetségű nemzet legfőbb vezetője, gondozója — a fiú legelsősorban is magyar ember és magyar király . . .

Mátyás király, aki mindjobban beletanul hivatásának mesterségi elemeibe is, egyre szélesebb távlatban s egyre pontosabb tájékozódás alapján ismeri és ítéli meg a magyar dolgokat, kevésbé egyetemes keresztény szemszögből, mint apja, de sokkal inkább egyetemes európai szemhatárban. Ismeri a török veszedelmet s tudja, hogy az nemcsak a keresztény vallást és művelődést fenyegeti, hanem benne a magyar nemzetet és a magyar birodalmat is. Pontosan látja, hogy a fenyegetés óriási, ezért ő is a keresztény világ első lovagjának és első harcosának tudja magát, akár csak atyja, tudatában van annak, hogy a kereszténység veszedelme itt hajszálnyira összeesik a magyarság veszedelmével, ám csak egy bizonyos határig. Lángelméje megérzi és meglátja jókor még ezt a közönséges szemmel talán nem is látható finom vonalú határt : ő benne van egész lelkével és hősi népével az egyetemes kereszténységben, de ez az »egyetemes kereszténység« vajmi könnyen párává foszlik s mindig éppen akkor, mikor fegyveres összefogássá és kiállássá kellene testesülnie, az egyetemes kereszténység a közös veszedelemben szeret úgy gondolkodni, hogy védjék magukat először a magyarok, ők vannak a legközelebb a veszedelemhez, mi többiek még ráérünk. Ezért rendkívül erős és következetes szövetséget tart ugyan a pápasággal, a különböző pápákkal, lehet mondani : a mindenkori pápával. De ugyanakkor valamit egészen bizonyosan nem érez, vagy nem úgy, mint az apa és előd : nem érez magában hivatottságot arra, hogy mártírja legyen az egyetemes kereszténységnek. Nem azért, mintha a bátorság, az önfeláldozás volna kevesebb benne, hiszen személyes katonai kockázatot kereső merészsége, sőt vakmerősége sokszor egyenesen az istenkísértést súrolja, hanem mert hősiségének, önfeláldozásának más a tárgya : a magyar nemzet, »a magyar nyelv és becsület«, a magyar birodalom. Elsőként akar harcolni a török ellen ő is, ki akarja űzni a

szultánt Európából ő is, de kockáztatni csak annyit hajlandó ezért a célért, amennyi nem veti kockára a számára még nagyobbat : a nemzetet, az országot, a birodalmat.

Az 1462. évben beleveti magát a bosnyák háborúba teljes erővel és mondhatni szenvedelemmel, de félbeszakítja, mihelyt kétsége támad, nem veszt-e többet északon *az ország*.

És a következő két esztendő törökellenes politikai és katonai akciói még élesebben megmutatták, hogy nem hajlandó merőben keresztény ügybuzgalomból megfeledkezni a párhuzamos, de közelebbi és pontosabban körülhatárolható ügyről — a magyarról.

Mátyás török ellen való támadásának nemzetközi föltételei: magyar biztonság, európai megmozdulás

Mátyás király általában két nemzetközi föltétel teljesítését sürgeti szüntelenül és fáradhatatlanul, hogy a magyar nemzet és birodalom minden erejét s a maga nagy tehetségét belevethesse a török elleni háborúba : nyugalmat és *biztonságot* követel Magyarország nyugati és északi határán és *európai megmozdulást* Európa veszedelmével szemben. Nagy elméje és forró magyarsága élesen tiltakozik még a gondolata ellen is annak, hogy a magyarságot és birodalmát föláldozza, vagy akár csak egyedül tegye kockára egy ügyben, amely tulajdonképpen egyetemes európai és egyetemes keresztény ügy. Az ozmán birodalom : világhatalom ; Magyarország csak mérhetetlen erőfeszítéssel és áldozattal bírja magát nagyhatalmi színvonalon tartani. Kell neki ez a nagyhatalmiság, soha nem hajlandó róla lemondani, érzi és tudja, hogy a nemzet léte csak a birodalmi formák és mértékek között van úgy, ahogy biztosítva, de nem ismételheti a végtelenségig Bulcsu vezér rohamait, még Hunyadi Jánoséit sem : erejéből a nemzetnek legföljebb ha a diadalmas védekezésre telik . . .

Hanem a gyakorlatban Mátyás király nem ragaszkodott betű szerint e két nemzetközi föltételhez. Egy kis komoly reménysége a császárral való kibékülésre és csak egy kis támogató készség legalább a szentszék, vagy egy kis önvédelmi készség legalább a leginkább érdekelt és fenyegetett birodalmi mellékországok — Bosznia, Szerbia, Moldva, Havasalföld — részéről elég volt ahhoz, hogy Mátyás belekapjon Toldi módjára a félhold szarvába.

átüt az ősi magyar politika . . .

Az ősi magyar politika évről-évre tisztábban bontakozik ki Mátyás terveiben és akcióiban : védekezni minden idegen birodalmi törekvéssel szemben, bárhonnan is jön az, akár keletről, mint a tatár, akár nyugatról, mint a német, akár délkeletről, mint a török s az erősebb ellen lehetőleg támadólag védekezni. Mátyás idejében a legerősebb támadó imperializmus a török volt kétségtelenül, ezért volt a hagyományos magyar védekezés is vele szemben a támadás. Frigyessel még aránylag kedvezőtlen békébe is belemegy, míg a török békeajánlatait minduntalan kereken visszautasítja.

VÁLASZÚTON PODJEBRÁD LÉGVÁRAI ÉS A PÁPÁVAL VALÓ SZÖVETSÉG KÖZÖTT

Rövidesen megkoronáztatása után látszólag csábító ajánlat érkezik Mátyás számára egy nagy európai koalícióban való részvételre. A fantasztikus és vakmerő tervek fáradhatatlan kovácsa, Podjebrád cseh király, veti föl a francia-lengyel-cseh-magyar-velencei szövetség gondolatát. Ez a szövetség, ha valósággá válik, kétségtelenül elháríthatta volna a német veszedelmet Magyarország feje felől. De Mátyás úgy érezte, hogy ez a veszedelem egyelőre amúgy is elhárult a csak nemrég aláírt békekötéssel. Meg aztán nem is bízott Podjebrád állhatatosságában és tervei megvalósíthatóságában.

Mátyás és Podjebrád államférfiúi egyénisége

György király tervei általában nélkülözték a jóhiszeműséget is, a realitást is: egy mérhetetlenül ambiciózus ember ideges és át nem gondolt, kaleidoszkópszerűen változó ötletei voltak azok, valóságos ellenpólusai a Mátyás diplomáciai ötletességének. Mátyás a célokat sohasem változtatta, céljai adva voltak a magyar birodalom létében, életakaratában, önvédelmében, nem is változtathatta, mert a magyar nemzet különben nem adta volna oda a maga nagy

erejét. Podjebrád nem támaszkodhatott olyan robusztus és állandó népi erőre, amilyen a magyar birodalom, és olyan szilárd államiság hatalmas szervezettségére, amilyen a magyar állam volt. Csehországnak mindig hiányoztak a lehetőségei a szerves és létének értelmét és föltételeit önmagában hordozó önálló birodalmiságra : csak zseniális szélhámosságokkal lehetett ezeket az alapvető hiányosságokat leplezni. Ilyen zseniális és épen zsenialitása révén veszedelmes kísérlet volt az Ottokáré, megfelelő geopolitikai adottságok és lehetőségek nélkül össze kellett omolnia. A Podjebrád tervei még fantasztikusabbak s még kevésbé megalapozottak voltak, mint az Ottokáréi. Csodálatos módon ismétlődnek a történelemben a dolgok : Podjebrád csak egy kevésbé szerencsés Benes volt, akinek nem jártak annyira kezére az európai események s akinek — Hunyadi Mátyással kellett megküzdenie. De íme a »szerencsés« Benest is utolérte a Nagy Ottokár és Podjebrád sorsa, a cseh történelem végzete . . .

meg nem alapozott koaliciós terv XI. Lajossal

Podjebrád nagy koaliciós tervét elsősorban XI. Lajos francia királyra alapította s arra az immár történelmi francia nemzeti törekvésre, hogy Rómával szemben kiharcolják a francia nemzeti egyházat. A huszitákra támaszkodó és a huszitizmussal kacérkodó György cseh király természetes világnézeti szövetségesét látta a nagy francia királyban, akit II. Pius nápolyi franciaellenes politikája a nemzeti egyház álláspontjának sáncaiba szorított vissza.

Podjebrád tehetséges szélhámossága maga körül valósággal tenyésztette a további szélhámosságot. Ezekben az időkben egy Marini nevű francia ügynöke járta az európai udvarokat, akinek egyik állandó fogása volt, hogy minduntalan a magyar király súlyát és erejét vetette Podjebrád tervei serpenyőjébe, természetesen Mátyás tudta nélkül.

A magyar király józan és reális szelleme hamar kiismerte Podjebrád terveinek végzetes tárgyi gyöngéit s e tervek kovácsának egyéni megbízhatatlanságát is hozzáadva, ridegen utasította el magától Marini javaslatait. »Én — mondotta az okos diplomata lehető símaságával — a fenséges csehországi király fiának vallom magamat, de Magyarország független állam, melynek külön érdekei vannak és mivel magam is saját ügyeimnek tárgyalására alkalmas tanácsokkal rendelkezem, mások szolgálatára nem szorulok.«

Mátyás hűsége a szentszékhez

De Mátyás már csak azért sem mehetett bele Podjebrád szövetségi elgondolásának tárgyalásába, mert éppen a török háborút tartva szem előtt egész uralkodása alatt változatlan következetességgel ragaszkodott a szentszékhez való barátság s politikai szövetség gondolatához. Ha nem akarta föladni törökellenes akcióit, aminthogy nem akarta, akkor nem mehetett bele egy olyan kombinációba, amely elsősorban a pápa ellen, Magyarország leghatalmasabb és legbiztosabb, legáldozatkészebb szövetségese ellen irányult.

Kifejezésre juttatta azt is, hogy nagyra értékeli a francia királlyal való barátságot, szövetségre is szívesen lépne vele, de a leghatározottabban ellenzi egy Róma-ellenes egyetemes zsinat összehívását. Rendkívül magasrendű európaiságát és kereszténységét érzékeltetik válaszának alábbi részletei:

»Az egyetemes zsinat összehívása a római pápára tartozik. Ő, ki Isten földi helytartója gyanánt az egyházat kormányozza, van hivatva az egyház reformálására. És nem is várhatni sok jót a zsinatoktól, melyek gyakorta szültek szakadásokat, idéztek elő zavarokat. Ezeknek megújulása most kétszeresen veszélyes volna, mert az egyetemes békének és a kereszténység oltalmának érdekeire hátrányos következményeket vonna maga után.«

Semmisem lehetett volna képtelenebb könnyelműség Mátyás részéről, mint elvetnie magától egyetlen áldozatkész és önzetlen szövetségesét, a pápaságot. II. Pius ép olyan őszinte és lelkes híve volt Magyarországnak és királyának, mint elődje, III. Calixtus. A török ellen indítandó döntő erejű támadó háborút hasonló elszántsággal képviselte, sürgette, készítette elő. Sőt maga akart élére állani az olaszországi hajórajnak, hogy azzal megrohanja Konstantinápolyt, míg a magyar király a Balkánon nyomulna előre ugyanakkor.

»a keresztények mozgalmaiban több a tüntetés, mint a komolyság . . .«

A király 14.000 lovassal és 8.000 gyalogossal készen állott, várta az értesítést a hajóhad indulásáról. S mert ez a tengerészeti indulás késett s közben híre jött, hogy a szultán óriási erővel támadásra készül, Mátyás szemrehányásokkal ostromolja Rómát :

»Ha a sokféle hitegetés — írja — nem hoz ilyen helyzetbe, egy vagy más úton előnyösen tudtam volna rendezni ügyeimet. Most már fölismerte az ellenség, hogy a keresztények mozgalmaiban több a tüntetés, mint a komolyság . . . A boszniai várak nem állhatnak ellen soká, ha csak az ellenséget ki nem verjük, vagy el nem vonjuk. Erre pedig, mint ismételten bevallottam, egymagam nem vagyok képes . . . Ha tehát valóban van valahol hajóhad vagy szárazföldi sereg, ám mutassa magát, és az eddigi hanyagságot buzgalommal, a késedelmet gyorsasággal pótolja. Én részemről elmegyek oda, hol legtöbb haszonnal működhetem, és mindenesetre teljesítem kötelességemet, hazám és hitem iránt.«

II. Pius pápa hajóhad élén a török ellen készül, de a halál közbelép

De azért a magáét így is megtette : indult Jajca fölmentésére. Jelek és hirek kedvezően alakulnak. Jajcát hősiesen védelmezte magárahagyottan

is Székely János vránai perjel s a pápa is Anconába sietett, hogy ott átvegye az itáliai flotta fölötti parancsnokságot. Meg is érkezett Anconába, a flotta is együtt volt, akkor azonban a beteg, fáradt, elgyötört test mondta föl a szolgálatot s a nagy pápa, méltó utóda III. Calixtusnak, közvetlenül a nagy vállalkozás elindítása előtt — meghalt. Jellemző azonban a szentszék és Magyarország viszonyára ezekben az időkben, főleg pedig arra a kimagasló, sőt egyedülálló tekintélyre, arra a vitathatatlan nélkülözhetetlensége és elsőségre, amelyet Magyarország és a magyar király élvezett a török imperializmus ellen való küzdelem reményei szempontjából, hogy az elhúnyt pápa hagyatékában talált 40.000 arany forintot a magyar királynak küldötték meg.

Mátyás Zvorniknál elakad

A magyar király valóban megérdemelte ezt a pápai támogatást. Nemcsak ama páratlan hűségéért, hogy olyan kereken elutasította Podjebrád intrikáit, hanem azért is, mert magára maradva — elvei, fogadkozásai, követelései és jobb meggyőződése ellenére mégis belevágott a támadó hadakozásba a török ellen. Átkelt a Száván, hogy Bosznia déli részét is visszahódítsa. Szrebernik várát bravúros ostrommal megvívta, de Zvornik várával nem boldogult s az őszi esőzések beálltával abbahagyta az ostromot és hazavonult.

az új pápa is Magyarországban bízik, azt segíti

II. Pál ott akarta folytatni a szentszék törökellenes politikáját, ahol kiváló elődje, II. Pius abbahagyta. Mátyás pedig a következő évben ki akarta köszörülni a csorbát s nagyobb erővel akarta folytatni a támadó hadjáratot. Követe, Janus Pannonius (Csezmiczei János) pécsi püspök útján be is jelentette az új pápának. A nagyműveltségű költőpüspök ékes latin dikcióban

vázolta a magyarság százados hűségét Róma iránt, mindig barátságos politikáját Attila óta Mátyás királyig, de az európai segítség fontosságáról sem feledkezett meg s azt újból nyomatékosan aláhúzta. A pápa a szentszék segítő kézségének bizonyságául a II. Pius hagyatékában talált 40.000 forintott 57.000 arany forintra egészítette és fizette ki a török elleni háború céljaira Magyarországnak. Velence rövidesen ezután 50.000 forintot szavaz meg a magyar királynak a török háborúra.

de a segítség kevés egy döntő török elleni támadáshoz

Mátyást az utókor s főleg az újabb történetírás gyakran megvádolta azzal, hogy nem vette elég komolyan a török veszedelmet s vele a török háborút. De semmi sem bizonyíthatja jobban a király készségét és elszántságát, minden diplomáciai alakoskodástól mentes őszinteségét ez ügyben, minthogy mikor a szultán tudomást szerezvén a magyar támadás közeli megismétlődéséről békét ajánl Bosznia és Szerbia teljes visszaadásával, ő ezt a kitűnő ajánlatot kereken visszautasítja. Miért tette volna, ha nem lett volna komoly szándékában a török kiűzése a Balkánról, vagy legalább is elhatározó visszaszorítása? Vagy, ha megfordult eszében a békeajánlat előnyös voltának meggondolása, azt azért fojtotta el magában, mert komolyan számított még mindig a pápa és a keresztény nyugat — esetleg kikényszeríthető — segítségére.

Mátyás levonul újból a Drávához, majd a Szávához, de támadásba nem fog. S mikor emiatt szemrehányások érik a pápa részéről, válaszában nem titkolja, sőt elég élesen és bosszúsan hangsúlyozza, hogy a segítség, amit kapott, vajmi kevés, abból és a magyar kincstár készletéből nem lehet akkora méretű zsoldos hadat fönntartani, ami nélkül minden támadás eleve kudarcot jelent a török világhatalommal szemben. Velence pedig az ígért és megszerzett 50.000

arany forintból csak 15.000 forintot küld. Mátyás világosan kimutatja, hogy évi 300.000 forint kellene ahhoz, hogy a török ellen nagyszabású támadó hadjáratot lehessen indítani. Ilyen méretű európai segítségről pedig legfeljebb ha álmodni lehetett abban az időben. Mátyás — alig kétséges — álmodott ilyesmiről, de mert »álmai« nem teljesültek, érvei és sürgetései pedig hiábavalóknak bizonyultak, egyelőre lemondott a támadásról és visszatért az ország fővárosába.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A CSÁSZÁRI KORONA ÉS A NEMZETI KÖZVÉLEMÉNY

Ezek a többé-kevésbbé kudarcba fulladt hadjáratok a török ellen arra mindenesetre jók voltak, hogy Mátyás számára igazolják: mindenáron meg kell szerezni Magyarország ereje mellé a tőle nyugatra eső világ támogatását is a török ellen.

A magyar birodalom rendkívül nehéz nemzetközi helyzete

A világon semmi jele annak, mintha Mátyás lebecsülte volna a török veszedelmet, vagy országát elég erősnek és biztosítottnak vélte volna minden török támadással szemben. Nem, Mátyás király tiszta és átfogó elméje, jó magyar lelkiismerete nagyon is tisztában volt a török világhatalom óriási erejével, sőt hatalmi terjeszkedésének valószínűségével is, azt sohasem becsülte le. Csupán az ellene való föllépés és támadás kockázatát nem akarta egészen Magyarországra hárítani. A pápa segítsége nem elegendő, Velence segítsége a legnagyobb mértékben bizonytalan, könnyen hátbatámadásra fordulható, a császár segítség helyett konok ellenséges érzéssel kezében tart egész sor magyar várat, a cseh zsebrákok részleges megfenyíttetésük után is bent ülnek még a magyar

Felvidék nyugati sarkában. Kázmér lengyel király legalább olyan engesztelhetetlen e török elleni háborúk idején, mint volt korábban. A cseh király nyilvánvalóan inkább a gyönge és passzív Frigyes császárral tart, mint a tehetségesebb, aktívabb és katonailag sokkal erősebb magyar királlyal. A magyar birodalom helyzete nyugat és észak felé 1465-ben, noha Mátyás nagy katonai és diplomáciai sikerei elvitathatatlanok, a legmesszebbmenően bizonytalan volt. Ugyanakkor délen és keleten sem rózsás a birodalom helyzete. Dalmácia jórészt a velencei köztársaság kezében, Bosznia déli részei pedig a szultán kezében. Szerbia hovatartozása is végkép bizonytalanná vált. Az oláh fejedelemségek meg mindinkább kétkulacsosan ingadoznak a magyar király iránt való hűség és a szultánnak való behódolás között. A pápa az egyetlen megbízható szövetségese ez időben a magyar királynak, de óriási erkölcsi tekintélye mellett sem elég erős támasz politikailag és katonailag *egymagában* a délkeleti, nyugati és északi ellenséges erőkkel szemben.

a nemzeti királyság belső ereje nagyobb, nemzetközi biztonsága kisebb . . .

Mátyás magános vívódásai közben bizonnyal rájött arra a megismerésre, hogy az ő nemzeti királyságának hatalma ugyan a maga nagy tehetsége s a magyar nemzetnek fokozottabb belső egysége, ereje, erőfeszítése révén nagyobb közvetlen elődeiénél, de nemzetközileg gyöngébb, mint akár I. Ulászlóé, aki lengyel király is volt, akár V. Lászlóé, aki cseh király, Ausztria ura és osztrák főherceg s a császár unokaöccse volt és így függött ugyan a császári akarattól és a habsburgi politikától, de viszont be is volt biztosítva minden német támadással szemben. A nemzeti, abban főleg a köznemesi közvélemény csak az idegen uralkodókkal adódó bajok elhárítását látta Mátyás megválasztásában,

de az ország nemzetközi nehézségeinek megnövekedését aligha. A király azonban azonnal észrevette: szomszédi barátsággal vagy szövetséggel kell kiegyenlítenie a maga keletről és nyugatról egyidejűleg támadott pozícióját s biztosítania országát legalább nyugat felől s a nyugati segítséget a török ellen. Óriási erőfeszítéseket is tett e cél érdekében, de a siker minimálisnak bizonyult.

Mátyás kinyujtja kezét a császári korona után

A keleti és nyugati kudarcok érlelhették meg Mátyás királyban lassan azt az elhatározást, hogy a maga számára próbálja megszerezni a római királyságot s vele a római császári méltóságot, ha már másképpen nem boldogul megátalkodott ellenségével, Frigyessel. Fantasztikus ez az elgondolás? Nem, csak igazi reneszansz-elgondolás. Egyébként pedig mindenesetre reálisabb, mint akár a Podjebrádé, akár Merész Károlyé, akár XI. Lajosé, akik mind bejelentették igényüket, ki nyiltan, ki burkoltan, a megrokkant római birodalom királyi, illetőleg császári méltóságára. Megtehették, mert legalább a szavakban és jelszavakban még élt ez időben a keresztény univerzalizmus és a római király és császár akkor még nem volt a szó igazi értelmében német király és császár. Mátyás mindezeknél több erkölcsi és geopolitikai joggal pályázhatott a római császárságra, elsősorban mert az ő vállára nehezedett az egész európai kereszténység védelme a törökkel szemben. Tehetsége is neki volt a legnagyobb mind e vetélytársai között. Országa is a legrendezettebb és katonailag a legerősebb. A császárral való diplomáciai és katonai hadakozásai is egyre inkább arról győzhették meg a magyar királyt, hogy Frigyessel komoly békét kötni nem lehet, szövetséget még kevésbbé. Ha tehát mégis számítani akar először a nyugat felől való biztonságra, másodszor nyugati segítségre, alig marad számára más út, mint kiütni ezt az

ellenséges német figurát a római birodalom éléről s egyszerűen helyébe ülni.

diplomáciai módszerei

Mátyás nagy államférfiúi egyéniségét éles világításba helyezi az a következetesség, mondhatni módszeresség, ahogyan a maga nagy vitáját a császárral évről-évre vitte, bonyolítgatta. Mint vérbeli diplomata mindig szépszerével indult s ha egyszerre nem sikerült, fáradhatatlanul újra kezdte s minden rendelkezésre álló módszert kihasznált. A szép szóval nem takarékoskodott, míg csak parányi reménye is volt a sikerre, de azonnal átcsapott a dialektikai ostromba és a fenyegetésbe, mihelyt a rábeszélés egészen csütörtököt mondott. S ha ez is hiábavalónak bizonyult — csak akkor rántott kardot. De ha kardot is rántott, könnyen ráállott a békülésre, ha az sikert ígért. Csak a legvégső esetben szánta rá magát, hogy ellenfelét legázolja, de mikor így kifogyott csodálatos türelméből, diplomáciai eszközeinek egész gazdag fegyvertára csődöt mondott, jóhiszeműségét, békülékenységét kijátszották, akkor aztán nemcsak legyőzni — porig alázni igyekezett ellenfeleit.

Ez a fokozatosság majdnem minden esetben bevált az ő mesteri kezében. Néha az az érzése az ő életműve tanulmányozójának, hogy sokszor nemcsak azért volt türelmes, hajlamos sikertelen diplomáciai akciók újrakezdésére, új és új eszközök kipróbálására, minden békés módszer kihasználására, mielőtt fegyverhez nyulna, mert kímélte, okosan, lelkiismeretes uralkodó módjára az emberi életet, népét, seregét, hanem egy kicsit azért is, hogy gazdag géniusza kedvére kijátszhassa magát a szellemi mérkőzésekben s gyönyörködhessen a maga nagy felsőbbségében. Nem a kockázatot kerüli, ellenkezőleg: a kockázatok merész és fáradhatatlan vállalása egyéniségének egyik alapvető vonása, diplomáciai kombinációi éppúgy tele vannak merészséggel

és meglepő fordulatokkal, mint katonai akciói; hanem a maga szellemiségének igyekszik biztosítani mindig elsősorban a versenyteret, minduntalan a vérbeli művész ütközik ki benne.

ellentétes irányú fokozatosság nyugati és keleti diplomáciájában

Hanem ez a diplomáciától kardélig terjedő fokozatosság inkább csak az ő nyugati akcióiban mutatkozik, ahol békét, nyugalmat, biztonságot, szövetséget keres. A török irányában is van a Mátyás akcióiban fokozatosság, de éppen ellenkező irányú : ott a támadás a kiindulópont, onnan fenyeget a nagyobb veszedelem, onnan gyürkőzik a félelmetes új imperializmus, mely a keresztény művelődést is elnyeléssel fenyegeti. Éppen az ő idejében nagy államférfiúi és hódító katonai egyéniségek ülnek egymásután Ozmán trónján, tele friss kezdeménnyel, magávalragadó fiatalos lendülettel, elhasználatlan, remek, gyors keleti katonai tömegerőkkel. Ezzel a még egyre csak bontakozó világhatalommal szemben a várakba húzódó és az örökös vonulgatások csatakerüléseit csak dulásokkal enyhítő, elnehezedett, páncélos, a lovagi időkből már csak a nehézkességet örökölt nyugati hadviselés : maga a legteljesebb tehetetlenség. A római császárság ezidőtájt valójában egy tökéletlen és rozoga birodalom, élén a konok, rosszindulatú, irígy és kicsinyes passzivitás »tehetsége«, III. Frigyes, birodalma pedig csakúgy, mint ő maga, szinte fordítottja mindennek, ami Mátyás lénye, ami magyar, vagy akár török. Ez a szánalmas álbirodalom még virágkorában is inkább az ókori római birodalom távoli visszfényében sütkérezett, mint a maga önálló presztizsében, látszatokra, vallásos ihletekre támaszkodott inkább, mint valóságos birodalmi elvre és *önálló* birodalmi hivatástudatra, kölcsönkért szimbólumokra inkább, mint valóságos öntudatra, szervezettségre, a politikai tehetség természetes hódító, beolvasztó sugal-

latára, sőt meg sem alakulhatott volna, sem fenn nem állhatott volna a keresztény univerzalizmus középkori lelkisége nélkül. Most az egyetemes császárság végleges bukása után még kevésbbé volt igazi birodalom. Bizonyos kegyelet, az igazi római császárságtól, majd Nagy Károlytól, aztán az Ottóktól, Henrikektől s utoljára a Hohenstaufoktól eredő, de nagyon megkopott kölcsön-presztizs tartotta benne úgy, ahogy, a lelket. Meg aztán habsburgi Rudolf óta nem kevés szerencséje, ügyes házassági politika s bizonyos nyárspolgári józan »gazdálkodás« az örökös tartományokon, sokszor, mint III. Frigyesnél (előtte és utána is) a tehetségtelenség és megbízhatatlanság »tehetetlenségi nyomatéka«. Vannak korszakok és helyzetek, ahol a tehetségtelenség egyike az érvényesülés legbiztosabb eszközeinek. Mint ahogy a háború utáni magyar gazdaságpolitika kigyomlálta a maga szörnyű kontraszelekciós módszereivel a jó, bátor, kezdeményező, modern, haladó gazdát s a minden változtatástól, kockázattól irtózó, vegetatív, passzív szellemű egyéniséget tartotta, mentette át, akként tartotta fenn ebben a korszakban a keresztény egyetemesség fölborulása után jött általános zűrzavar, kialakulatlanság, sokszor csak a negativumaiban és csak tökéletlenül átvett új — reneszansz — szellem kontraszelekciója, például III. Frigyes igazi hatalom és igazi koncepció nélkül szűkölködő rozoga, vegatatív életű császárságát. Alig kétséges, hogyha Hunyadi János és Mátyás erős Magyarországa s annak török harcokban edzett, a törökkel való katonai birkózáshoz keleti katonai szelleménél és ősi beidegzettségeinél fogva minden más keresztény népnél jobban értő hadereje és hadviselő módszere nem áll ellent a török rohamnak, Frigyes Bécse és Bécsújhelye, Ausztriája és Stájerországa éppoly könnyen adta volna meg magát az ozmán hadaknak, mint utóbb Mátyás seregeinek.

a császár ereje : egy önkéntelen koalíció Magyarország ellen

Frigyes ereje nem az ő birodalmában volt, hanem abban a koalícióban, amely szinte önkéntelenül állott össze Mátyás nyugati és északi ellenségeiből és formális szerződések s szövetség híján is komoly fenyegetésként állandóan ott lebegett a magyar birodalom fölött. Időnként pedig a benne rejlő nyers diszpozíció komoly veszedelem alakjában is jelentkezett.

Mátyás szétugraszthatná ezt a koalíciót, de békét akar

A király bizonyára tudta, hogy nem volna emberfölötti feladat ezt a ki nem mondott ellenséges koalíciót a császár, Ausztria, Csehország és Lengyelország között esetleg fegyverrel is szétugrasztani — később meg is cselekedte. De egyelőre a baráti közeledés és a diplomácia fegyvereivel látott munkához a maga római királysága érdekében. Már csak azért is, — bizonyára — mert hiszen neki nem jelentett volna nagy tervei szempontjából megoldást a nyugati és északi ellenséges gyűrű egyszerű széttörése : szövetséget, támogatást, komoly katonai segítséget akart törökverő tervei számára. Ehhez pedig úgy tetszik, nem látott más lehetőséget maga előtt, minthogy megismételje, szerencsésebb formában, nagyobb magyar birodalmi elgondolás szolgálatában, Zsigmond római császárságát.

A császári korona elnyeréséhez az egyetlen reális útnak az látszott, hogy magát még Frigyes életében római királlyá választassa, ami már egymagában körülbelül az árpádi »fiatalabb király« befolyását és társuralkodói szerepét biztosította volna számára a német birodalomban.

közben szembe kerül a nemzeti közvéleménnyel

A balkáni sikertelenségek vagy félsikerek után ez a nagyon elhatározott nyugat felé való fordulása a magyar király diplomáciai és később katonai tevékeny-

ségének, habár változatlanul a magyar birodalom messzenéző céljait szolgáló elgondolásból fakadt, olyan korszak bevezetése volt, amelyben a király többször került szembe nemcsak régi és természetes hazai ellenfeleivel, hanem a jó értelemben vett, egészséges nemzeti közvéleménnyel is.

a nemzet elevenen érzi a török veszedelmet, de a németet is

A nemzeti közvélemény a magyarság zseniális politikai ösztöneinek eleven sugallata alatt nagyon erősen érezte a török veszedelmet és nyugtalansággal szemlélte Hunyadi János országvédő hőskorának elhanyatlását s a bizonytalanná vált helyzetet a török birodalommal határos mellékországokban. Bár ez a nemzeti — jórészt a középnemesség fölfogását tükröző — közvélemény húzódott minden hódító célú katonai szolgálattól általában, de mikor a birodalom léte, biztonsága látszott kockán forogni, — Mátyás fölszólítására különösen — sohasem tagadta meg a nemzeti honvédelem leghathatósabb eszközeit és áldozatait. Ez a közvélemény nem jó szemmel nézte királyának túlságosnak látszó belebonyolódását a nyugati dolgokba. Minden német barátkozást pedig a legnagyobb ellenszenvvel kísért s bizalmatlanul nézte nemcsak a jámbor elődök sokszázados tapasztalatai alapján, de a Hunyadiak pályájának sorsfordulataiból is elevenen emlékezve, mindazt, ami közeledést, vagy éppen szövetséget jelentett volna a császár s a német birodalom felé általában, különösen pedig a még János kormányzó és V. László idejéből jól ismert III. Frigyeshez.

Ez a nemzeti közvélemény egyszerre volt törökellenes és németellenes.

Mátyás céljai pontosan összeestek a nemzet hagyományos politikai alapvonalaival, de eszközei, bonyolult és nehezen áttekinthető diplomáciai akciói s különösen a látszatok, egyre erősebb és egyre határozottabb nyugati tájékozódást mutattak, ez pedig a magyar nemzet politizáló rétegeinek

nem volt ínyére. A római királyság és császárság álma idegen dolog volt a nemzet zöme előtt, amelynek lelkében és idegeiben kiirthatatlanul ott élt a német iránt való erős ellenszenv és bizalmatlanság.

a nyugati tájékozódás népszerűtlen az országban

Nem is támaszkodhatott Mátyás ezekben az elgondolásaiban csak a hűséges, nagyon tehetséges, királya terveivel minden vonatkozásban ismerős és összehangolt Vitéz Jánosra, aki Szécsi Dénes halála után a prímási székbe került, német származású főpapjaira, az ausztriai születésű Schonberg György pozsonyi prépostra és a boroszlói születésű Beckensloer Jánosra, az új váradi püspökre, valamint arra a néhány nyugatmagyarországi főúrra, akik közül többen annak idején Frigyesnek ajánlották föl a magyar trónt, a Szentgyörgyi grófokra, Bánfiakra, a Kanizsaiakra és monyorókeréki Elderbach Bertoldra. A nemzeti párt élén, mely hallani sem akart a német szövetségről s a német birodalmi tervekről, dengelegi Pongrácz János erdélyi vajda és Zápolyai Imre bosnyák kormányzó, horvát-szlavon bán állott.

a nemzet nem akar német királynét

A nemzeti párt első föllépése és egyben első sikere volt a »nyugati« politikával szemben, hogy elbuktatták a királynak a brandenburgi fejedelmi házzal való s már a másik részről elfogadott házassági tervét, mert nem akartak német királynét. Erre Mátyás meghajolván a nemzet eleven és erőteljes közvéleménye előtt, a milánói Sforza-házból próbált volna királynét hozni, ezt a tervet Velence intrikái hiúsítják meg, melynek fölötte kényelmetlen lett volna dalmáciai birtokai és balkáni terjeszkedő politikája szempontjából a magyar-milánói szövetség. Mátyás ekkor egy Velence ellen indítandó háború érdekében 1465-ben újabb egyezményt kötött a császárral: Frigyesnek Friault, Magyar-

országnak déli Dalmáciát szerette volna közös akcióval visszaszerezni. Az egyezményben azt is kikötötték a felek, hogy Mátyás nőül veszi a császár nővérének, a szász választó feleségének leányát. De a nemzeti párt ezt a házassági tervet is elbuktatta. Az első »csatározások« ekként határozottan a nyugati tervek rovására zajlottak le az országban.

népszerűtlen a Podjebrád elleni háború gondolata is

Hamarosan azonban sokkal súlyosabb kérdésben jelentkezett a nemzeti ellenállás és pedig a szentszék és György cseh király összeütközése során, melyben a magyar király pápai szövetségese mellé állott. Podjebrádtól még megkoronáztatása idején éppen Mátyás csikart ki írásbeli hűségnyilatkozatot a római vallás és a szentszék irányában, de az emez ígéretét nem váltotta be. Ha György nem is volt bevallottan huszita, azért talán nem is annyira lelki, mint inkább hatalmi szükségletből kénytelen volt a pápasággal alkudozó mérsékelt szakadárokra, az utraquistákra támaszkodva kormányozni. Állandó volt a súrlódás közötte és előbb II. Pius, utóbb II. Pál között. Pál pápa 1465-ben már arra határozta el magát, hogy György királyt megfosztja a királyi méltóságtól s e döntésének végrehajtását fejedelmi híveire bízza, többek között a magyar királyra is. Mátyás, részben mint a pápa első szövetségese, részben mint hithű katolikus, de talán azért is, hogy a császárhoz közeledjék, azonnal fölajánlotta készségét egy ilyen Podjebrád-ellenes akcióra. »Akár a csehek, akár a törökök ellen van szükség Mátyásra, őt és országát mindenkor készen találja Szentséged« — írta a pápának.

»idegen érdekekért nem harcolunk«

Azonban a nemzeti párt fölöslegesnek és veszedelmesnek ítéli ezt a vállalkozást, fölhangzik az ősi jelszó: idegen érdekekért nem harcolunk. S a király ezúttal már úgy érezte, nem mehet tovább az engedékenységben politi-

kájának belső ellenségeivel szemben, le kell számolnia ezzel a az ellenállással. Zápolyai Imrét, Pongrácz Jánost félreállítja, az erdélyi vajdaságot a két Szentgyörgyi grófra, Zsigmondra és Jánosra, meg Elderbach Bertoldra ruházza, Bánfi Miklóst pozsonyi gróffá, Kanizsai Lászlót fölovászmesterré nevezi ki, Bosnyákország, Dalmácia és Horvátország bánságát pedig új emberekre: Disznósi Lászlóra és Szobi Péterre bízza.

eleven diplomáciai tevékenység a német-magyar feszültség enyhítésére

Mátyás ez új, inkább látszólag, mint valóságban németes iránya megtalálja az utat — jórészt báró Grafeneck Ulrik, új híve, révén, aki Mátyás egyik fő diplomatája ezekben az időkben a német birodalom felé, amellett, hogy változatlanul viseli tovább a császári főkapitány tisztét is — Frigyeshez. Az 1466-i nürnbergi birodalmi gyűlésen Grafeneck már közösen képviseli a császárt és a magyar királyt. Mátyás vele a birodalmi gyűlésen azt az ajánlatot teteti, hogy hajlandó volna az igényelt 20.000 főnyi birodalmi segítő hadhoz — a török ellen — még 5000 magyart is adni s e sereg parancsnokságát birodalmi fővezér alá rendelni, sőt Belgrádba, Szalánkemenbe és Orsovára német őrséget is ereszteni. Itt megint kiviláglik tehát, hogy a király szünet nélkül foglalkozik a török támadó háború gondolatával s e nagy cél érdekében messzemenő engedményekre is hajlandó a császári tekintély javára. Persze ezzel az engedékenységgel egyéb célja is volt: enyhíteni a történelmi feszültséget a magyarok és németek között, hogy a római császárság elnyerésére is készítse vele a hangulatot és a talajt Németországban.

Egész akkori nyugati diplomáciája eleven tevékenységet fejt ki a magyar-német lelki közeledés előkészítésére.

újból romlik a cseh-magyar viszony

Közben egyelőre nem történik ugyan még meg a pápa végső döntése Podjebrád ellen, de a viszony a magyar és a cseh király között egyre romlik. A király tudatosan is élezi az ellentéteket, hogy annál könnyebben belevihesse országát a csehországi háborúba. Hol magyar hadak pusztítják Cseh- és Morvaországot, hol cseh bandák a Felvidéket. Svehla János huszita kapitány betelepszik a nyitrai Kosztolányba, de Mátyás 1466-ban személyesen füstöli ki erős várából és 150 társával együtt felhúzatja.

adóreform az egyenlő teherviselés elve alapján

A cseh kérdés a következő évben, 1467-ben is függőben maradt ugyan, de Mátyás annál inkább igyekezett fölhasználni ezt a haladékot a Podjebrád elleni háborúra. A nemzeti felkelést erre a célra nem vehette igénybe, sem a főurak, püspökök bandériumait, legfeljebb az önként jelentkezőket, annál nagyobb szüksége volt újabb kincstári bevételekre, hogy zsoldos sereget fogadhasson. Ezért országgyűlést hirdetett s azon nagyszabású pénzügyi reformtervvel állott elő, hogy a 200.000 forintnyi kincstári bevételt jelentékenyen fölfokozhassa. A magyar adórendszer legnagyobb hibája — ó jaj, már akkor! — a rengeteg kiváltság volt, ami miatt sem rendszert, sem kellő eredményt nem lehetett elérni és pedig sem a közvetlen adók, sem a vámok terén. Hogy e bajoktól egy csapásra megszabaduljon, a király az országgyűléssel eltörölteti az eddigi kamaranyereséget (a minden kapu után fizetett 20 dénárt) és a harmincadot, a forgalmi vámot. Aztán más néven s lényegtelen változtatásokkal, főleg az adózók kategóriájának kiszélesítésével visszahozza, de már a bénító kiváltságok nélkül, a régi kapuadót és forgalmi vámot, szigorú rendet és rendszert állít a régi rendetlenség és rendszertelenség helyébe és a sok visszaélés

kiirtására. Olyan komolyan és mély, korának erkölcseit messze meghaladó igazságossággal és egyetemességgel hajtotta végre a különböző személyi kiváltságok eltörlését az adóztatás terén, hogy sem a királyi, sem a koronabirtokokat nem mentesítette intézkedései alól. Valójában a nemesi adómentesség »szabadságjogát« is merőben illúzióvá légiesítette.

Zápolyaiék lázadása az adó és a »német« politika ellen

Az országgyűlés megszavazta ezt az általános adókötelezettség szellemében megoldott adóreformot, de a rengeteg kiváltság eltörlése hamarosan mégis nagyarányú lázadás egyik főforrásává vált, különösen Erdélyben, ahol a legtöbb adókedvezmény volt korábban érvényben. Podjebrád kívülről szítja a lázadást, de beleártja magát Kázmér lengyel király is, aki Bogdanovics István moldvai vajdát a maga pártjára állította. A mozgalom élén Zápolyai Imre állott, akinek sikerült Elderbachot és a Szentgyörgyi grófokat is megnyernie, a »német párt« vezető embereit.

a király rendet teremt; sikertelen moldvai hadjárata

Mátyás azonban gyorsan és könnyűszerrel leveri a lázadókat, még mielőtt komoly haderővé szerveződhetett volna az 50.000 főnyi összegyűlt lázadó tömeg, vezetőiket sorra kiteszi hivatalaikból, némelyeket száműz vagy kivégeztet s újból rokonát, dengelegi Pongrácz Jánost iktatja Czuczor Miklóssal Erdély vajdaságába. Ezután Moldvába nyomul, hogy megbüntesse a hűtelen István vajdát. Gyorsan halad előre, Bákót, Romant és Nyemcét fölégeti, de a ravasz vajda Moldvabányán tőrbe csalja alkudozás színlelésével a király táborát, éjszakai véres csata fejlődik, amelyben a magyarok, köztük a király maga is, hősiesen küzdenek, a király elég súlyosan meg is sebesül. Megmentik a magyar tábort, de kialakulatlan végső ered-

mény nélkül kell kivonulniok Moldvából, bosszúságukban, ősi szokás szerint, éktelen káromkodások között. A király a következő évben bosszúhadjáratra készül vissza Moldvába. Mialatt azonban Váradra összehívja a főrendeket a hadjárat megbeszélésére, bekövetkezett a cseh királyság nagy válsága, amely Mátyást nyugatra szólította.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

MÁTYÁS BIRKÓZÁSA PODJEBRÁDDAL

Palacky, a csehek nagy történetírója, azzal a szemrehányással illeti a magyar nemzetet, hogy ő volt az a történelmi külső erő, amely minduntalan elgáncsolta Csehországot, valahányszor az nagyobb európai szerepre kezdett emelkedni.

Való igaz, hogy Pribina és Szvatopluk fiatal országát éppúgy a magyarok verték széjjel, mint Ottokár birodalmát s mint ahogy Mátyás király hiúsította meg Podjebrád nagyralátó terveit is, sőt kettétörte magát a cseh királyságot, elhódítván koronatartományait, Morvaországot, Sziléziát és Lausitzot.

Árpád és Szvatopluk

Palacky azonban elzárkózik az igazi okok elől: Magyarország nem akkor és azért állott döntő esetekben Csehország útjába, *mikor* és *mert* európai jelentőségre kezdett szert tenni, hanem amikor és amiért időnként Magyarország létföltételeit, állami önállóságát, birodalmiságát, integritását nagyhatalmi hóbortba esve a cseh politika fenyegette. Az csak nem lehet kétséges, hogy Pribina és Szvatopluk nagymorva idénybirodalma, mely az akkor gazdátlan Dunántúl nagyrészét is magában foglalta, útjában volt az aránytalanul nagyobb

politikai és katonai erőkkel jelentkezett honfoglaló magyaroknak. A könnyű kézmozdulat, amellyel Árpád elsöpörte ezt a kellő építő és szervező erőkkel nem rendelkező és csupán egy-egy nagyobb formátumú egyéniségre szabott államalakulást, valószínűvé teszi, hogy Nagy-Morvaország ha nem a magyarok, hát más erősebb népek csapásai alatt omlott volna előbb-utóbb össze.

Hiányzik Palackyból is, minden kiválóságai mellett, az a felsőbbséges nemzeti önbírálat, amely megmutatná neki, hogy Szvatopluk birodalma elsősorban a maga hiányos népi, politikai és katonai megalapozottsága miatt omlott olyan könnyen s annyira a föltámadás reménye nélkül össze a magyar államszervező *nagyobb tehetség* és erő előtt.

Kún László és Ottokár

Ottokár esete némileg más. Ottokár örökös betörésekkel zaklatta Magyarországot s ahelyett, hogy összefogott volna a német túlerő ellen a magyar nemzettel, egy nagy szláv birodalmat akart alkotni Magyarország határán, sőt részben magyar területekkel s a maga akkori félelmetes erejével mindennek tetejében római császár akart lenni, annak a birodalomnak feje, amellyel a magyar nemzet a legtöbbet kellett hadakozzék a honfoglalás óta a maga országa, állama, birodalma puszta létének védelmében. Egy erős és félelmetes császárjelölt s egy nagy katonai hatalom, egyben kipróbáltan rossz szomszéd, állott Dürnkrutnál szemben egy ismeretlen kis német gróffal, habsburgi Rudolffal s Magyarország — lehet, hogy kissé túlságosan a pillanatnyi erőviszonyok mérlegelése alapján — *a kétségtelenül erősebb Ottokár ellen* állott Rudolf pártjára. Tehát elvitázhatatlanul önvédelemből.

Mátyás és Podjebrád

Mátyás és Podjebrád esete lényeg szerint megismétlődése a Kún Lászlóénak és Ottokárénak, azzal a különbséggel, hogy Ottokár nem volt sem apósa, sem szövetségese Kun Lászlónak, míg György

király rokonságot és szövetséget elárulva a legkétszínűbb politikai és diplomáciai játszmát vitte Mátyás ellen, olyan mértékben, hogy még az ádáz III. Frigyes császárt is sikerült összebékítenie — rövid időre a — magyar királlyal. Abban is hasonló volt Podjebrád magatartása az Ottokáréhoz Magyarországgal szemben, hogy valójában a Podjebrád magyarellenes diplomáciája és huszitatenyésztő uralma erősítette és biztatta a huszita martalóc-kapitányokat a Felvidék dulására, rablóváraik építésére és fönntartására, a magyar birodalom érdekeivel ellentétes szolgálatokra — a Giskrákat, Zeleni Jánosokat és Svehlákat, mint ahogy rendszeres cseh támadásoknak volt kitéve két évszázaddal azelőtt Ottokár részéről a magyar nyugati határvidék.

Mátyás egészen nagyvonalú politikát csinált a maga — angyali türelem, kiszámíthatatlan ötletesség és páratlan gyorsaság keverékéből adódó — nagyon józan, reális módján és ha időnként le-le csapott is a cseh rablóvárakra, valójában sokáig tűrte őket, talán azért is, mert láthatólag nem egykönnyen mondott le a Csehországgal való szövetség gondolatáról. Nem az a csodálatos, hogy Mátyás végül is végképpen elvesztvén türelmét és reményét a Podjebráddal való együttműködés lehetőségében, kész volt fegyverrel is föllépni Csehország ellen, hanem inkább, hogy ezt az akciót olyan sokáig halogatta. Egyébként a csehországi diplomáciai és katonai vállalkozás alatt annak fordulatai maguk igazolják napnál fényesebben, hogy nem elfogultságok, faji, nemzeti kicsinyes féltékenykedések sodorták a magyar királyt Podjebrád ellen, sőt a nagyon kihangsúlyozott hitbuzgalmi gerjedelmek is csak mellékes, kisegítő szerepet vittek ez akcióban, hanem a magyar államrezón, a birodalmi érdek mindenekfölöttvalósága. S ha Palacky egy kis kárörömmel még Mohácsban is a Podjebrád útjait keresztező Mátyás felelősségét keresi, miért nem kéri számon György

királyon fantasztikus álmodozásait, túlméretezett és szélhámosságokba csapó diplomáciai tevékenységét, sokszoros hűtlenségét és egyenesen mesébe illő megbízhatatlanságát Mátyással szemben s miért nem ott kezdi a szemrehányást, hogy megállapítaná, ki volt az kettőjük között, aki először — s azután is hányszor — megszegte azt a természetes szövetséget, amelyet még Mátyás prágai fogságában alapoztak meg. A szövetséget, amelynek megtartásáért Mátyás először ütközött össze nagybátyjával, Szilágyi Mihállyal, anyjával és legjobb híveivel s amelynek megszilárdítására Mátyás magyar püspököket küldött, hogy fejére tegyék Podjebrád Györgynek Szent Vencel koronáját?

cseh-német összefogás Magyarország ellen

Alig kétséges, hogy jó lelkiismerettel vissza lehetne fordítani Palacky szemrehányását a Mátyás esetében s fölállítani azt a tételt, hogy elsősorban talán nem is III. Frigyes császár bénította meg Mátyást családja és országa nagyszabású délkeleti, törökellenes hivatásának s terveinek, legszentebb szándékainak betöltésében, hanem Podjebrád György, azzal, hogy valóságos esze volt, legfőbb kitervelője és összehozója a Magyarország-ellenes észak-nyugati összefogás gondolatának, a III. Frigyessel és Kázmér lengyel királlyal szemben könnyen fölismerhető nagyobb tehetségénél és rendkívül eleven szellemiségénél, nagy energiájánál fogva.

másként is történhetett volna...

Mátyás lángelméje és György király mozgékony tehetsége együtt könnyűszerrel sarokba szoríthatta volna a császárt és kikényszeríthette volna, különösen pedig Lengyelország jóakarata mellett, azt a biztonságát a magyar birodalomnak és azt a katonai megsegítését az immár szinte külön hivatásként s legtöbb eredménnyel vívott törökellenes magyar hadviselésnek, melynek tudatát és beidegzett-

ségeit Mátyás úgyszólván az anyatejjel szívta magába s amely így Európa felől, óriási erőfeszítéssel, el tudta volna hárítani a török hódítást, lendületét meg tudta volna már akkor törni s mélyen a Duna—Száva-vonal alá, a magyar birodalom határain túlra tudta volna visszaszorítani. Hasonlóképpen atyjától örökölte Hunyadi Mátyás a német birodalommal szemben való bizalmatlanságát, védekező ellenségességét, de ez volt a hagyományos magyar politika egyik legállandóbb jellemző vonása is és éppen Podjebrád szorította őt a császárral való alkudozások útjára. Podjebrád fogott össze ellene minduntalan az akkori rozoga német birodalommal s gáncsolta el Mátyás törökellenes terveit és erősítette azt a német birodalmiságot és táplálta azokat a német dunai igényeket, melyek aztán századokra eltemették az önálló Csehországot.

Palacky elfogult

Palacky elfogultságát más is bizonyítja. Az, hogy a magyar-cseh történelmi viszony mérlegelése közben nem érvényesíti a *másik* tanulságot : a cseh-magyar barátság, szövetség, együttműködés százados korszakait s azok eredményeit. A XII. és XIII. században szinte külpolitikai dogma, eleven szükségesség volt Magyarország és Csehország szövetsége, valóban mindkét nép javára. *De az Árpádok dunai elsőségének és középponti birodalomfenntartó szerepének elismerése alapján.* Ebbe a harmóniába s ezekbe az immár századokon át kiérett hagyományokba vágott bele Ottokár vak és értelmetlen nagyravágyása, amely végül is vesztét okozta az egész önálló cseh államalkotásnak is. S az Ottokár előtti idők cseh-magyar barátságához valójában éppen Mátyás találta meg az utat és Podjebrád tért le arról fantasztikus tervei és huszita fanatizmusa kedvéért.

Podjebrádnak az Ottokáréhoz hasonlóan túlméretezett nagyravágyása, császári igényei és ambíciója nélkül, melyek-

nek alapozása aránytalanul gyöngébb volt és sokkal kevésbé eredt valóságos kényszerhelyzetből, mint a Mátyásé — talán egészen más fordulatot vehetett volna Európa történelme s nemcsak a török dunai hódítás útját vághatta volna be, hanem — különösen egy lengyel-cseh-magyar állandóbb szövetség — a későbbi német terjeszkedését is a Duna völgyében . . .

a pápa a cseh király ellen

1468-ban végre bekövetkezett az az esemény, amelyet már évek óta várt volt az európai diplomácia: II. Pál pápa a kiátkozás eredménytelensége után a végső megtorló eszközhöz nyúlt Podjebrád György király ellen: a trónfosztáshoz. A szentszék mindjárt föl is ajánlotta régebbi tervei értelmében Szent Vencel koronáját — nem Mátyásnak, hanem a lengyel királynak. Kázmér király azonban nem vállalta a cseh koronát Podjebrád életében, inkább békés úton akarta volna a maga jogigényét a cseh trónra érvényesíteni, mint V. László nőtestvérének ura. Csak azután esett úgy a szentszék, mint a cseh katolikus rendek választása a magyar királyra.

Frigyes segítséget kér Mátyástól Podjebrád ellen

Mátyás kétségtelenül készült erre a feladatra, de rendkívül megkönnyítette dolgát az a valóban váratlan fordulat, hogy Frigyes császár nehéz szorongattatásaiban tőle kért fegyveres segítséget Podjebrád hadüzenettel bejelentett támadása ellen. Podjebrád ugyanis nemrégiben még meghitt szövetségesét, a császárt okozván minden bajáért, fiát, Viktorin herceget sereggel küldte Ausztriába. A császár, mivel magát a távoli és bizonytalan birodalmi segítségre utaltan, nagy katonai gyöngeségében és készületlenségében valósággal védtelennek érezte, mindent igért Mátyásnak, csak hogy segítségét megnyerhesse: igért pénzbeli támogatást a török ellen, a magyar királyi cím leté-

telét, a kezében lévő magyar határrészek visszaadását, sőt Mátyásnak római királlyá való megválasztatását is. Igy a császár helyzete és alázkodó segítségkérése is Mátyás csehországi vállalkozása érdekét mozdította elő. Egy másik nagy diplomáciai esemény is Mátyás malmait mozgatta: fényes török küldöttség jelent meg előtte Váradon és a szultán nevében hosszabb fegyverszünetet ajánlott.

Mátyás fegyverszünetet köt a törökkel

Mátyás már nem egy hasonló török ajánlatot utasított volt vissza, részben a szentszékre való tekintettel is, amely mindig legjobban sürgette és támogatta a támadó háborút a félhold ellen. Most a pápa ügye is azt kívánta, hogy elfogadja a török fegyverszüneti ajánlatot. Ezzel egyelőre délkelet felől is biztosítottnak érezhette magát s annál teljesebb erővel foghatott bele csehországi vállalkozásába. Közben István moldvai vajda is meghódolt, miután látta, hogy a lengyel királytól úgyis hiába várna támogatást Mátyás bosszuló keze ellen. A vajda követeinek kérleléseire és mentegetődzéseire a király hűtelen vazallusát a szent korona szárnyai alá visszafogadta.

a főrendek magukévá teszik a cseh háborút

A diplomáciai előkészítés, melyet kétségtelenül szerencsés véletlenek is elősegítettek, valóban tökéletes volt. Erre Mátyás a pápa és a katolikus rendek kérésére rövidesen meg is indította hadjáratát, miután Váradon nem ugyan országgyűlésen, de a főrendekkel való tanácskozása során elfogadtatta Vitéz esztergomi érsek ékesszólása segítségével a hadjárat politikai és katonai tervét. Nemcsak Zápolyai Imre támogatja immár újból a Szentgyörgyi grófokkal, hanem teljes erőből a csehországi katolikus rendek vezére, Sternberg Zdenkó is.

Mátyás egyelőre nem fogadja el a cseh királyi címet, hanem óvatosan és szerényen csak Csehország és a hozzá

csatolt tartományok védnökének mondja magát. Mátyás ezidőben egy lengyel-osztrák-magyar szövetség tervével foglalkozott, aminek már csak a lengyel királyt kellett megnyerni. Éppen rá való tekintettel, okos számítással kímélni akarta a cseh királyi cím elhárításával Kázmér igényeit és érzékenységét. Ez a ténye is fényesen igazolja, mennyire inkább csak szövetség lebegett az ő bölcs, józan és nagyvonalú nagyravágyásának mélyén, még akkor is, Csehországgal szemben, mintsem komoly hódító szándék.

magyar hadüzenő levél

Mátyás a maga megszokott gyors életüteme szerint Várad felől vonultában Nádudvarott február 10-én okmányokat ír alá, Egerben március 9-én, március végén pedig már Nagyszombatban írja hadüzenő levelét Viktorin herceghez, az Ausztriába tört cseh hadak fővezéréhez:

»Tapasztaljuk, hogy Ti nem kívánván a békesség útjain haladni, . . . háborút háborúra halmoztok, békés szomszédaitok országaiba üszköt dobtok, s azt lángra lobbantjátok.

Most azonban, mivel a béke biztosítékát szavaitokban és jellemetekben nem találhatjuk föl, hanem fegyvereinkben kell keresnünk : ezennel értésetekre adjuk, hogy Ausztriában a római császár hű alattvalóit, kötelességünkhöz képest, tettel és tanáccsal támogatni fogjuk ellenetek ; az általatok és híveitek által nekünk igazságtalanul okozott károkért fegyverrel szerezünk elégtételt . . . Végül kijelentjük, hogy országaitok katholikus lakóit, a Ti igazságtalan eljárástokkal szemben, oltalmazni fogjuk, amint katholikus uralkodóhoz illik és az apostoli szentszék különös felszólítása kötelességünkké teszi. A hadak legfőbb ura, az igaz ügy pártfogója legyen segítségünkre !«

a pozsonyi kiáltvány

Mátyás Nagyszombatból Pozsonyba vonult s ott kiáltványt bocsátott ki, melyben megokolja a hadjáratot :

»Elszántuk magunkat, hogy mi vállalkozunk arra, amit mások elhárítottak magoktól. Az súlyos tehernek látszik ugyan, de a legmagasztosabb égi jutalmat és a legnagyobb földi dicsőséget igéri. Ezt a háborút nem kevésbbé szentnek tartjuk, mint azt, amit régtől fogva a törökök ellen viselünk. Biztosan számítunk a Mindenható támogatására, mert az ő ügyéért fogunk harcolni. Sem becsvágy, sem más földi előny kilátása nem vezérel. Egyedül szánakozásunk az elnyomottakon, hódolatunk az apostoli szék iránt, buzgalmunk az igaz hit érdekeiért ösztönöz. Egyetlen jutalom, amit várunk: a béke, mely a háboruk szülötte, és azok háladatossága, kiket jótéteményeinkben részesítünk!«

Ausztriát fölszabadítja, bevonul Morvaország fővárosába

Még Pozsonyból 5000 fegyveresből álló sereget küldött Ausztriába s azt rövidesen fölszabadította, maga április 14-én indult el 16.000 főnyi kitűnő, túlnyomórészt zsoldos sereggel és 50 ágyúval. Vele tart a prímás, a kalocsai érsek, a pécsi, egri püspök, a Szentgyörgyiek, Zápolyai, Csupor, Grafeneck és Sternberg Zelenkó. Négy nap multán már Iglaunál táboroz. Znaimnál közel jut egymáshoz Mátyás és Podjebrád serege, de a nyilt csatát elkerülik. A cseh királyt a magyar sereg visszaszorítja Csehországba, ez annyit jelentett, hogy Podjebrád Morvaországot sorsának engedi át, illetőleg már csak az Ausztriából szerencsésen megmenekült Viktorin herceg reménytelen védekezésére számíthat. Mátyás megszállja Trebicset, aztán megveri Viktorin öccsének, Henrik hercegnek seregét (a csatában maga a király is megsebesül), majd Brünnön keresztül Olmützbe, Morvaország fővárosába vonul be július 4-én. Csapatai Hradis várát veszik ostrom alá, ő maga Magyar Bródot vívja meg, szeptember elején pedig, Sternberg Zdenkóra bízva a meghódított országot, hazatér Pozsonyba, ahol mindjárt országgyűlést tart s ott rendkívüli hadiadót szavaztat meg.

A következő év elején visszatér Morvába, megvivatja Spielberg várát és aztán a tulajdonképpeni Csehország ellen indul Brünnből. Február közepe táján Chrudin vára alatt álruhában személyesen kémleli a falakat, elfogják, de szinte mesébe illő bátorsága és lélekjelenléte, valamint cseh nyelvtudása megmenti: szabadon bocsátják. Podjebrád azonban igen ügyesen elvágja a magyar sereg közlekedési vonalait, mire a magyar király részben nem könnyű hadászati helyzete s a kemény tél miatt, de még inkább diplomáciai okokból, békeajánlatot tesz Podjebrádnak.

a császár cserbenhagyja, Mátyás diplomáciai átcsoportosítással felel

Megtudta ugyanis, hogy a császár a regensburgi birodalmi gyűlésen nemcsak nem vetette fel igéretéhez híven az ő római királyságát, ehelyett a pápánál újból sürgeti a maga magyar trónra irányuló jogigényének elismertetését s Mátyás nyilt becsapásával már Merész Károly római királyságát propagálja. Mindezt közvetlenül azután, hogy a magyar király valósággal kiváltotta őt a cseh lázadás kelepcéjéből.

Mátyás erre hirtelen fordulattal diplomáciailag átcsoportosít, február 27-én találkozik és fegyverszünetet köt György királlyal, hogy Olmützben majd folytatják a tárgyalásokat és most már a szorongatott és nagy leckét kapott cseh királlyal való kibékülésre s az ő befolyására próbálja föltenni a maga római királyságának Frigyes részéről eldobott kártyáját. A meghódított Morvaország és Szilézia visszaadását igéri Podjebrádnak, ha az viszont a császári koronához segíti. Kétségtelen, hogy ez volt a tárgyalások alapgondolata. György király maga is birodalmi választó, a brandenburgi és szász választófejedelmekkel szoros barátságot tart, Mátyás rajta keresztül próbálja megkontrázni a császár és a Wittelsbachok római királyjelöltjét, a burgundi herceget. A francia király felé is jó közvetítő Podjebrád, ez

belemegy a játszmába, bár nem bizonyos, hogy őszinte szándékkal. Szerencsére az sem bizonyos, hogy Mátyás nagyon komolyan vette-e kezdettől fogva ezt az új játszmát...

alkudozás Podjebráddal, az olmützi királyválasztás

A pápa, a katolikus cseh rendek és a császár egyaránt megdöbbenéssel veszik tudomásul Mátyás és Podjebrád alkudozásait, Brünnbe küldik követeiket a magyar király ottani udvarába, hogy a váratlan kibékülést megakadályozzák. Mátyás mégis találkozik Olmütz mellett újból Podjebráddal, de az semmi kecsegtetőt nem tud mondani a római királyság dolgában tett diplomáciai lépései eredményéről. Valószínű, hogy Mátyás maga is azért folytatta e tárgyalásokat, hogy a pápát és a katolikus rendeket megmozgassa a cseh trón újólagos fölajánlására.

Mátyás még egyszer találkozik Podjebráddal, de megint eredménytelen a tárgyalásuk. Rövidesen ezután, május 3-án, a katolikus rendek az olmützi székesegyházban Mátyást a legünnepélyesebb formában cseh királlyá választották.

Az új választott cseh király, egyben Morvaország és Szilézia tényleges ura, Olmützből Boroszlóba, Szilézia fővárosába vonult s ott Úrnapján fogadta a szileziai hercegeket, valamint Frigyes brandenburgi választó fejedelmet, a Hohenzollern-ház fejét, akit mindenáron meg akart nyerni az ő római királyságának és a házából való nősülés tervének. A körmenetben 5 szileziai herceg vitte a Boroszló püspöke feje s az oltári szentség fölött a mennyezetet, utánuk lépdelt a magyar király, jobbján *Roverelle* pápai követ, balján Frigyes brandenburgi választó . . .

átmeneti diplomáciai sikerek

Brandenburgi Frigyes ugyan bizonytalanul felelgetett Mátyás terveire, — mint utóbb kiderült, nem mert a császártól elszakadni — de Mátyás azért jónak látta, hogy 2000 forint évi járadékot ajánljon föl a későbbi német csá-

szárok e személyileg jelentékeny ősének, aki ugyan önérzetesked utasította el a magyar király e kissé fölényes és protektori gesztusát, de mikor Mátyás utána küldötte az összeg — felét, a büszke Hohenzollern mégis *elfogadta*.

Mátyást siettek cseh királynak elismerni a Wittelsbachok és Frigyes brandenburgi választó, Lajos és Albrecht bajor hercegek, sőt ugyanez az Albrecht föl is ajánlkozott Csehország helytartójának, amire persze a királynak nem volt szüksége.

Mátyással e diplomáciai sikerek egyelőre elhitették, hogy római királysága a császár akarata ellen is útban van.

Podjebrád cseh-lengyel-osztrák szövetségi terve; Ulászló trónörökössége

A játszma azonban közte és Podjebrád között még nem dőlt el. Mátyás igyekezett Kázmér királyt elszigetelni Podjebrádtól s késznek nyilatkozott a pápa esetleges kívánságára lemondani barátság és szövetség fejében a cseh koronáról Kázmér fia, Ulászló javára, de Kázmér már ekkor egy gyékényen árul Podjebráddal, aki Ulászlót örökösévé választotta. Ezzel újból megpecsételődött a csehlengyel barátság és most már György király a császárt igyekezett megnyerni Mátyás háta mögött egy lengyel-osztrák-cseh szövetségnek. A terv az volt, hogy egy lengyel sereg Moldván keresztül, egy cseh sereg Podjebrádfi Henrik herceg vezetése alatt Morvából törjön Magyarországba.

Mátyás Boroszlóból indul haza Magyarországba, útközben Madács László és Jánosi Gáspár nevű vitézei elfogják Viktorin herceget, de viszont Henrik hercegnek sikerül kisebb harci sikert aratnia Hradis vára ostrománál.

Mátyás Bécsben személyesen erőszakolja a császárral való békülést, sikertelenül

Mátyásnak be kellett látnia, hogy a hármas ellenséges gyűrűt, mely egyelőre csak diplomáciai, de máról holnapra katonai jellegűvé válhat, va-

lamiképpen át kell törnie s a császárral való kibékülés *kierőszakolására* szánta el magát újból. Maga előtt küldte Bécsbe Vitéz esztergomi érseket, majd hosszas tárgyalások eredményeként 1470 február 11-én bevonult Bécsbe másfélezer főnyi fényes lovas csapat élén az esztergomi érsek, az egri püspök, a pécsi püspök, magyar és cseh főurak kíséretében.

Bécsben egy hónapot töltött a császár vendégeként, ünnepségekkel (lovagi tornákon maga is nagy dísszel szerepelt s kedveskedésből maga mutatott be magyar táncokat császári házigazdájának), de főleg komoly tárgyalásokkal. Megállapodás jött létre köztük, hogy Frigyes egyetlen lányát Mátyáshoz adja feleségül s ha fia, Miksa, fiörökös nélkül halna el, országát is ráhagyja. De az egyezmény szentesítését — régi jó szokása szerint — olyan módon halogatta, hogy a király végül is türelmét vesztve búcsú nélkül hagyott ott osapot-papot, császárt és székvárosát.

a császár félelemből megint összefog a lengyel és cseh királlyal

S bár a császár lóra kapva utána iramodott vendégének, beérni már nem tudta. Mire félvén Mátyás haragjától, szövetséget kötött a lengyel királlyal és elhatározta a villachi német fejedelmi konferencián, hogy mégis Podjebrádot fogja támogatni.

Mátyást megdöbbentette a villachi konferencia eredménye, a hármas koalíció, mely kifejezetten ellene irányult. Újból erőteljes diplomáciai munkába kezd: a pápától a koalíció ellensúlyozását kéri, kap is Rómából megnyugtató választ, Bécsbe meg Rozgonyi Jánost küldi követségbe, hogy a császárt kivonja valahogy e hármas együttesből. Mivel azonban erre kevés reménye volt már, kifogyhatatlan diplomáciai találékonysággal új javaslattal fordult Podjebrádhoz, hogy őt kapcsolja ki a koalicióból.

Mátyás utolsó béke-ajánlata Podjebrádnak

Ajánlata a következő: Podjebrád maradjon haláláig cseh király, Viktorin herceg, akit kész váltságdíj nélkül szabadon bocsátani, legyen Morvaország és Szilézia fejedelme. Podjebrád halála után pedig szálljon a cseh korona a magyar királyra, ha pedig ő halna meg fiörökös nélkül, Podjebrád fiára szálljon vissza szent Vencel koronája.

Közben azonban Podjebrád hirtelen meghalt s Mátyás nagyon nagy erővel vetette bele magát a választási küzdelembe.

a prágai cseh királyválasztás, szemben az olmützivel

Viktorin herceget is szabadon bocsátotta, hogy az is az ő ügyét szolgálja, de a huszita rendek, miután a katolikus rendek kivonultak az országgyűlésből, május 25-én egyhangúlag Ulászló lengyel herceget, Kázmér király fiát választották cseh királlyá.

Mátyás azonban Morvaország és Szilézia birtokában s az olmützi választás alapján fönntartja a maga igényét és cseh királyi jogát, címét és II. Pál pápánál megsürgette az olmützi választás megerősítését.

UTOLSÓ NAGY ÖSSZECSAPÁS A KIRÁLY ÉS A RENDEK KÖZÖTT

ingadozás éposz és tragédia között

Mátyás pályája époszi nyitány után nem egyszer vett olyan fordulatot, hogy tragédiává keskenyedik és komorodik. De találékonysága kifogyhatatlan az új és még újabb kombinációkban, szeme, mint a sasé, gyorsan és biztosan veszi észre ellenfelei személyének vagy helyzetének gyöngéit, ítélőképessége biztosabb pillantású, átfogóbb minden kortársáénál, az erőviszonyok és helyzetek mérlegelésében önbizalma megingathatatlan. Mikor mindenki más elveszti a fejét, ő hűvösen és nyugodtan számít és mérlegel, szakadatlanul javít, pótol, újrakezd — olyan széles orgonáján játszik a nemzetközi eseményeknek, mint nagyon kevesen a világtörténelemben s a készülő tragédiát minduntalan visszaigazítja a széles, hömpölygő áradású valóságos hőskölteményszinte meseszerű síkjára és távlatába. Nem csoda, hogy a későbbi magyar történelem nagyszerű hőse, a költő és hadvezér Zrinyi Miklós, a Szigeti Veszedelem, a legnagyobb magyar éposz írója, éppen őt választotta politikai eszményképéül.

A Hunyadiak époszának ez a nagyobbik hőse néha valóban emberfölötti méretekben bontakozik ki a késő utódok káprázó szemei előtt, mint a német nép emlékezesében Barbarossa. De mennyivel teljesebb, mennyivel felsőségesebb és diadalmasabb kettejük közül Mátyás! Barbarossa végül is elbukik álmainak és ábrándjainak ködös útvesztőiben, Mátyás minden válságból csak erősebben kerül ki és egyre emelkedik, sikerben, hatalomban, birodalma tekintélyében, végül már csak az hiányzik, hogy nagy műve folytatóját is maga mögé állíthassa . . .

Pedig minduntalan új és új nehézségek tornyosulnak elé, mint a mesében: külpolitikai és nemzetközi sikerek után belső bajok, belső rendcsinálás és építő eredmények után külső veszedelmek támadnak ellene, fenyegető erők és csoportosulások: sorra minddel megbirkózik. A folytonos csalódást is elképesztően bírja, de csak azért bírhatja, mert valójában nagy léleklátó, ismerője az emberek gyöngeségének s talán mert a magyar tömegek láthatatlan hűsége küldi magános nagy lelkének a titkos biztatásokat. Ha nem így volna, nem tudott volna minden belső lázadáson oly könnyen úrrá lenni.

Vitéz János lázadása

Milyen irtózatos csalódás, valóságos sorscsapás lehetett számára, mikor végül 12 esztendős páratlanul meghitt együttműködés után legelső, legkedvesebb, legtehetségesebb, legderekabb, legműveltebb és legszerencsésebb kezű munkatársa, Vitéz János esztergomi érsek, az ország prímása állott a belső lázadás élére, mialatt ő Boroszlóból, Brünnből, Olmützből csehországi diplomáciai-katonai hadakozását bonyolította.

Évtizedes bensőséges, árkon-bokron át hű tevékenység után a prímás és Janus Pannonius pécsi püspök úgylátszik hitüket vesztették a király politikájában és türelmüket a kibonyolódás várásában. Hitüket, mert végül maguk is

kezdték érezni és osztani a nemzeti közvélemény régi aggodalmait, hogy a szeretett és híven szolgált király elhanyagolja az országot és magyarjait távoli idegen célok, idegen koronák kedvéért. És türelmüket, mert közben egyre fenyegetőbben alakult ki az ellenséges gyűrű Magyarország körül.

nemzeti aggodalmak, személyes és rendi sérelmek

Vitéz János még szívvel-lélekkel dolgozott legutóbb is Bécsben királya és a császár kibékülésén, de az épolyan kevéssé sikerült, mint a római királyság terve s mint ahogy Podjebrád halála sem hozott kibontakozást, sőt az utána következő prágai királyválasztás csak még élesebb világításba helyezte uruk és királyuk teljes elszigeteltségét nyugaton. Személyes sérelmek is közrejátszottak. Külföldi forrásokból terjedt el az a be nem igazolt mendemonda, hogy egy ízben Vitéz János prímás az országos tanácsülésen az urak nevében olyan kijelentést tett volna, — ami különben nagyon is elképzelhető — hogy »idegen ország érdekében pénzünket költeni, vérünket ontani hajlandók nem vagyunk«, mire a király nagy indulatában állítólag kezet emelt volna az agg főpapra, ez azonban már valószínűtlen dolog. Ha mégis megtörtént, bizony súlyos szépségfolt a nagy király életén. De annyi bizonyos, hogy Mátyásnak mind több nézeteltérése támadt úgy a prímással, mint a pécsi püspökkel, egykori legkedvesebb és legkiválóbb két diplomatájával. Rengeteget rontott, hogy Vitéz és Csezmiczei magyar eszét és éber lelkiismeretét, nagy tapasztalatait, tehetségét egyre jobban kezdte félreszorítani a király előtt Beckensloer János egri püspök baljóslatú, sötét, idegen figurája, aki később olyan hihetetlen aljassággal hagyta cserben jóltevőjét és állott át Frigyes császárhoz. De szították az általános elégedetlenséget a szigorú adóztatás és különösen Mátyás kisebb-nagyobb alkotmánysértései, ami a magyar nemzeti lelkiismeretet mindig érzékenyen érintette. Annyi

kétségtelen, hogy egyszerűen hűtlenséggel, árulással, hálátlansággal bélyegezni Vitéz, Csezmiczei és a többi egykori hívek lázadását Mátyás ellen: igazságtalanság volna. Sőt megnyilvánul Vitézék e lázadásában bizonyos erkölcsi és politikai monumentalitása is a magyar nemzeti léleknek: örökös törekvése az egyensúlyra, a biztonságra, tiltakozása a fantasztikusnak, az irreálisnak látszó álmok és tervek ellen, bizalmatlansága minden idegen dologgal, idegen céllal, idegen befolyással szemben. *Még Mátyásnak sem néznek el olyan dolgokat, amelyek a magyar birodalom létét látszanak kockára tenni* . . Sőt abban, hogy Kázmér lengyel király kisebbik fiának, Kázmér hercegnek ajánlják föl a magyar koronát, megvillan a tiszta magyar politikai ész is, amely annyi hiábavaló kísérlet, diplomáciai erőfeszítés és hadakozás után így akart nyugalmat, biztonságot, szövetséget keresni az országnak északon és nyugaton.

az igazi nagyember belső nyugalma, felsőbbsége és — sikere

A lappangó lázadás gyorsan terjedt, Vitéz és Csezmiczei mellé állott a zágrábi püspök, Thuz Osvát, Zápolyai Imre és Rozgonyi Rajnáld is. A király a morvaországi Iglauban értesült a lázadásról. Csodálatos önuralommal viseli az új csapást és a rettenetes csalódást s hozzá méltó okossággal és módszerességgel igyekszik azt kivédeni. Krakóba küldi az olmützi püspököt Kázmér királyhoz új barátságos és engedékeny ajánlattal a cseh ügyre vonatkozólag. Krakóban azonban már biztosra vették ekkor Kázmér herceg, Zsigmond király unokája, királyjelöltségének sikerét s ezért elutasították a magyar király ajánlatát. Mátyás maga ezt a választ be sem várva, gyors ütemben hazasietett Budára s ott úgy tesz-vesz, mintha semmit sem tudna a lázadásról, sőt, mikor boroszlói hívei ijedten jelentik Kázmér herceg seregének elindulását Magyarország felé, még le is inti őket, hogy »ne zaklassák a schweidnitzi sörhá-

zak pletykáival.« Ezalatt az udvarba hivatta a vezető főurakat, a lázadókat is, páratlan szeretreméltóságával, adományaival egymásután szerelte le őket, az újból ingadozó Ujlaki Miklóst bosnyák királlyá nevezte ki s megengedte, hogy Jajcában megkoronáztassa magát, megnyugtatta az alkotmánysérelmek miatt nyugtalankodó köznemességet is és évi országgyűléstartásra kötelezte magát. Mátyás ezúttal szinte varázsló módjára gyüjtötte maga köré derék, de bizony közdolgokban kissé nehéz természetű magyarjait s végül még $^3/_4$ forintnyi adót is megszavaztat a szeptemberben tartott országgyűléssel. S míg a rendek tanácskoznak, ő pedig készül a lengyel támadás visszaverésére, nyugodtan folytatja humanista levelezését, olvassa a neki küldött legújabb olasz könyveket s az egyik szerzőnek, Julius Pomponius Laetusnak írja többek között e sorsdöntő nehéz napokban:

»Nem hallgathatjuk el, hogy szánalmasnak tartjuk a királyok sorsát; mert kénytelenek háborúkat viselni, amik gyakran diadalokat hoznak, de mindig embervér özönét ontják... Ellenben irígylendő a Te sorsod és írótársaidé; mert nem vérontásra és uralomra irányulnak vágyaitok; egyedül az erény és az irodalom babéraiért versenyeztek. Ezzel pedig kedves dolgot műveltek az uralkodóknak is; mert a fegyverek vad zaját felejtetitek velünk!«

Kázmér lengyel herceg siralmas hadivállalkozása

Holott már szeptember elején kiadták a lengyel udvarban a hadüzenő kiáltványt, mely Mátyást bitorló zsarnoknak nevezi, Kázmér herceget pedig Magyarország természetes urának és örökösének s hangsúlyozza, hogy nem az ország nagyjainak és lakóinak szól a hadüzenet, hanem csak a »dölyfös törvénytelen uralkodónak.«

Erre a hadüzenetre *nem a király felel, hanem az országgyűlés* és pedig a magyar politikai géniuszhoz méltó válasz-

irattal, melyben méltóságos és fölényes módon megcáfolják a hadüzenet érveit, visszautasítják Ulászló jogtalan igényét, kijelentik, hogy akár az egész világ ellen is követik tövényes uralkodójukat s annak utódait, végül pedig kívánatosnak és szükségesnek mondják Lengyelország és Magyarország között a régi barátság és szövetség megújítását.

Kázmér herceg azonban már október 2-án indult is 12.000 főnyi seregével, nyilván abban a biztos tudatban, hogy az ország lakossága mellé áll és támogatja vállalkozását. Ehelyett Rozgonyi Rajnáldon, két Perényin s néhány felvidéki köznemesen kívül — bizonnyal nagy csodálkozására — senki sem jelentkezett sárosi táborában. Onnan Egeren keresztül Hatvanba vonult. Mátyás jámbor vonulásaiban nem zavarta a trónkövetelőt, hagyta, hogy Hatvanból Nyitrára kocogjon, maga inkább azzal törődött, hogy Vitéz Jánost leszerelje. Körülzárta Esztergomban, de hajlandó volt visszafogadni régi öreg tanácsosát s e célból a nádort, a kalocsai érseket, az egri püspököt és Zápolyait küldte hozzá, akiknek szavára az érsek megtér Mátyáshoz, sőt ígéretet tesz, hogy minden erejéből támogatja, katonailag is. Mátyás személyesen is megnyugtatta az öreg Vitézt s aztán gyorsan Nyitra alá vonult, de ott már hült helyét találta Kázmér hercegnek, aki mindössze 4000 főnyi várőrséget hagyott hátra, az is hamarosan megadta magát, ő maga seregének nagyobb részével hazasomfordált. Mátyás bámulatos önuralmával, mely hadvezéri tehetségének is egyik legjellemzőbb vonása volt, a legcsekélyebb vérontás nélkül s a legkisebb kockázat vállalásával oldotta meg belső és külső ellenségei gyökeres elintézésének feladatát, igazán nehéz belső és nemzetközi helyzetben. Vitéz prímás azonban röviddel a kibékülés után ismét megharagította a királyt, — ez akkor már elfogatta öreg barátját, Visegrádra vitette, de ott emberséges őrizetben tartotta. A király nagylelkűségét nemcsak ez az emberséges

bánásmód bizonyítja, hanem az is, hogy Vitézt nem fosztotta meg prímási méltóságától.

A megtört lelkű vén magyar Visegrádon halt meg nemsokára, 1472 augusztus 9-én. Rövidesen utána pusztult a másik nagyeszű magyar főpap, Vitéz unokaöccse, a humanista költő, Csezmiczei Janus Pannonius pécsi püspök is.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A BOROSZLÓI HADJÁRAT

Mátyás királynak valójában csak egy hűséges szövetségese volt egész változatos pályáján végig: a szentszék. Minden új pápa jövetele elé, örökös nemzetközi bizonytalanságok közepette élvén, joggal tekintett aggódással a magyar király: nem fog-e az új szent Péter-utód más irányban, kevésbbé megértő és barátságos politikát kezdeni. 1471-ben meghalt II. Pál s utána a bíborosok kollégiuma Francesco della Roverét választotta pápává, ki a IV. Sixtus nevet vette föl. Az új pápa nemcsak folytatni kívánta elődei nagyvonalú keresztény politikáját, örökös figyelemmel a török veszedelemre s eleven készséggel annak elhárítására, hanem éppen e cél érdekében elhatározta, hogy végre maga veszi kezébe a német-magyar-cseh-lengyel kibékülés ügyét.

pápai békeakció; német-lengyel-cseh szövetség Mátyás ellen

Diplomáciájának egyik fővonása a magyarbarátság, Barbo Márkus bíboros követét azzal az utasítással küldötte a három akkori középeurópai nagyhatalom: Németország, Magyarország és Lengyelország fővárosaiba, hogy mindenáron békét szerezzen a három ország uralkodója között s a leghatározottabban a magyar király mellé álljon a császár és a lengyel király előtt, sőt az

egyházi büntetésektől se riadjon vissza, akár Kázmér, akár Ulászló, akár az esetleg újból lázadó magyar alattvalók ellen.

A pápai követ már 1472 február 2-án összehoz egy lengyel-cseh-magyar békeértekezletet Neisse sziléziai városban, ahová Mátyás Ország Mihály nádor vezetése alatt első egyházi és világi tanácsosait küldi ki. Majd Troppauban folytatják a tárgyalásokat, Mátyás épúgy mint Neisséban, itt is rendkívül békülékeny és engedékeny javaslatokat tétet küldötteivel — hajlandó a cseh korona kérdésében akár békebírák ítéletét is elfogadni, de a lengyel küldöttség mindent visszautasít. 1474-ben a magyar-lengyel határon, Ófaluban folytatják a vitát, de már csak ketten, lengyelek és magyarok, meg is egyeznek az »örök béké«-ben. De Kázmér lengyel és Ulászló cseh király ezalatt Frigyes császárral folytatnak tárgyalásokat Mátyás végleges megbuktatására. Sőt ez év március 11-én Nürnbergben alá is írták azt a szövetségi szerződést, amelyben elhatározzák Mátyás megtámadását, közös erővel.

óriási túlerővel vonulnak az egyesült lengyel-cseh hadak Boroszló ellen

A császár ugyan változatosság okából most Kázmért és Ulászlót csapta be, mert semmit sem tett — talán nem is tudott volna — Mátyás ellen katonai eszközökkel, a másik két szövetséges azonban nagy seregekkel — a cseh király 20.000 fegyveressel, a lengyel király 60.000-rel — Boroszló ellen vonult októberben, ahol Mátyás már hónapok óta tartózkodott és — várta ellenségeit.

Mátyás alig rendelkezett 10.000 főnyi fegyveressel. S miközben volt ideje és lelki nyugalma megfelelő módon fogadni Ernő szász választófejedelmet, aki a cseh koronához tartozó sagani hercegség uraként hűségét jött bejelenteni Mátyásnak, mint cseh királynak: a hadtörténetben páratlanul álló hadászati védekezésre szánja el magát. Megrakja

a Boroszló környékén levő várakat magyar őrségekkel, ezek az apró egységek elvágják a nagy lomha lengyel és cseh táborok élelmezési vonalait, kitöréseikkel örök nyugtalanságban tartják őket és állandó rajtaütésekkel fogyasztják, tizedelik erejüket, törik önbizalmukat s elfogdossák a lengyel és cseh élelmiszerszállítmányokat. S mikor Kázmér király seregével az Odera balpartjára vonult és fedezetlenül hagyta a lengyel határt, Mátyás hirtelen elhatározással Zápolyai Imrét erős sereggel Lengyelországra zudítja, a magyarok Posenig nyomulnak előre és alaposan földúlják ezt az országrészt. A hadjárat vége az volt, hogy a lengyel és a cseh király Mátyástól fegyverszünetet és békét kért.

csúfos elvonulás

Mátyás erre hajlandónak is mutatkozott, de azt kívánta, hogy a támadók személyesen kérjék meg őt. A találkozó napját november 15-ére tűzi, Boroszló mellett egy nagyobb dombon. De csak Kázmér király és Mátyás jelent meg, az utóbbi 3000 főnyi fényes lovascsapat kíséretében, mire a magyar király Ulászló távolmaradása miatt másnapra halasztja a tárgyalást. Azon Kázmér és Ulászló azt a világtörténelemben páratlanul álló kérést intézték a megtámadott s a támadók seregeinek csak töredékszámával rendelkező uralkodóhoz, engedné meg, hogy a támadó seregek három napon át zavartalanul élelmet szerezhessenek be. A humor iránt mindig fogékony s nagylelkű és nagyúri gesztusokra mindig kapható Mátyás ezt kegyesen megengedte. A háromnapos általános bendőtöltés után a lengyel és cseh seregek gyorsított menetben hazatakarodtak Boroszló alól — néhány ezer halottjuk híjával. Mátyás pedig nagy és bölcs magyar eszével úgy látta jónak, hogy a békeszerződésben megelégedjék a statusquo-val, nem kívánt új előnyöket kicsikarni különös győzelméből s ellenségeinek megszégyenítéséből. Mindössze azt az egy jelét vette be győzelmének a béke-

iratba, hogy Ulászlót egyszerűen »Ulászló úrnak«, »a lengyel király elsőszülöttjé«-nek címeztette. A békeokmány a kor szokása szerint megemlíti a felek szövetségeseit, Mátyás szövetségesei között szerepelt Merész Károly burgundi fejedelem és Tüngen Miklós ermelandi — porosz — herceg-püspök is, akin keresztül Mátyás Poroszország és a német lovagrend révén az oldalába került az akkori ellenséges Lengyelországnak.

lengyel és cseh történetíró a különös hadjáratról

E tényt pedig a kitűnő lengyel történetíró, Caro, a következő szavakban értékeli:

»... az engesztelhetetlen Hunyadi Mátyás keze a kényes poroszországi viszonyokban is keveri a kártyát. A szerencsétlen hadjárat szomorú eredményeit így még ez a keserű tapasztalás is tetézte!«

Caro egyébként ekként jellemzi a boroszlói hadjáratot: »Mátyásban sohasem mutatkozott a tehetség és mozgékony szorgalom ritka egyesülése dicsőségesebben, mint mikor aránylag csekély eszközök birtokában állott szemben egy nagy veszedelemmel.« Míg Palácky így méltatja ezt a különös, intellektuális fényben ragyogó hadjáratát a nagy királynak: »Ezúttal a művészet és a tapasztalat a Mátyás oldalán volt, aki a politikában és a hadvezetésben már olyan alapelveket is eltalált szerencsés ösztönével, amelyek már csak a mi századunkban váltak köztulajdonná.«

MÁTYÁS FEGYVERREL TÖRI SZÉT AZ ÉSZAKNYUGATI ELLENSÉGES GYŰRŰT

Mátyás királynak nem volt szüksége sem az egész október, sem az egész november hónapra, hogy lebonyolítsa nagyszerű boroszlói hadjáratát az egyesült lengyel-cseh hadakkal, sőt november 16-án már meg is volt a békeszerződés két és fél esztendőre. Még Sziléziában tartózkodott, mikor hírül veszi, hogy István moldvai vajda a következő év legelején, 1475 január 17-én megvert egy nagy török támadó sereget.

A moldvai vajda hősiessége és fényes hadisikere annál mélyebb árnyékot vet arra a másik cselekményre, hogy ugyanakkor a szendrői basa vezetése alatt más török sereg háborítatlanul törhetett be Magyarországra, át a Maroson, Váradot is kirabolhatta és zsákmányával, foglyaival bántatlanul takarodhatott ki az országból. Ez az esemény némi igazolásul szolgálhatott annak a nemzeti közvélekedésnek, legalább látszat szerint, hogy a király elhanyagolja az ország déli védelmét északi és nyugati hódításai kedvéért. Valójában azonban nem igazságos ez a szemrehányás, mert Mátyás csak *védekezett* rossz szomszédaival szemben, akik sokkal több közvetlen zavart és gondot szereztek neki, mint

a török, úgyhogy majdnem akaratán kívül, de föltétlenül eredeti elgondolásai ellenére *kellett* hódítania nyugaton. Mind e hadakozásai azt az egyetlen célt szolgálták, hogy biztosítsák az ország nyugalmát s erejének szabad kifejtését a legnagyobb veszedelem, a török ellen.

Boroszlóból Budára, onnan Szabács alá

Mátyás a váradi török betörés hírére rögtön haza is indult Boroszlóból, Budára országgyűlést hívott össze s azon minden porta után egy forintos hadiadót szavaztatott meg. Aztán gyors egymásutánban fogadta Uson Hassannak, Perzsia királyának követségét, mely katonai szövetséget ajánlott föl a magyar királynak a törökök ellen, majd a vitéz István moldvai vajda követeit, aki a töröktől zsákmányolt zászlókat küldötte a magyar királynak s hűségének megerősítésével a magyar koronához, katonai készségét ajánlotta föl egy törökellenes támadó háborúra Mátyás oldalán. Mátyás kegyesen fogadja a vajda hódolatát s válasziratában fiastól és országostól védelmébe és bizalmába fogadja. És nagy méretekben készülődik a török ellen, 60.000 főnyi szárazföldi sereggel és száz hajóval. A szultán, II. Mohamed, értesülvén a hatalmas készülődésről, fegyverszünetet ajánl rendkívül előnyös, sőt fényes föltételek mellett, de Mátyás visszautasítja és ír a pápának: »Harcolni fogok, ha életemet kell is föláldoznom. Tudja meg a világ, hogy a kereszténység megmentése nem rajtam mult.« Bizonyos keserűség, sőt pesszimizmus cseng ki e kijelentésekből, de hogy mennyire komolyan veszi vállalt föladatát, mutatja Szabács — az egyik legfontosabb török végvár — (melynek fölépítését Mátyás pár évvel ezelőtt nem tudta megakadályozni) ostroma és megvétele. A király személyesen vezette az ostromot, az ostromhoz szükséges újszerű földerődítési munkálatokat is maga irányította, azoknak itt használt új módszereit is valószínűleg ő találta ki s a vár erődítésének

kikémlelésében is részt vett személyesen, halálveszedelmek között. Ez a rendkívül erős vár, mely Nádorfejérvár sakkbantartására készült elsősorban, nehéz másfélhónapos ostrom után kaput nyitott előtte 1476 február 15-én. A győzelem méltó válasz volt Várad megsarcolására, de míg a szendrői basa vállalkozása csak bravúros hadicsíny volt, Szabács megvétele, melyet egy ősi magyar népballada is megénekelt, nagy stratégiai méretű siker volt. Mátyás a hadjáratot e jelentős eredmény után félbeszakította azzal, hogy rövidesen folytatja s visszatért a fővárosba.

a császár XI. Lajossal és Merész Károllyal szövetséget tervez a pápa ellen

Buda várában az a kellemetlen hír fogadta, hogy Vitéz utóda az esztergomi érseki és prímási székben, annyi baj okozója eddig is, Bechensloer János, megugrott az országból és Frigyeshez állott. Utóbb kiderült, hogy ez a német, akit a király magyar tanácsosai ellenére — szegény öreg Vitéz János elkeseredésének is ő volt egyik fő okozója — szerény sorból emelt az első magyar főpapi állásba, kevesellte az elért eredményeket és — pápa szeretett volna lenni Frigyes császár segítségével. A császár ugyanis XI. Lajossal és Merész Károllyal olyan koalíción dolgozott ebben az időben, amelynek célja IV. Sixtus letétele és új pápa választása lett volna, bizonyos egyházi reformokkal kapcsolatban. Ebben a készülő pakliban akart érdemeket szerezni Mátyás királynak ez a rossz szelleme, aki különben főbűnös volt abban is, hogy Vitéz János diplomáciai erőfeszítései Bécsben a császár és ura kibékülésére kudarcba fulladtak.

Mátyás óvja a burgundi herceget

Mátyás a leghatározottabb és a leglovagiasabb formában — egyben a legbölcsebben is — foglalt állást e készülő koalíció ellen. Elsősorban Merész Károly burgundi herceget igyekezett kivonni a koalíciós tervből, figyelmeztette a svájciak ellen folytatott háborúja veszedelmeire :

»Kötelességünk Hercegségedet óvatosságra inteni. Legyen meggyőződve, hogy ha a szerencse kedvez Hercegségednek, a német birodalommal gyűl meg a baja ; ha pedig, mitől Isten óvja, elfordul a szerencse, mily szomorú látványt fog nyujtani a parasztok által legyőzött nagy fejedelem!«

Mátyás e levele után rövidesen a svájci szabad polgárok valósággal megsemmisítették a burgundi sereget. Ekkor Mátyás Merész Károly leányának és Miksa főhercegnek készülő házasságát igyekezett meghiúsítani s Mária burgundi hercegnőt a maga ellenkoalíciós terve főtényezőjének, Ferdinánd nápolyi királynak második fiával szerette volna összeházasítani, míg ő a nápolyi király leányának, Beatrixnak kezére pályázott. Ilyen messziről igyekezett diplomáciailag bekeríteni ősi ellenségét, Frigyes császárt. De Miksa főherceg és Mária hercegnő házasságát nem tudta megakadályozni. A házasodás fortélyaihoz a Habsburgok jobban értettek. Ez a házasság Hollandia birtokát is jelentette a Habsburg-családnak.

házassága nápolyi Beatrixszal

A maga házassága azonban, miután a kalocsai érsek és Bánfi Miklós útján még 1474-ben megkérte aragóniai Beatrix hercegnő kezét, diplomáciailag és egyházilag rövidesen nyélbe ütődött, de csak 1476-ban valósulhatott meg. A király hitvesét igen előkelő küldöttség és fényes kis lovas sereg kísérte Nápolyból Budára : a váradi püspök, Geréb Péter, Pongrácz János, Frangepán Bernát, a végképpen megjuhászodott Szentgyörgyi grófok, Csehország és Szilézia képviseletében a boroszlói püspök, a ratibori, oppelni és münsterbergi hercegek, 20 török és 800 magyar válogatott lovas. Az ország határán Hunyadi Jánosné húsz előkelő magyar hölgy kíséretében fogadta a király hitvesét, a király maga pedig Székesfehérvár határában, a magyar, cseh-morva és sziléziai főrendektől és a külföldi követektől övezve, decem-

ber 10-én. Két nappal utóbb a Szent István székesegyházában Vetési Albert veszprémi püspök, a királyné kancellárja, házi koronával megkoronázta a királynét, mialatt Mátyás fejét Szent István koronája ékesítette a szertartáson. A koronázás után a király lovagokat avatott, köztük Kristóf bajor herceget is, aki ettől fogva híven szolgálta katonaként a magyar királyt.

Mátyás a szent király városából Budára vitte a királynét, abba a palotába, amely akkor már teljesen kiépítve és berendezve méltó művészi keretet tudott adni az elkényeztetett nápolyi királylánynak.

német-cseh-lengyel-török ellenséges gyűrű Magyarország körül

Mátyás pályájának egyik érdekes jelensége, hogy eredetileg minden áron német vagy lengyel hercegnő kezére pályázott s végül a nápolyi királyleányt vette feleségül. Korábbi házassági terveit a Habsburgokkal vagy a Hohenzollernekkel és a Jagellókkal hol a nemzeti közvélemény akadályozta meg, hol a német és lengyel részről jelentkező politikai antagonizmus, a Jagellók felől inkább csak dinasztikus érdekellentét. Frigyes a Habsburg-háznak, Kázmér és Ulászló a Jagelló-háznak akarta volna megszerezni a magyar trónt a veszedelmes, kényelmetlen, fölényes »parvenű« Mátyás kezéből, akivel szemben odáig csak kudarcot kudarcra halmozott mindhárom uralkodó, nem is szólván a negyedik partnerről e kudarcokban, a már halott Podjebrádról. Mátyás okosan házassággal szerette volna legalább valamelyikőjüket leszerelni és kikapcsolni ebből az örökös hármas — német-lengyel-cseh — fenyegető gyűrűből. De szép szerével sehogy sem sikerült neki.

Viszont szerencséjére ez a hármas szövetség és összefogás nem lehetett állandó és eléggé hatékony, először Frigyes páratlanul perfid egyénisége miatt, aki minden szövet-

ségesét következetesen cserben hagyta, részben a császárság belső ziláltsága és Frigyes császár katonai gyöngesége miatt, részben pedig a hármuk között jelentkező érdekellentétek miatt. Hiszen Kázmér és Ulászló az egyik oldalon, Frigyes a másik oldalon, maguknak akarták Szent István koronáját, nem a másiknak. Az, hogy Frigyes maga nem bír Mátyással, már régen bebizonyosodott, a császár még Podjebráddal sem bírt, az pedig, hogy Kázmér és Ulászló együtt sem bírnak a magyar királlyal, csak az imént bizonyult be, mikor apa és fia olyan szégyenletesen kapitulált Boroszló falai alatt. Ezért szerették volna a Jagellók, hogy végre egy *hármas* támadó hadjáratot lehessen összehozniok a császárral. Ez azonban csak abban az esetben akart kötélnek állani, ha a Jagellók lemondanak a magyar koronáról a Habsburgok javára. Ezt meg a Jagellók nem akarták. Közben a török is jelentkezett egy Mátyás-ellenes szövetségre, II. Mohamed, a nagy szultán, akinek békülékeny javaslatait Mátyás következetesen, többszörösen visszautasította s aki aggodalommal tekintett mindig e félelmetes és kiszámíthatatlan legerősebb ellenfelére, a magyar királyra. A török szövetségét azonban a lengyel király visszautasította, sőt látván a császárral való aktív együttműködés reménytelenségét egy Mátyás-ellenes háborúban, közeledni próbált a magyar királyhoz.

Poroszország és Brandenburg Mátyás játszmájában a lengyel király ellen

Mátyás nem bízott a lengyel királyban. Egyenesen tragikus bajnak mondható a magyar történet további alakulása szempontjából, hogy annyira nem sikerült Mátyás királynak komoly és állandó barátságot teremtenie a magyar birodalom régi, századokon keresztül hagyományossá vált két szövetségesével, Lengyelországgal és Csehországgal, elsősorban az átkozott dinasztikus trónigények miatt.

Igaza volt-e Mátyásnak, mikor a lengyel király e közeledési kísérletére barátságtalan választ adott, ma már lehetetlenség eldönteni. Bizonyos, hogy a magyar király — nyilván keserves tapasztalatai és súlyos csalódásai hatása alatt — Lengyelország ellenségeivel fogott inkább össze, a német lovagrenddel és a lovagrend rakta alapokból akkor még csak bontakozó Poroszországgal. Láthatólag így akarta sakkban tartani a fiahordó Kázmért és országát. 1477 első napjaiban Budán János ermelandi püspök és Truchsesz Márton személyesen ajánlották fel Mátyásnak a német lovagrend és Poroszország fölött a védnökséget. Az ez alapon írásba foglalt részletes szerződésben benne van Mátyás készsége is Poroszország fegyveres védelmére. A lovagrend úgylátszik Mátyásra építette akkoriban elsősorban a maga önvédelmi és önállósulási törekvéseit Lengyelországgal szemben s rövidesen ugyanezt a Truchsesz Mártont választotta nagymesterévé, aki Mátyással a szövetséget magyar védnökség formájában véglegesítette volt. Nyilvánvaló, hogy a király e lépésében igen erős lengyelellenes, pontosabban Jagelló-ellenes politikai magatartás jelentkezik.

E Lengyelországgal szemben és aztán természetesen az egész hármas koalíció ellen irányuló erőteljes védekező politikájának volt egyik láncszeme Brandenburggal szemben való viszonya is. Megpróbálta korábban Frigyes, aztán Albrecht brandenburgi választónak aktív bevonását a maga terveibe többször is, hol házassági, hol csak szövetségi formában, néha úgy látszott, mintha sikere is mutatkoznék fáradozásainak, de az igazi eredmény mindig elmaradt. Egy ízben Mátyás már Lausitzról volt hajlandó lemondani a szövetség kedvéért, de csak semlegességig tudta szorítani Albrecht őrgrófot, aki láthatólag nem mert vagy semmiképpen sem akart összetűzni a császárral. Nyilván túlságosan is fiatal és még bizonytalan alakulatnak érezte ország-

gát, Brandenburgot, a Mátyás oldalán adódó súlyos kockázatokra. Később jobbnak vélte, hogy e semlegességi bizonytalanságai elől a hármas koalíció védőszárnyai alá helyezkedjék nyilt csatlakozással.

mátyási diplomácia a frankfurti futtatásig

Mátyásnak 1476-ban újabb alkalma nyílott arra, hogy Brandenburgot megpróbálja kiragadni az ellenséges szövetségből. Meghalt ugyanis a cseh koronához tartozó Glogau hercege, Henrik, kinek felesége, Borbála, Albrecht brandenburgi választó leánya volt. Mátyás szíléziai kormányzói, Zápolyai Imre és Stein György útján igyekezett Albrechtet arra bírni, hogy Glogau hercegségének birtoka fejében — utód nélkül halt el Henrik — akár a választó maga, akár Borbála özvegy hercegné tegye le neki, mint törvényes cseh királynak a hűbéri esküt. Ezzel természetesen a maga cseh királyi pozícióját is döntően meg akarta erősíteni Mátyás. Zápolyaiék Budára hívták az őrgrófot, az azonban inkább Ulászlónak jegyezte el fiatal özvegy leányát. Mire Mátyás türelmét vesztve, János sagani hercegnek adományozta Glogau hercegségét, amely különben a birtokában levő cseh területekhez tartozott. S mikor a brandenburgi sereget küldött Glogau megszállására, Mátyás akkora katonai erőt küldött János hercegnek, hogy a magyar hadak könnyű szerrel kiszorították a brandenburgiakat Glogauból, azután az Odera melletti Frankfurtig futtatták.

Ez bizony újabb kudarca volt a császári politikának is, a hármas, illetve Brandenburggal négyes, koalíciónak is.

újból feszül a húr Buda és Bécs között

A húr újból feszülni kezdett Mátyás és a császár között, napirenden voltak a kölcsönös panaszok egymás ellen, aztán a fenyegetések, míg végül a húr ismét elszakadt. Frigyes ugyanis sokáig nem mert nyiltan állást foglalni Ulászló megválasztása után a cseh királyság még mindig

rendezetlen kérdésében, de 1477-ben végre arra határozta el magát, hogy elismeri Ulászlót cseh királynak s be is iktatja a választófejedelemségbe. Ulászló elébe akarván vágni Mátyás előre látható támadásának, a katonailag készületlen és tehetetlen császár megerősítésére és a császári okmány kisürgetésére és átvételére 6000 fegyveressel vonult Bécsbe, mire a cseh királyságát és választófejedelemségét megerősítő s birodalmi főpohárnoki kinevezését tartalmazó okiratot rögtön meg is kapta.

magyar hadüzenet a császárnak, cseh védelem és — hazaballagás

Mátyás 1477 június 12-én adta ki hadüzenetét a császár ellen, hangsúlyozván, hogy föllépése egyedül a császárnak szól, a német fejedelmekkel fönn akarja tartani a jó egyetértést. De hadai meg sem indultak, Ulászló az Ausztriával határos magyar területre tört be, ott azonban serege, nem igen kapván zsoldot, haditettek helyett tüneményes gyorsasággal valósággal szétmállott, elszéledt, némi töredéke átállott a magyarokhoz. Maradványa pedig Mátyás jövetelének hírére Bécs alá húzódott s korát megelőzve — rükverckoncentrált. Ulászló még sem jött zavarba, vagy százötven főnyi csapata élén búsan és igen mérsékelt ünnepélyességgel hazaballagott Prágába, még júliusban.

Az újdonsült birodalmi választónak ez a kevéssé marciális szereplése méltó haragra lobbantotta a császárt, ám ez a hadihelyzetet nem javította meg, mert Ulászló a császári harag nyomása alatt sem mutatott hajlandóságot arra, hogy újból kilépjen prágai rezerváltságából. Mátyás pedig az ő megszokott sebes ütemében látott neki az előnyomulásnak és a várostromoknak. Haimburg csak vitéz ellenállás után nyitotta meg kapuit, Trautmannsdorfnak is két roham kellett, Petersdorf már ellenállást sem támasztott, így a Bécs és Bécsújhely között elterülő terület rövidesen magyar kézre került.

a bécsi követek békeakciója a császár megmentésére

A császárt egyelőre az udvarnál hivataloskodó pápai, velencei, nápolyi követ segítette ki szorongatott helyzetéből, azzal, hogy felajánlották békéltető közbenjárásukat, amit nemcsak a császár fogadott szívesen, hanem Mátyás is. A magyar király igazán felsőbbséges katonai helyzetében sem erőltette a hadjáratot s kész volt a békére, nem ugyan nagylelkűségből, hanem bizonnyal okos politikai számításból, vigyázva európai népszerűségére és kerülve az izgágaságnak még a látszatát is. Kremsben ültek össze a békeküldöttségek, a magyarok emlékiratban sorolták fel a császár részéről elszenvedett sérelmeit országuknak, a sorozatos szerződésszegést s tételenként a károk megtérítését követelték, 754.000 forintos végösszegben. Mátyás enyhe humorral még az 1470-es bécsi látogatása költségszámláját is benyujtotta, a császárlány kezének megtagadásáért pedig — bánatpénzt követelt.

A király nyilvánvalóan játszott ellenfelével és a sok keserűségért, törökverő terveiben való örökös hátráltatásáért némi megalázást sem sajnált a császártól. Erejét, felsőbbségét kicsit megcsillogtatta.

Bécs első ostroma; szittya száguldozás Linzig

A tárgyalások nem is vezettek eredményre, mire Mátyás Bécs ostromába fogott. A főváros környékén levő kisebb erősségeket megszállotta, olyan könnyűszerrel, hogy a törökkel való hadakozás komolyságához szokott urak nem győztek rajta csodálkozni. Az egri püspök, Dóczi Orbán, aki a király környezetében volt, azt írja, hogy sohasem látott még ilyen hadjáratot, amely inkább nászmenetnek látszik. Mátyás körülzárta a fővárost a Duna balpartjáról is, ahova ügyes hadicsellel tört be, a sikeres és teljes körülzárás után pedig folytatta Ausztria további meghódítását. Október elejéig Bruck, Marchegg,

Baden, Korneuburg, Tulln, Sanct-Pölten s még egész sor más város hódolt meg előtte. Csapatai ősi szokás szerint messze és merészen elszáguldoztak, egészen Linzig, ahol a császár ezidőben udvarát tartotta.

A császár helyzete merőben reménytelen volt. A maga osztrák katonái ereje elégtelen komoly ellenállásra, Ulászló olyan tehetetlenül ült meg Prágában, mint egy sakktábláról kiütött figura, a másik Jagelló-szövetséges, az apa, Kázmér lengyel király sem jelentkezik fölmentő sereggel, a római szent birodalom meg mintha nem is az ő császárját szorongatnák, meg sem mozdult. Ilyen helyzetben csak gyors béketárgyalások menthették még a császári tekintélyből és uralomból, ami még menthető. A császári udvarból október elején megjelenik a magyar táborban a pápai követ és békét ajánl...

a király hajlik a békére, de föltételei szigorúak

Mátyás hajlik a becsületes békítő szóra, de föltételei szigorúak s nincsenek híjával a császárra megalázó mozzanatoknak. Mindenekelőtt kiköti a király, hogy a császár tüstént mondja föl ellenlábasainak, a Jagellóknak, a barátságot, vonja vissza az Ulászló számára kiállított királyi és választófejedelmi beiktató okiratot s helyette neki, Mátyásnak állítson ki hasonlót. Ezenkívül azt kívánta a császártól, hogy a császári hűbéres Milánó ne erősítse meg Sforza Lajost, hanem a nápolyi király fiára, Frigyesre ruházza Észak-Olaszország e gyöngyének fejedelemségét. Mátyás így akarta erősíteni a maga helyzetét Velencével szemben — Dalmácia kedvéért. Végül a korábban kért 754.000 forintnyi kártérítést leengedte 100.000 forintra — a császárlány, Kunigunda főhercegnő miatt kért bánatpénzről is lemondott s a 100.000 forintra is kétszeri részletfizetést volt hajlandó engedélyezni...

a császár elfogadja . . .

A császár — mit tehetett volna egyebet — elfogadta e föltételeket (s azokat két szerződésbe foglalták, az egyiket, a Milánóra vonatkozót, november 30-án írták alá, a másikat, az általánosat december 4-én.) Valószínű, hogy még súlyasabbat is elfogadott volna nehéz helyzetében, de Mátyás — egészséges magyar értelemmel — nem ragadtatta magát túlzásokra. A császár elveivel és megrögzött szokásával ellentétben — most az egyszer teljesítette a kínos új szerződéses kötelezettséget Ulászlóval szemben. Visszavonta a felavatási okiratot s Mátyás számára teljesen azonos okiratot állított ki. Erre Mátyás letette a császár kezébe — Csehországra vonatkozólag mint cseh király és birodalmi választófejedelem — a hűbéri esküt, de egyben élesen különválasztotta a magyar állam ügyét ettől az egész aktustól, kijelentvén, hogy »Magyarország és királyának szabadságát épségben kívánja fönntartani, mert Magyarország a német birodalomnak alárendelve sohasem volt.«

a magyar király békére szorítja a Jagellókat is

A magyar király ugyan fegyveres segítséget ígért a békeszerződésben a császárnak arra az esetre, ha a Jagellók megtámadnák Ulászló detronizálása miatt, ilyesmi helyett azonban Kázmér király is inkább megenyhülni látszott Mátyás példátlan katonai és diplomáciai sikerei hatása alatt, sőt hajlandó lett volna Lengyelországnak Poroszországra vonatkozó igényét is átengedni a magyar koronának, ha viszont Mátyás lemondana a cseh koronáról. Ezt az engedékeny lépését azonban a lengyel rendek nem hagyták jóvá. Más alapot kellett hát keresni a lengyel-cseh-magyar kibékülésre. Némi huza-vona után 1478 nyarán Mátyás és Ulászló között a következő megállapodás létesült Budavárában: Mátyás és Ulászló egyenlő jogon viselik a cseh királyi címet és birtokolják a cseh koronának kezeik között levő

területeit. Mátyás halála után azonban Ulászló vagy örökösei Morvaországot, Sziléziát és Lausitzot 400.000 forintért visszaválthatják.

Mátyás szándékosan hagyta ki a budai szerződésből Kázmért, mert szövetségesét, az ermelandi püspököt meg akarta segíteni a lengyel királlyal szemben, mire Kázmér követeket küldött Budavárába és szemrehányást tett Mátyásnak, amiért a lengyel korona »hűtlen alattvalóját« támogatja. Mátyás fölényesen válaszolt, célozva Kázmér herceg csúfosan végződött magyarországi trónfoglaló vállalkozására és a Vitéz Jánossal való szövetkezésre:

»A tanítvány, aki mesterét utánozza, nem kárhoztatható; az ifjabbak kötelesek az öregebbeket követni és példájukat utánozni. Én is mint ifjabb, mesterem gyanánt követem a lengyel királyt, ki országom leghatalmasabb főpapjait lázadásra izgatta és erős sereggel segítette ellenem!«

Mátyás teljes mértékben kitartott porosz szövetségese mellett s mikor később a lengyel királlyal való végleges békekötésre került a sor, bár ekkor már belenyugodott a német lovagrendnek a lengyel korona hűségére való visszatérésébe, de egyfelől a behódolás enyhe formáját biztosította szövetségesének, másfelől az ermelandi püspök számára is biztosított más püspöki stallumot.

Ottó bajor-pfalzi választófejedelem Budán

De alighogy kibékült a Jagellókkal, újból meggyűlt a király baja Albrecht brandenburgi őrgróffal, aki másodszor is megkockáztatta a háborút Glogau hercegség birtokáért, 1478 júliusában. Mátyás, híve és hűbérese, János herceg segítségére megfelelő sereget küldött ugyan, de az egész kérdést — katonai fölénye tudatában — igyekezett messzebbmenő célok érdekében diplomáciai síkra terelni s követei útján szövetséget vagy legalább semlegességet sürgetett a német fejedelmektől, hogy teljes behódolásra szorítsa

kemény ellenfelét, a brandenburgit. Mátyás ekkor már olyan páratlan hatalom és tekintély volt európaszerte, messze fölötte a császár árnyékhatalmának, hogy Ottó bajor-pfalzi választófejedelem Budán kereste fel a királyt, hogy mentegesse magát, amiért nem fogott fegyvert rokona és szövetségese, brandenburgi Albrecht ellen. Mátyás nem volt a fővárosban, mikor a Wittelsbach herceg megérkezett, de az bevárta. Mátyás hazaérkezése után is még jó darabig várakoztatta vendégét, de utóbb okos engedékenységgel belement abba, hogy a herceg és a szász választófejedelem vegyék kezükbe a Brandenburggal kötendő béke ügyét. Ebbe a megoldásba utóbb Albrecht is beleegyezett.

az olmützi fejedelmi találkozó

A béketárgyalást Mátyás Olmützbe hívta össze akkorra, amikorra a két Jagelló királyt is meghívta morvaországi székhelyére.

Kázmér ugyan nem jött el, de fia, Ulászló és a két német békeszerző fejedelem heteket töltöttek a morva fővárosban a magyar király vendégeiként. A szász és a bajor hercegek a tárgyalások során, látván a király hajthatatlanságát, belenyugodtak abba, hogy Albrecht visszavonja glogaui trónigényét Mátyás hűbérese, János herceg javára. Egyébként a király három fejedelmi vendégét páratlan vendégszeretettel fogadta, személyes szeretetreméltóságának minden varázsával elhalmozta, nagy fénnyel, pompával vette körül, lovagi játékokkal, ünnepségekkel mulattatta, a város piacterén épületet emelt a fejedelmi lakomák számára, karzatot a zenészeknek és színészeknek. Egy ilyen lakoma alkalmával német dalnok lépett a vendégek elé a művészek számára emelt karzaton és Mátyás tetteit, dicsőségét zengette, ami nem lett volna baj, de a király testi szépségét és erejét is megénekelte, valamint a jövő diadalok egész sorozatát jósolta kissé szemérmetlenül, ez pedig már bosszantotta a házigaz-

dát. S mihelyt a német énekét befejezte, ezekkel a szavakkal derítette harsogó kacajra vendégeit: »Azt még csak megbocsátom neked, hogy szépséget és nagy testi erőt tulajdonítottál nekem, hiszen ezelőtt sohasem láttál. De ha máskor is teszed, nem marad el büntetésed. Viszont szép jövendöléseidért biztoń számíthatsz jutalmamra — mihelyt beteljesülnek.«

Az olmützi fejedelmi találkozó nemcsak a brandenburgi őrgróf leszerelését teremtette meg, hanem Mátyás és Ulászló kibékülését és összebarátkozását is.

német történetíró Mátyás hatalmi állásáról Európában

A kiváló német történetíró, Droysen, ekként jellemzi az olmützi eredményt és Mátyás akkori hatalmi állását Európában:

»Az Olmützben tartósan megállapított cseh-magyar hatalom ék gyanánt mélyen belenyúlt a német nemzet testébe, melyet a két harcias nép részéről a legnagyobb veszély fenyegetett.

Mátyás Ausztriában tönkretette a császári hatalmat; számíthatott Franciaországra, szövetségben állott Svájccal, melynek ifju népe örömest szolgált neki; híven támogatta őt a szentszék, amely általa remélte a török hatalom leküzdését és az eretnekek kiirtását; hozzá csatolta reményeit Velence; Olaszország új műveltségének kedvence volt ő, mert munkásait bőkezűséggel árasztotta el. Sőt számos német fejedelem, a pfalczi, a bajor, a szász, vetélkedve kereste kegyeit. Német költők mint új keresztes hadjárat hősét énekelték meg. Igy a közvélemény által magasra emelve, s még nagyobb dicsőségre szomjazva, Merész Károlynál is veszedelmesebb, mert símulékonyabb és óvatosabb volt.

Immár Németország keleti részében is uralkodó állást foglalt el. Többé senkisem állott ellen, csak Albrecht őrgróf

Nélküle a birodalom fölött az idegen uralom hullámai összecsaptak volna !«

Droysen csak abban túloz némileg, hogy szerinte Albrecht tartotta még a császárság fölött az utolsó oltalmazó pajzsot. Mert hiszen éppen Olmützben mondott le a különben bátor és szilárd brandenburgi Glogauról.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LESZÁMOLÁS A CSÁSZÁRRAL

Meghitt vezetőm Mátyás király dantei színekben, alakokban, eseményekben, fordulatokban gazdagon, szinte kibogozhatatlan bonyolultsággal tovahömpölygő életpályáján: a nagy király kitünő püspök-történetírója, Franknói Vilmos, a kiegyezési korszak kellős közepén így jellemzi a diadalmas magyar király és a vereséget vereségre halmozó német-római császár viszonyát az 1477. évben magyar fegyverrel kicsikart békekötés utáni időben:

Fraknói a császár és a magyar király történelmi vitájáról

»Hiába iktatták okiratba, hogy »atyai és fiui érzelmeket fognak egymás irányában táplálni«; a szíveket nem irányozhatják az állam-szerződések pontozatai. Hiába állapították meg, hogy »szüntelenül egymás javának előmozdításán, egymás veszedelmének elhárításán fognak fáradozni«; — nem engedték ezt a viszonyok mélyében lappangó érdekellentétek.

A császári méltóság természetéről a középkorban uralkodó felfogásnak következménye vala a törekvés: hatalomkörébe vonni Magyarországot is. Ezzel szemben Szent István király, az ország függetlenségének biztosítása végett fordult Rómába koronáért. De már utódja Péter és később Salamon király is, mikor az uralkodásukkal elége-

detlen nemzet őket trónjuktól megfosztotta, a császári fennhatóság elismerésének árán szereztek Németországból segítséget. És habár a nemzet fegyvere erejével utasította vissza az idegen beavatkozást: két század multával, Habsburgi Rudolf császár feljogosítva hitte magát arra, hogy saját fiának, Albrecht osztrák hercegnek adományozza, IV. László magtalan halála után, a magyar koronát. A nemzet ezt nem vette figyelembe. És Albrecht utódai ettől fogva a házassági összeköttetések lépcsőin igyekeztek Magyarország trónjára emelkedni; a mi (1437) sikerült is.

Frigyes a császári és családi politika hagyományaitól áthatva, azoknak forrásából merítette azt a páratlanul álló szívósságot és kitartást, mely képessé tette, hogy sereg, pénz, szövetségek nélkül, félszázadon keresztül, dacolhasson lázadó alattvalókkal és hatalmas ellenségekkel.

Kész volt ugyan, súlyos megaláztatás árán, lefegyverezni Mátyást; de sohasem érezhetett hajlandóságot, hogy őt hatalmi céljai elérésében őszintén támogassa.

Pedig Mátyás mindent megtett, hogy ezt kiérdemelje. Az 1478. év tavaszán ajánlkozott, hogy Miksa főhercegnek, Németalföld elfoglalására hadisegítséget nyujt és háborút üzen a francia királynak. De a császár bizalmatlansággal fogadta ajánlatait és nem vette igénybe.

És Mátyás, ki a milánói vállalatra nagy hadikészületeket tett, a császárt arra sem bírhatta rá, hogy kötelezettségének megfelelve, a Sforzák ellen föllépjen«.

Mátyás öntudatlanul behódol a magyar birodalom történelmi parancsainak

Fraknói püspök e sorokban legmélyére világít az örök magyar problémának, amelyet Mátyás király is örökségbe kapott a nagy Árpádoktól, mint századok termékét, századok parancsát, századok törvényét. Ezt a törvényt áthágnia — úgy látszik — senki magyar embernek nem adatott, még a leg-

nagyobbnak sem, a legfölségesebb és legszabadabb egyéniségnek sem, annak sem, aki vérében és idegrendszerében a lángelme különleges szabadságjogait hordozta vala s akinek még a kor is szívesen segített abban, hogy fölszabadítsa magát minden kötöttségtől, minden politikai dogmától, öröklött elfogultságoktól és béklyóktól s a maga fénylő géniuszának külön törvényét ültesse a magyar történelem törvénye helyébe . . . A legkülönösebb és a leglélegzetállítóbb csoda a Mátyás pályája, de nem is annyira azért, mert egy ellenséges világgal szemben kellett magát, nemzetét, birodalmát fönntartania, védelmeznie és végül mindenkin győzedelmeskedett, hanem sokkal inkább azért, mert *föltevései, szándékai, elgondolásai ellenére kellett annyiszor győznie*, legtöbbször valósággal kényszerből hódított s a kényszer a magyar birodalom immanens törvénye volt, mely végül is láthatatlan és megfoghatatlan igájába törte ezt a csodálatos embert. Fölibe kerekedett annak, akit sem ésszel, sem fegyverrel a maga korában senki fia legyűrni nem tudott, legyűrte a győzhetetlent és alázatra tanította a büszke magyarok legbüszkébb királyát, megadásra az ősi szent magyar törvénnyel szemben. A felsőbbrendű, tiszta értelem, mely a magyar államalkotásból immár hat évszázadnyi időre sugározta be fénnyel a Dunavölgyét, végül is diktálta e tiszta és csodálatos géniusznak, a nagy parancsolónak is az irányt, a tennivalókat, csakúgy, mint korábbi más kevés nagyoknak és sok-sok kisebbeknek. Mintha csak azért *győzette* volna Mátyást, hogy az a maga külön elgondolásaival, terveivel ambícióival szemben kénytelen legyen igazat adni a magyar birodalom törvényeinek s azokat betarthassa . . .

Mátyás közeledik a francia királyhoz; kapcsolata Svájccal

A császár sürgős »muszáj«-ból teljesítette volt a Mátyással kötött békének Ulászlóra vonatkozó kikötéseit, de már nem teljesítette a Milánóra

vonatkozókat. Fraknói Vilmos jól látja : Frigyes császárt is a német-római birodalom belső törvénye, érdeke viszi és mozgatja, bizonnyal még sokkal kevesebb kímélettel esetleges egyéni kilengésekkel szemben, amik a császár kezdetleges szellemiségében kétségtelenül ritkábban és kevesebb erővel jelentkeztek, mint a Mátyás szikrázó elméjében a maga »különvéleményei«. A császár színtelen és bizonytalan körvonalú egyénisége »maradéktalanul« feolvadt a házának és rozoga birodalmának beidegződött céljaiban, érdekeiben, hagyományaiban.

Mátyás mihelyt észrevette, hogy a császár megint kijátszotta s nem hajlandó aragóniai Frigyes herceg kezére juttatni a milánói császári hűbéres fejedelemséget, lemondott a cél erőszakolásáról, de megfordította a nyársat s erőteljesen kezdte követelni a 100.000 forintnyi kártérítési összeg fizetetlenül maradt felét. S mivel hamarosan nem kapta meg, mintegy zálogul rátette kezét Regede (Radkersburg) várára. Egyben máris kész volt a külpolitikai új tájékozódásra : Franciaország felé közeledett, fölvette a tárgyalásokat XI. Lajossal, aki nemrég még a császárral volt kész az összefogásra IV. Sixtus pápa ellen. Ugyanekkor a svájci köztársasággal is kapcsolatot teremtett, amely Merész Károly fölött aratott nagy győzelme óta jelentékeny s erőtől duzzadó tényezője Európának. Mátyás 10 éves barátsági szerződést kötött a svájci parasztköztársasággal és évjáradékokkal kötelezte le magának a kantonok több vezető emberét.

a rettentő »törvény« magyar és német birodalmi érdek között

Ha volt Mátyás királyban egyáltalán külpolitikai elfogultság, ha megfészkelte magát az ő tiszta és gazdag elméjében bármi fixa idea, akkor az kétségtelenül az ő fáradhatatlan diplomáciai erőfeszítése volt Frigyes császár megnyerésére, a Habsburgok német-római birodalmának és a magyar birodalomnak valami

állandóbb természetű kibékítésére, a két birodalmi elv valamiféle összeegyeztetésére. Jellemző a történelmi érdekeknek és erőknek a természeti erőkhöz hasonlatos személytelenségére, hogy Ausztria meghódítása aránylag könnyen sikerült Mátyásnak; a magyar és a német-római birodalom békés vagy erőszakos összeegyeztetése azonban, egy nagy élet legnagyobb erőfeszítéseivel, egyetlen pillanatra sem.

a mátyási »szimultán« diplomáciai játszmák

Mátyás csodálatos szívóssággal tért mindig vissza kedves gondolatához, hogy a császárral szövetkezik Csehország és Lengyelország ellen, a Habsburgokkal a Jagellók ellen. De ezt a kedves gondolatát sem dédelgette annyira, hogy mikor más megoldás kínálkozott, azt bármi ábránd vagy külpolitikai fixa idea kedvéért eldobta volna magától. Igy, mikor először Boroszló körül tönkre verte a Jagellók egyesült seregeit, azután Kázmér herceggel is fölényesen elbánt Hatvan és Nyitra között, sietett megragadni a győzelmei nyujtotta diplomáciai lehetőségeket és kibékült a Jagellókkal s előbb őket vonta ki a császárral való koalicióból, aztán, fegyverrel, szép szóval, kedvességgel, az ellenfél ellenfeleinek támogatásával — hol a sagani János herceg, hol a német lovagrend révén — a brandenburgi választó fejedelmet szorítja ki Csehországból és kényszeríti megalázó politikai visszavonulásra, aztán a császár hátába kerül a svájci szövetséggel, máskor a francia királlyal, vagy a burgundi fejedelemmel áll össze a császár diplomáciai bekerítésére, hol a pápai ortodoxia támaszává szegődik a husziták vagy egy pápaellenes koalició ellen, hol a moldvai vajdát kapcsolja ki az ellenséges Jagelló-politika hatóköréből, hol Milánót támogatja Velence sakkbantartására, Dalmácia tehermentesítésére, Nápolyt igyekszik gyarapítani a magyar-nápolyi szövetség érdekében — szinte végtelen skáláján játszik az európai lehetőségeknek. Sőt tekintete

és tervei átnyulnak Ázsiába és keletről hol Dzsem herceg, hol a perzsa király útján akarja bezárni a harapófogót a török világhatalom körül, közben az őshazában rekedt magyarok visszatelepítésével foglalkozik, hogy újabb fají erősítést adjon Szent István birodalmának . . . Nagy Frigyes vagy Bismarck diplomáciai sakkjátszmái szegényesek a mátyási szimultán játszmák szédületes, kiismerhetetlen és áttekinthetetlen gazdagságával, ötletességével és kifogyhatatlanságával szemben.

végül elszigeteli és bekeríti a császárt

S ha sok kombinációja balul is üt ki, 1477-ben mégis megéri, hogy megalázó békét csikar ki a császártól, egy évvel később pedig, mikor kiderül, hogy a császár megszegi, nem is szándékozik betartani a szerződést, akkorra már valójában megfordult a pár évvel ezelőtt kialakult helyzet: most már a császár van egyedül és senki sem mer Mátyás miatt mellé állani. A Jagellók már kikapcsolódtak a császári szövetségből, Kázmér lengyel király örül, hogy a porosz-magyar harapófogó kicsit meglazult, Ulászló Olmütz óta megenyhült Mátyással szemben s mindketten inkább a magyar királlyal vannak, kénytelen-kelletlen, Brandenburg föladta a glogaui játszmát — a császár már csak a saját birodalmára számíthat, ami bizony gyönge támasz ebben a korban.

Frigyes, vesztére, mindig újból talál alkalmat a magyar király haragjának fölgerjesztésére. Beckensloer János, a megugrott esztergomi érsek fantasztikus pápai ambíciói párává foszlottak ugyan a császár politikájának folytonos kudarcai során, de sikerült e sötét kalandornak a császár segítségével kitúrnia helyéből a salzburgi érseket, Rohr Bernátot, aki erre Mátyás védelme alá helyezte magát. Mátyás megüzente a császárnak, hogyha Beckensloert támogatja továbbra is, ő meg Rohrt veszi védelmébe. Mind-

járt meg is szállotta a salzburgi érsek stájerországi várait, valamint a seckaui püspök várait is, aki Rohr mellé állott.

mint egy nagy pók a legyet . ...

Mátyás tehát nemcsak az európai politikában teremt magának rendkívül kedvező diplomáciai helyzetet ekkorra, miközben mesteri módon körülszigeteli császári ellenségét, hanem egyúttal magában Ausztriában és Stájerországban is jelentékeny támaszpontokat talál személyiségekben és erődökben, jó előre számítván az elháríthatatlan összecsapásra s az alig kétséges végső leszámolásra. Mint egy nagy keresztes pók a legyet, úgy állítja a császárt egy egész bonyolult diplomáciai hálózat közepébe s valósággal körülfonja, mielőtt lerohanná. Valóban biztos lehetett a maga dolgában, a meglepetéseket és nagyobb kockázatokat jó előre elhárította és — a császárnak engedte át a kezdeményezést.

A császárnak valóban kellett már tennie valamit. Vesztére azt tette, hogy mikor Mátyás 1480 februárjában elfoglalta Radkersburg várát, ezt a tényt hadüzenet nélküli támadásnak, békeszegésnek, a nemzetközi jog ellen elkövetett merényletnek bélyegezte. Mátyás diplomáciai köriratban válaszolt s ezt az önigazolását elküldte Svájcnak is és a német fejedelmeknek.

Az osztrák rendeket pedig, akik a császárnak katonai segítséget szavaztak meg, óva intette minden olyan lépéstől, amellyel őt támadásra kényszerítenék, holott ő »kegyelmesen akar bánni« országukkal.

»öklelő dorongját magasra emelé, rázta fenyegetve a pajkosok felé«

Intelme hiábavalónak bizonyult, mire Zeleni János vitéz cseh zsoldoskapitányát küldte 1000 lovassal Ausztriára, a Duna mellékére s megszállotta Merkstein várát.

György bajor fejedelem békítési kísérlete eredménytelen, mire a császár a nürnbergi birodalmi gyűléssel békekövetet

küldet a magyar királyhoz, egyben a háború folytatásának esetére 15.000 fegyverest szavaztat meg. Mátyás elfogadja a fegyverszünetet, de mikor annak tartama alatt Beckensloer érsek zsoldosai megtámadtak egy magyar csapatot Stájerországban s a következő év júniusában a nürnbergi birodalmi gyűlés megtagadja Mátyás követeitől a menlevelet, a király újból elindítja a háborút s mindjárt bevezetőül Meuerlingnél megveret egy császári hadosztályt. Sanct-Pölten és Markstein városa is a kezén van a passaui püspökkel való egyezsége révén. A beígért birodalmi hadak ellenben a császár oldalán egyre késnek — ősi szokás szerint. Azt a kis szász csapatot, amely mégis megérkezett és hosszú és henye bécsi táborozás után 1482 márciusában nagykeservesen Markstein visszafoglalására indult, a Tatán vadászó magyar király hirtelen összeszedett vadásztársaságával támadtatja meg. Azaz csak szeretné, mert a vadászok érkezésének hírére a birodalmi csapat sátort szedve Bécsbe vonult vissza. A király a pápához és a nápolyi királyhoz küldött leveleiben valósággal csúfot űzött a »híres birodalmi segélyhad«-ból. De azért nem zárkózott el a béketárgyalások elől és csak mikor türelmét vesztette a császár újabb sorozatos perfid huzavonái miatt, akkor kezdte el újból — májusban — a hadműveleteket.

Hainburggal sokáig nem boldogult. Az elbizakodott Zápolyai Imre ostromló seregét meg is verte egyízben a fölmentő császári sereg, mire magának a királynak is Pozsonyba kellett visszavonulnia. Onnan nagyobb készültséggel s legnagyobb ágyúival újból nekifogott a várostromnak s a lengyel-cseh-magyar háborúban fényesen bevált nyugtalanító, csípkedő, erőfogyasztó és idegfárasztó harcmodorával előzvén egy nagyobb császári fölmentő sereget, kemény ostrom után szeptember 30-án bevonult Hainburg várába. Innen tovább haladt, megvívta Sanct-Veitot, Badent, Enzersdorfot, egy

hadosztályt Stájerbe küldött, majd Kőszeget foglalta vissza, amely majdnem félszázad óta volt a császár kezén.

a király 10.000 főnyi német segélyhadat követel a béke fejében

A következő évben (1483) lanyhán folyt a háború, amiből a császár azt következtette, hogy Mátyás már katonailag kimerült s ezért a pápai követ békítő tapogatódzásaira nem is hederített. Erre a követ Mátyásnál próbált szerencsét. A király kész is volt — mint mindig — a békülésre, de az elfoglalt várakat és városokat csak a pápának volt hajlandó zálogba adni, addig, míg a császár le nem fizeti 50.000 forintnyi tartozását s ami ennél fontosabb, *ki nem állíttat a birodalmi gyűléssel 10.000 lovasból álló segélyhadat a török ellen.* A követ a zálogolást megalázónak vélte s arról igyekezett meggyőzni a királyt, hogy a császár e megalázás nélkül bizonnyal többet is teljesítene, mint amennyit kívánnak tőle, amire Mátyás harsogó kacajban tört ki: »Én — úgymond — jobban ismerem a császárt és tudom, milyen kevéssé lehet benne bízni; ha egyszer visszakapná, amit a háborúban elvesztett, kötelezettségei teljesítéséről megfeledkeznék«.

A pápai követ újabb terve az volt, hogy a pápa maga vegye kezébe a béke ügyét, valamelyik német városban hívja össze a birodalmi választó fejedelmeket a császár és a király végleges kibékítésére és a török ellen való segélyhad megajánlására. A terv tetszik a királynak, annál kevésbbé a császárnak, aki megint halogatja a határozott választ. A követ Bécsből visszatér Budára s fölveti azt a tervet, hogy legjobb lenne személyes találkozáson rendezni a függő kérdéseket a császár és a király között. Mátyás gúnyosan felel: »Ha a császárnak kedve van engem bevárni, én nemsokára a közelében leszek«. A császár viszont nem tudván magát engedékenységre elszánni, de látván az elháríthatatlan eseményeket, leányát a családi kincsekkel Tirolba szállíttatta. Elkészült tehát a birodalom fővárosának föladására is.

Bécs második ostroma

Mátyás 1484 elején valóban hozzáfogott Bécs ostromához és pedig nagy hadászati és harcászati módszerességgel. Március 11-én a lajtamelletti Bruckot foglalta el, áprilisban Bécs mellett a fontos magaslatot, Kahlenberget — a szentistváni magyar-német határ Szárhegyét — szállotta meg. Előbb a Duna jobb partján zárta körül a várost, a balparton Korneuburg ostromára egyik legvitézebb kapitányát küldötte, Dávidházit, aki egy erős császári fölmentő sereget is véres ütközetben megvert, a vár későbbi ostrománál azonban elesett, mire a király (novemberben) maga vette kezébe a fontos vár ostromának vezetését. De csak december 4-én tudta megnyittatni Korneuburg kapuit.

Az 1485-ik év első napjaiban megtörtént Bécs teljes körülzárása. A király Wäring mellől irányította a hadműveleteket és január 29-én déli 12 órakor megkezdte a főváros lövetését. A császári védőcsapatok vezetői sokáig azzal hitegették Bécs polgárságát, hogy Miksa főherceg birodalmi és burgundi fölmentő sereggel útban van, de mikor e híresztelések sehogysem akartak valóra válni, a polgárság szorította a várvédő parancsnokokat a tárgyalások megindítására. A polgárság úgy határozott, hogy az egyetem tanárait küldi a humanista tudós és művész királyhoz békekövetségbe. A professzorok küldöttsége május 14-én jelent meg a magyar táborban s abban egyezett meg a királlyal, hogyha június 1-ig nem érkezik fölmentő sereg, föladják a várost, a várvédők szabad elvonulása mellett.

bevonulás Bécsbe, berendezkedés Ausztriában

A király június 1-én tartotta fényes bevonulását a habsburgi német-római császárok székesfővárosába. A tanács, a papság, az egyetem ünnepélyesen fogadta szent István óta az első magyar királyt, aki hódítóként tette lábát Bécs földjére. Öt nappal később a királynét még nagyobb

pompával fogadták, utána a királyi pár Szent István dómjába vonult, ahol Kreuznach Miklós professzor üdvözölte őket. Azután a főhercegek várpalotájában rendezték be a magyar király szállását, amelyet később Mátyás alaposan kitatarozta tott, fényesen berendeztetett és függőkertekkel díszített körül. De ami e külsőségnél sokkal jelentősebb dolog: a magyar király fölvette, hódítás jogcímén, az osztrák hercegi címet. Berendezkedéséből és intézkedéseiből a császári székvárosban hamar kitűnt, hogy most már megelégelte végképpen a Frigyessel folytatott, erejét fogyasztó, a magyar birodalom európai hivatását mellékvágányokra terelő, örökös torzsalkodást és ellenségeskedést. Úgy rendezkedett be Bécsben, mint aki nem gondol Ausztria visszaadására. A városi tanácstól hűségesküt vett, az osztrák rendeket tartományi gyűlésre hívta egybe, ott hódolatukat fogadta, adót szavaztatott, új adórendszert vezetett be és »iure belli« birtokadományokat osztogatott magyar híveinek, elsősorban Zápolyai Imrének és másoknak Ausztria földjéből, sőt a bécsi püspökséget is magyar emberre ruházta: Dóczi Orbán egri püspökre. Nyilvánvalóan Szent István koronája alá akarta vonni az osztrák örökös tartományokat, hogy így húzhassa ki a Habsburgok alól római császárságuk tulajdonképpeni hatalmi talapzatát és a Habsburgok ősi földjéről hódíthassa meg a magyar királyok számára a császári koronát. Egyes neves olasz humanisták is táplálták ez imperátori törekvéseit.

a császár végleg elgáncsolja Mátyás római királyságát

A császár azonban hamarosan keresztülhúzta Mátyás számításait. Ausztriát sorsára hagyta, a birodalom belsejébe vonult s ott nagy agitáló tevékenységbe kezdett Mátyás ellen. A frankfurti birodalmi gyűlésen el is érte, hogy fiát Miksa főherceget a választófejedelmek 1486 február 16-án római királynak kiáltották ki

és a magyar király ellen 34.000 főnyi hadsereg fölállítását határozták el.

Mátyás még mindig nem akarta elismerni a császárság játszmájának elvesztét s a Miksa főherceg római királyságát azon az alapon próbálta megsemmisíteni, hogy csak hat választófejedelem vett részt a frankfurti gyűlésen, a hetediket, a cseh királyt, sem Ulászlót, a prágai cseh királyt, sem őt, Mátyást, az olmützi cseh királyt meg sem hívták. Ulászló ekkor már régóta Mátyás géniuszának hatása alatt állott és a császár nyilván azért hagyta ki a frankfurti gyűlésből, mert attól félt, hogy ott Mátyás érdekeit képviselné. Mátyás most rávette Ulászlót, hogy a német választófejedelmeknél óvást emeljen a törvénytelen választás ellen.

magyar-cseh-francia-olasz koaliciós tervek

A magyar király egyik morvaországi városába, Iglauba hívta meg Ulászlót s ott tizenhét napon át volt vele együtt, szóbakerült közöttük Mátyás új nagy szövetségi elgondolása is a császár ellen : a francia királlyal és az olasz fejedelmekkel, tervéről mindezeket értesítette is, de szokása szerint be sem várva akciója sorsát, máris másikba kezdett : nagy erővel indította el újból ausztriai hadműveleteit.

Bécsujhely is elesik; az osztrák örökös tartományok a magyar korona birtokában

1486 augusztus elején maga állott seregei élére, megvívta kemény küzdelem árán Retz, Laa, Eggenburg városokat s rövid bécsi pihenő után a következő év januárjában Bécsújhely ostromát vette személyesen kezébe, hogy kiköszörülje Zápolyai István kétesztendős sikertelen ostromló műveleteinek csorbáját. A király egészen új várvívó módszert kezdett s szorosabbra vonta az ostromló gyűrűt az erős vár körül, amely oly sokszor és sokáig volt kedves tartózkodási helye Frigyes császárnak, aztán egymásután rendelte el a támadó roha-

mokat, melyek mindkét félnek tetemes veszteségeket okoztak, sokáig döntő eredmény nélkül. De a magyarok mind közelebb nyomultak a falakhoz, a falak egyre gyöngültek, úgy, hogy június 29-én a városvédő kapitányok és a tanács Mátyás elé járultak és fegyverszünetet kértek. Mátyás a hathetes fegyverszünetet megadta és ezalatt Schottwien és Mürzschlag megvívásával a semmeringi főutat is hatalmába kerítette, augusztus 17-én pedig ünnepélyesen bevonult Frigyes császár második székvárosába.

Ekkor jelentkezett a második várvavárt német birodalmi segélyhad, 3000 fegyveres, Albert szász hercegnek, Mátyás régi tisztelőjének vezetése alatt. Mátyás könnyű szerrel összetörhette volna ezt a gyönge sereget, de ehelyett barátságos tárgyalást ajánlott régi hívének és barátjának. A császár ugyan eltiltotta a herceget minden külön tárgyalástól, a felek mégis összejöttek Markersdorfban. A terv az volt, hogy a pápára bízzák Mátyás és Frigyes vitájának elintézését, de ehhez a császár nem járult hozzá. A rövid fegyverszünet így fölbomlott, a szász herceg pedig hazavonult, Mátyás birtokában hagyván a meghódított Ausztriát s vele az örökös tartományok túlnyomó részét.

TÖRÖK-MAGYAR DOLGOK A NÉMET-MAGYAR MÉRKŐZÉS IDEJÉN

1480 februárjától Regede-Radkersburg elfoglalásától lehet számítani Mátyás végső mérkőzését a császárral, amely kisebb-nagyobb szünetekkel tart egészen 1487 augusztusig, a király bevonulásáig Bécsújhely várába. Ez az esemény pontot tett Ausztria meghódításának művére.

tíz elfecsérelt drága esztendő a silány »római« császárral való hadakozásban

Ha azonban meggondoljuk, hogy Mátyás 1477 június 12-én adta ki hadüzenetét a császár ellen s akkor kezdte meg Ausztria első megszállását s az ugyanez évben kötött békeszerződés után intézi legnagyszerűbb diplomáciai csatáit a császár elszigetelésére : elmondhatjuk, hogy a nagy és csodálatosan termékeny szellemű, kiváló alkotásokra termett magyar király 1477-től 1487-ig, kereken 10 esztendőt fecsérelt el, életének, robusztus férfikorának legszebb tíz esztendejét e silány »római« császárral való meddő viaskodással. Elmondhatjuk azt is, hogy nem kereste ezeket a hódításokat, a római császárság terve is csak akkor fogamzott meg benne, mikor már türelmét sokszorosan próbára tették nyugati és északi rossz szomszédai, irígyei, ádáz ellenségei s mikor

már minden más kombinációból még ő is kifogyott. Az események egymásutánja bizonyítja, hogy nem volt szíveügye valójában ez a nyugati terméketlen hadakozás, hiszen valósággal országa közvéleményével, hagyományaival szembekerülve erőltette s minduntalan újra kezdte a békés alkudozást, főleg a német nyugattal, engedékeny volt, türelmes és százszor megbocsátó, csakhogy megszerezze végre maga is birodalma biztonságát és keze szabadságát a keleti és délkeleti igazi nagy föladatokra.

intézi a birodalom dolgait és szünet nélkül készül a török háborúra

De bármennyire tékozolnia kellett is erejét e távoli nagy nyugati mérkőzésekben, bármennyi időt kellett töltenie Boroszlóban, Brünnben, majd Bécsben s közben a különböző harctereken, várostromoknál, ez idő alatt birodalma belső ügyeit is intézte, szorgalmasan tartotta az országgyűléseket, tevékeny szelleme és csodálatosan éber figyelme, érdeklődése valóban napoleoni sokoldalúsággal foglalkozott egyszerre a tudomány, művészet, művelődés, alkotmányosság, külpolitika, diplomácia és hadszervezés ezernyi föladatával s főleg egyetlen percre sem lankadt termékeny gondoskodása a török veszedelem elhárítására — noha a látszat és az egykorú nemzeti közvélemény, de még az utókoré is, sok szemrehányást halmoz ellene éppen ezen a téren.

Szerencsére Mátyás király élete és pályája éppen rendkívül sokoldalú és kiterjedt diplomáciai levelezése s egyéniségének ama kivételes varázsa révén, mely mindenütt otthagyta embereken, városokon, országokon, egész nemzedékeken, köveken és okmányokon ragyogó szellemének, oroszlánkörmeinek jegyét és bélyegét — ez az életpálya meglehetősen tisztán áll ma előttünk, nem lehet korunkig sugárzó fényét kioltani, vagy egyetlen síkra vetítve leszűkíteni. Heidelbergi diákoskodásom alatt egyszer kitünő

professzorom, Gothein, aki a jezsuita rendről tartott akkor igen szellemes előadásokat, előttem mondotta az egyetem tanárainak és hallgatóinak egy rajnai diákkirándulása során: »Mátyás király olyan óriási egyéniség volt, hogy Boroszló városának ezeréves életében és a város polgárságának emlékezésében ő a legnagyobb történelmi élmény«. És ez okmányok és egyéb dokumentumok gazdagabb nyelven szólnak, mint az én hevenyészett vázlatom az ő külpolitikájáról és külpolitikai tevékenységéről. Az ilyen elbeszélése a történt dolgoknak azt a látszatot keltheti, hogy Mátyás éveken keresztül egyébbel sem foglalkozott, mint nyugati ellenfeleivel, holott ugyanakkor a török dolgokra is volt ideje és ereje — csakhogy nem lehet az eseményeket olyan sokrétűen elmondani, mint ahogy valójában egymásra zsúfolódva megtörténtek.

A császárral való viták és hadakozások során minduntalan felötlik a diplomáciai tárgyalások anyagában a király ama folyton visszatérő követelése a 10—15.000 főnyi németbirodalmi segélyhad felől, amely sohasem engedi egészen elaltatni az igazi nagy mátyási szándékokat s eltüntetni a mátyási koncepciót. Ez pedig nem valami új dolog, hanem csak konkrét és korszerű megjelenési formája az ősi magyar birodalomalkotó akaratnak, birodalomvédő gondoknak, föladatoknak.

Velence török fegyverszünete Magyarország háta mögött

Míg a király 1477 és 1480 között szövi a diplomáciai hálót a császár körül, megbékélvén a Jagellókkal, Velence 1479-ben békét köt a szultánnal Mátyás háta mögött. Mátyás ekkor azzal vádolja a Signoriát, hogy főleg kereskedelmi érdekeinek védelmében szánta rá magát az immár nemzedékeken és egész sor pápai trónváltozáson át kialakult hagyományos szentszéki politikával ilyen homlokegyenest ellentétes lépésre, sőt ezt az

általános vádat még azzal is megtoldja, hogy a köztársaság valósággal uszította e békekötése során a szultánt Magyarország ellen.

Báthori és Kinizsi a Kenyérmezőn

A török a Havasalföld felől tört be Erdélybe, a király Báthori Istvánt és Kinizsi Pált, az ő két legkitünőbb hadvezérét küldötte fogadására. A legbüszkébb magyar nemzetség sarja, Báthori és a nándorfejérvári várkapitánnyá és az ország délvidéki főkapitányává emelkedett egyszerű molnárlegény, Kinizsi, — milyen ragyogó prae-napoleoni jelenség — 1478 október 13-án Szászváros közelében a Kenyérmezőn ütköznek meg a török sereggel s azt valósággal megsemmisítik. A csata méretei s a majdnem 30.000 főnyi török veszteség érzékelteti a különbséget a törökkel és a nyugatiakkal való magyar hadakozás mérete és stílusa között. A nyugati hadviselés valósággal »majális« a török-magyar harcokhoz képest, ahol a két rokon nép emésztő és mai szemmel nézve szinte megható önfeláldozással ontotta egymás vérét, vadul és nekibúsultan döfvén egymás rokoni szívébe a görbe magyar-török kardot, a magyar, hogy a Frigyes császárféle otromba, savanyúlelkű, szűkagyú és nyúlszívű európai műtekintélyeket s az egész akkori, beteg és rozoga germán álimpériumot födözze, ezt a hiányos és halvaszületett kései torzképét az ókori római birodalomnak ; a török meg, hogy fölmorzsolja az egyetlen komoly, nagyvonalú, harcolni nemcsak kész, de harcolni ellene hasonló erővel és lendülettel tudó utolsó akadályt a maga attilai, bulcsúi, dzsingiszkáni rohamai előtt — a magyar nemzetet, a magyar birodalmat. Még ha eltúlozott is a szám : harmincezer török halott egyetlen csatában . . . mint ahogy egy magyar korcsmai verekedés során több ember esik el, mint egynémely legújabbkori forradalom tízesztendős hőskorszakának valamennyi sörös csatájában, olyan öldöklő és félelmetes a nyugati óvatos, nehézkes és

csatakerülő hadakozási módszerekhez képest minden igazi magyar-török katonai birkózás már a Hunyadiak korában. Mátyás nyugati hadakozásai a kenyérmezei öldöklés kísérteties fényében rengeteget veszítenek jelentőségükből — hogy szellemes hadászati és harcászati ötleteikkel és a diplomáciai háttér finom játszmáival annál inkább elkápráztassanak bennünket. Bizonyos azonban, hogy ebben a korban »a német«: nem igazi és egyenrangú ellenfele a magyarnak.

Hunyadi János fia nem tagadja meg az apai örökséget

A következő évben, 1480-ban — abban az évben, mikor megindul a végső leszámolás küzdelme a magyar király és a német-római császár között — Mátyás arról értesült, hogy egy török csapat a császár kezein maradt stájer és karinthiai területre tört be, erre sebtében összeszed egy sereget és személyesen indul, hogy a törököt megállítsa és a keresztény foglyokat kiszabadítsa. Elkésett, mert sok időbe tellett a hídverés a Dunán, Száván. Mire Mátyás, a szűkhomlokú Frigyes lángeszű ellenfele, a finom és fölényes intellektus és szinte modern intellektualista, szemben Podjebrád halála óta csupa gyöngébbfajta nyugati ellenfeleivel — az ősi bolond magyar nagylelkűséggel, lovagiassággal és előkelő keresztény kötelességérzettel csak azért, mert legsötétebb ellenségének, Frigyes császárnak területéről keresztény foglyokat hurcolt el a török, bosszúálló hadjáratot indított Bosznia török kézen lévő déli részeibe, személyesen mérkőzött ötnapos csatában egy basával diadalmasan, Kinizsit pedig Szerbiába küldötte, aki egészen Krusevácig nyomult előre, súlyos vereségeket és veszteségeket szerezvén ellenfelének, ami önmagában helyes és okos dolog volt. Csak a megokolás lázít: mindez azért történt, hogy a magyarok bosszút álljanak a császár területének megsarcolásáért, ama császárénak,

aki egész élete folyamán szinte annak élt, hogy a magyar birodalmat elveszítse . . .

Magyar Balázs Otrantónál

Míg Bosznia déli felében hadakozott a magyar király, kapta a hírt, hogy a török hajóhad kikötött Apriliában és partra tett 20.000 főnyi sereget, Otrantót hatalmába kerítette, már Brindisit is fenyegeti. Olyan óriási volt a rémület az itáliai félszigeten, hogy a pápa Rómából menekülni készült. Mátyás is kapott segélykérő felszólítást, csakúgy, mint Európa más fejedelmei, de ő nem habozott, egyik legjelesebb hadvezérét, Magyar Balázst kicsi, de válogatott csapattal a félszigetre küldötte. Magyar valóban bravúrosan oldotta meg föladatát. Kemény harc árán hatalmába kerítette azt az erős török őrséggel védett forrást, mely nélkül Otrantó — s most a török megszálló sereg — vízzel való ellátása a nyári hónapokban megoldatlan és megoldhatatlan volt. A török várőrség többször megpróbálta a forrás visszaszerzését, de Magyar Balázsék mindig visszaverték a támadást. Végre is a török őrség kitűzte a fehér zászlót és elhagyta a félszigetet. Otrantó fölszabadításának emlékezetére a pápa emlékérmet veretett s a nagy esemény 400 éves emlékünnepén az olaszok, a késői unokák — írja Fraknói püspök — meleg elismeréssel emlékeztek meg a magyar szabadítókról. Az otrantói kudarcot II. Mohammed már nem érte meg.

Mátyás — Bajazid — Dsem

Utódjának, II. Bajazid szultánnap pályája az ifjabbik testvérével, Dsem herceggel való trónutódlási harcokkal indult. Ugyanis, mert születése idején atyja, II. Mohammed, még nem volt szultán, a nagyvezér a fiatalabb testvér, Dsem herceg trónöröklési jogát vitatta egy csomó előkelő basával együtt. A testvérharcban Bajazid győzött, Dsemnek menekülnie kellett. Előbb Egyiptomba vetődött,

utóbb Rodosz szigetére a Szent János lovagrend nagymesteréhez. A herceg kész volt az európai keresztény hatalmakkal is összefogni bátyja megbuktatására.

Mátyás eleven és gazdag politikai képzeletét kezdettől fogva erősen megragadta Dsem herceg sorsa s a benne szunnyadó nagy lehetőség. Emellett közeli rokonságot tartott Dsemmel és Bajaziddal, maga mesélte a pápai követnek, hogy nagyanyjának nőtestvére török fogságba esett, ott II. Murád szultán feleségül vette s II. Mohammed anyjává lett. Igy Dsem elsősorban másodunokatestvéréhez, Mátyás királyhoz szeretett volna jutni, aki viszont egész nagy politikai és katonai haditervet épített arra a gondolatra, hogy Dsem herceggel megbuktatja Bajazidot s egyben nagy európai erőfeszítéssel kiszorítja a törököt a Balkánról. Ezt a tervét Mátyásnak azonban eleve meghiúsította Velence, amely a szultánnal a legutóbbi békekötés óta barátságot tartott, Mátyás hatalmának gyarapodását pedig elejétől fogva féltékenységgel kísérte, féltvén tőle a köztársaság Dalmáciára vonatkozó régi hatalmi politikáját és az Adria keleti partjain összeharácsolt dalmáciai birtokállományát. Velence befolyására került aztán a Szent János-rendi nagymester kezéből Délfranciaországba Dsem herceg, csakhogy Mátyás kezére ne juthasson.

Dsem törökországi pártja azonban nem nyugodott s egyik tagja, előkelő basa, 1483-ban Budán jelentkezett a királynál s őt támadó hadjáratra biztatta Bajazid ellen.

70.000 ezer főnyi magyar birodalmi haderő a török ellen ?

Mátyás ebben az időben már kellős közepében volt a császár ellen indított hadműveleteknek, de éppen ez az 1483-as év csak kevéssé kötötte le a nyugati lanyha hadviselés miatt erejét és figyelmét. Kész lett volna ekkor akár egész — nyilvánvaló túlzással — 70.000 főből állónak írt déli haderejét rendelkezésre bocsá-

tani egy nagy török hadjárat céljára. A basát Rómába küldötte, hogy a szentszéknél eszközölje ki Dsemnek a budai udvarhoz való kiadatását. Közvetlenül is írt Dsemnek, szeretett testvérének és vérrokonának nevezte s ígérte, hogyha Budára jön, megszerzi számára a szultáni trónt. Erre az időre (1483) esik Geréb Mátyás horvát bán fényes győzelme a császár területére újra betört törökön.

fegyverszünet a törökkel

Míg azonban hiába ostromolta az illetékeseket Dsem kiadatására, Bajazid szultán követeket küldött hozzá és igen előnyös feltételek mellett fegyverszünetet kért. Először történt, hogy Mátyás nem utasította el az ilyen török ajánlatot s ezt a lépését a keresztény szolidaritás hiánya miatt beállott nehéz helyzetével okolja meg, de nem takarékoskodik a legsúlyosabb szemrehányásokkal sem azokkal szemben, akik nála is inkább volnának szerinte hivatva a kereszténység oltalmazására.

Bajazid azonban nem vette komolyabban a nemzetközi kötéseket, mint teszem Frigyes császár. »Pogány megbízhatatlanság« vádját tehát nehéz volna ellene emelni akár a császár, akár Podjebrád »keresztény« szó- és szerződéstartásával szemben. Még mindig inkább a szultánok javára billennék az összehasonlítás mérlege. Mátyásról viszont legfeljebb azt lehet mondani, hogy könnyű kézzel kötött és oldott szövetségeket, de korának mértékével mérve legtöbbször még inkább a megelőző mélyebben keresztény szellemben gyökeredzik az ő politikai erkölcsisége.

Kinizsi Temesvárnál

Bajazid 1484 nyarán elárasztotta seregével Moldvát s elfoglalta Kilia és Akierman fontos erősségeket, Mátyás tiltakozására pedig azzal mentegetődzött, hogy Moldvát nem érinti a fegyverszüneti szerződés. Persze ez csak egészen kezdetleges leplezgetése volt a nyilt szerződésszegésnek. Hamarosan még

ezt az átlátszó álarcot is elvetette: egy 2000 főnyi más török sereget Temesvár vidékére küldött. Ez a török sereg azonban nem sokáig dúlhatott, mert lecsapott rá Kinizsi Pál kemény ökle s valósággal megsemmisítette.

Valószínű, hogy Bajazid éppoly kevéssé bízott Mátyásban, mint az benne, tudta a szultán, hogy a magyar király egyetlen pillanatra sem gondol állandóbb természetű megalkuvásra a török kérdésben. Mátyásnak Dsem herceggel való terveit is bizonnyal jól ismerte. S valóban, amint a szultán szerződésszegése kiderült, Mátyás újból elővette a Dsem ügyet s bonyolult diplomáciai munkába fog, hogy a török herceget udvarába hozza. Elsőbb a ferrarai herceg útján akarja megszöktetni Délfranciaországból, mikor ez nem sikerül, közvetlenül kezdi ostromolni a francia udvart, ahol ekkor már XI. Lajos utóda, a kiskorú VIII. Károly helyett a nénje kormányoz. Mátyás 1487 elején a váradi püspököt küldi Franciaországba jelentékeny pénzekkel, hogy vesztegetésre is legyen. Ekkor megint Velence gáncsolja el a tervet a Signoriával szövetséget tartó szentszék támogatásával. Mátyás ezután a nápolyi királyt mozgatja meg, az viszont a rodoszi Szent János-rend nagymesterével próbálja a török herceget elraboltatni a francia partok és Róma között, útközben. Ez sem sikerült: a herceg Rómába került a pápai udvarhoz.

MÁTYÁS HADSEREGE

Nem kétséges, hogy Mátyás hadszervezőnek sem volt kisebb, mint hadvezérnek, vagy diplomatának. Ezek a képességei minduntalan egymásba fonódnak és legtöbbször szét sem választhatók. El sem lehet például képzelni, hogyan építhette volna ki aránylag olyan könnyűszerrel a maga zsoldos seregét, ha nagy politikai képességei nem segítettek volna és hogyan tudta volna felsőbbrendű államférfiúi belátás híjával összhangba fogni és egyensúlyban tartani a törzsökös magyar honvédelmi rendszert innen-onnan toborzott tarka zsoldosseregével.

Hamar fölismerte, hogy politikai és katonai szempontok egyaránt nélkülözhetetlenné teszik számára erős zsoldos sereg szervezését és fönntartását.

a magyar katona és a nyugati zsoldos

Mikor keletkezett és honnan ered a »katona« szó, nem tudom, de az bizonyos, hogy a magyar katona *fogalma* sohasem fedte a nyugati zsoldos fogalmát. Jelentette és jelenti a honvédőt, mai szóval, a fegyverre kelt »állampolgárt«, aki törvényes kötelességből harcol, nem fizetségért s épp ezért pontosan tudja kötelezettségei határait is. Ez a határ rendes körülmények között : az ország-

határ, amelyet a magyar nemes embernek, a teljesjogú állampolgárnak személyében és bandériumával, ha főúr, személyében, ha kisnemes, személyében és a vármegyei bandériumban jobbágykatonáival való részvétel útján is, ha középnemes — meg kell védelmeznie. De a királyt hódító hadjáratára nem tartozik követni s ha ez az alkotmányos fölfogás nem is mindig érvényesült a maga igazi értelmében és tisztaságában — hiszen vajmi gyakran nem is lehet pontos különbséget tenni védekező és támadó háború között — s ha néha a hadikötelezettség alól való menekedés rosszhiszeműsége is megbujhatott e honvédelmi kötelezettségek keretei között: egészben véve el lehet mondani, hogy a magyar nemzet *igazán nagy* önvédelmi harcokban még a gyöngébb korszakok idején is páratlan önfeláldozással teljesítette katonai kötelezettségeit. Mátyás királynak már uralkodása első évében sikerült általános fölkelést szerveznie a török ellen. S általában a török ellen mindig könnyebben, mint nyugat felé, mert a nemzet ösztönei megérezték, már egy évszázaddal Mohács előtt, a délkeletről fenyegető óriási veszedelmet és *a törökkel szemben* nem nagyon mércsikélték a védelmi vagy támadó hadjárat határvonalait.

zsoldos sereg nyugat felé, nemzeti sereg dél és kelet felé

Mátyás nyugati politikája azonban legtöbbször gyanút keltett a nemzeti közvéleményben, azzal vádolták a nagy királyt, hogy fölösleges hódításokon töri a fejét s ugyanakkor elhanyagolja a török veszedelmet. Bármennyire csak látszat volt ez valójában, a királynak számolnia kellett vele és számolt is. Józan okossággal soha sem törekedett arra, hogy nagy *nemzeti* sereget indítson nyugat vagy észak felé. Évtizedes északnyugati vállalkozásain nem számíthatott csak leghívebb főurainak bandériumaira, a királyi hadtestre és — mindenekfölött a zsoldosokra.

Más politikai meggondolások is erősíthették benne az elhatározást, hogy erős zsoldos sereget állítson s ez önmaga lehető függetlenítésének szempontja volt a lázongásra könnyen kész főurakkal és bandériumaikkal szemben. Ellensúlyt akart a főurak hatalmával és esetleges hűtlenségével szemben. Ugyanakkor jól tudta, hogy az ország politikájától, az országgyűlések hangulatától és jóakaratától egészben mégsem függetlenítheti magát, mert hiszen ott szavazták meg a a nehéz hadiadókat, amelyeknek lelkiismeretes és pontos behajtása nélkül zsoldosokat sem fogadhatott volna.

zsoldos seregét készen kapja

Zsoldosokat pedig nem kellett keresnie és toboroznia. Kész zsoldosanyag adódott számára elsősorban a felvidéki cseh és lengyel zsebrákokban, akik elég sokáig zavarták az ő politikai számításait s akikkel aránylag elég kesztyűs kézzel bánt, különösen eleinte, mintha már a legelső időtől kezdve forgatta volna fejében, hogy ezeket a jórészt huszita hivatásos harcosokat megnyerje magának és zsoldos serege magjává tegye őket. Ma már nem lehet megállapítani, vajjon előbb támadt-e Mátyás agyában a nagy zsoldos sereg szükségletének tudata, vagy a zsebrákok kényelmetlen jelenvalósága és helyzetük, beidegzettségeik lélektani fölismerése, egyben az első évek hatalmi bizonytalanságai vezették őt arra a fölismerésre, hogy úgy tud legjobban megszabadulni a kényelmetlen és hadakozó életmódjáról már nehezen leszoktatható elemtől, amelyet alig füstölt ki egy-egy várból itt, már jelentkezett helyettük egy másik »kapitány« ott, ha ő fogadja zsoldjába. De nem is fontos ennek a kérdésnek eldöntése, mely hasonlít némileg a tyúk és a tojás előbbvalóságának igazán meddő vitájára. Politikai és katonai lángelméje mindenesetre meg tudta csinálni, hogy részben legyőzze és kiirtsa, részben megfélemlítse és megtörje, legfőképpen pedig megnyerje e rakon-

cátlan népséget a maga óriási szellemi és katonai felsőbbségével s ne csak megnyerje, de meg is fékezze őket, meg is tartsa túlnyomórészüket derék harcosaiként élete végéig.

a cseh és lengyel zsoldos kapitányok Mátyás és a magyar birodalmi eszme sugallata alatt

Akárhogy nézzük ezt az évtizedeken keresztül magyar területen megfészkelődött zsebrák világot, kapitányaik között voltak jelentékeny egyéniségek is. És nem kis dolog az, hogy olyan hatalmas condottiere, amilyen Giskra volt, nemcsak beadta végül a derekát teljes katonai legyőzetés nélkül is, visszaadta a királynak várait és beállott az ő koncepciójába és seregébe sokkal szerényebb szerepben s végig kitartott hűséggel és önfeláldozással ura oldalán. Mátyás óriási felsőbbsége katonailag is vitathatatlan, még legkiválóbb alvezéreivel szemben is, Giskra is szinte névtelenül szolgálta később a királyt, bár résztvett még az erdélyi fölkelés leverésében is, valamint a bosnyák hadjáratban s lényeges szerepe volt az István moldvai vajda ellen félkudarccal végződött vállalkozásban is. Jellemző a Mátyás személyéből és a magyar birodalom gondolatából, hatalmából adódó sugallatra, hogy Giskra, Hunyadi János és Hunyadi Mátyás uralmának oly sokáig egyik legnagyobbszabású ellensége, élete vége felé egészen beleilleszkedett a magyar eszme és a magyar élet kereteibe s egyik levelében arra inti a boroszlóiakat, hogy legyenek hívek a szent koronához: »Das es euch wol geet und seyt bestendik pey der hailigen krone das harre wyr aus des mosen gerne.« Ugyanilyen hűségesen és hősiesen tartottak ki mellette majdnem kivétel nélkül többi zsoldosvezérei: Zeleni János, Podmaniczky László, Hag Ferenc, Tettauer, a lengyel főzsebrák Komorovszki és a többiek. Hag Ferenc épúgy belesimult lassan a magyar rendszerbe, mint Giskra s mind e zsoldoskapitányokat végül nem is

lehetett már azzal a közönségesebb zsoldosmértékkel mérni, amely szerint ez a típus könnyűszerrel váltogatta urait, többet nyerészkedett árulásokkal, mint harcokon: Mátyás zsoldosvezérei egészen különös hűséggel szolgálták urukat és a magyar ügyet. Hag Ferenc »ispan von Trenczin«-nek nevezte magát s nagy szolgálatokat tett a királynak úgy a nyugati, mint a déli harcteréken, nyugaton mindenesetre több sikerrel harcolt, mint a török ellen. A törökkel való hadakozáshoz ő sem értett, mint általában a nyugatiak. Szabács ostrománál súlyos hadműveleti hibákat követett el, a királynak kellett azokat jóvátennie. E nevezetes végvár ostroma alatt esett el Hag Ferenc, a királynak talán legkedvesebb zsoldoskapitánya. Hálás ura halálában is megbecsülte a hűséges harcost és a székesfejérvári székesegyházban temettette el.

mégis összhangba szervezi a nemzeti honvédelmet és a zsoldos hadsereget

Katonai és politikai tehetség együttes remekelése az a különleges összehangoló és egyensúlyozó művészet is, ahogyan Mátyás egyfelől a hagyományos és törvényes alapokon nyugvó magyar birodalmi honvédelem és az új zsoldos sereg között megtalálta a felsőbb egységbefoglalás eszközeit, másfelől úgy tudta beleilleszteni a zsoldos csapatokat a maga nagyszabású hadseregszervezetébe, hogy azok teljesen elvesztették különállásukat és korábbi öncéljukat. A legfelsőbb katonai parancsnoki állásokat majdnem mindig magyar katonafőurakkal s magas zászlósúri rangra emelt új és régi nemeseivel töltötte be, úgyhogy a zsoldoskapitányok a magyar seregen belül sohasem kerekedhettek felül. Teljesen henye és idétlen gáncsoskodás tehát kifogást emelni az ellen, hogy Mátyás hadjáratait, különösen a nyugatiakat nagyrészben, egyes hadjáratait talán túlnyomó részben, idegen zsoldosokkal bonyolította le, mert seregének vezetésében, szellemében,

birodalmi jellegében mindvégig gondosan megóvta személyi, hadászati és harcászati vonatkozásban egyaránt, a magyar felsőbbség és a magyar politikai érdek túlsúlyát s biztosította uralkodó érvényesülését.

A magyar ősidők óta különben is idegenkedett a zsoldbaállástól, a magyar egyéniségnek élesen, majdnem túlzottan politikai lelkisége elutasította magától a zsoldos katonáskodás — a politikai céltól és gondolattól független hadviselés — gondolatát és életformáját. Onnan kellett tehát vennie zsoldosait, ahol adódtak. És lángelméjű talpraesettséggel lehetőleg onnan vette őket, ahonnan kész, begyakorolt és zsold fejében vak engedelmességre beidegzett hadi népet legkönnyebben kaphatott: a felvidéki zsebrákvilágból, a meghódított Morvaországból, Sziléziából, majd Ausztriából s abból a nagyrészben törökfajú és eltörökösödött balkáni népelemből, melyhez menekült szerbek is számosan csatlakoztak. Ez a törökös balkáni elem különösen alkalmas volt könnyű lovasság alakítására, Mátyás föl is használta őket. Senki nagyobb művészettel, ösztönös biztonsággal össze nem egyeztethette a honvédelmi szempontokat a hódító szempontokkal, a honvédő katonai szervezetet a zsoldos gondolattal és szervezettel s a különböző fajták és népek katonai adottságait, harcászati beidegzettségeit egymással, egymás kiegészítésére s egyetlen nagyvonalú, sokoldalú, véletlenek és belpolitikai események, külpolitikai meglepetések révén meg nem ingatható, a magyar nép katonai és honvédő erejére s a maga hadvezéri zsenijére egyszerre támaszkodó hadszervezetté.

az új magyar gyalogság

A Mátyás roppant egyénisége körül fölburjánzott henye vitatárgyak egyike az is, hogy főfegyvernem volt-e seregében a gyalogság, vagy csak kisegítő a lovasság mellett és hogy a Ziska-féle huszita gyalogos harcmód és szekértábor volt-e a má-

tyási hadsereg gyalogságára nagyobb hatással, vagy a török janicsársereg. Bizonyos, hogy a magyarhoz hasonlóan lovas török nemzet talán 200 évvel is megelőzte kitűnő janicsárságával az európai gyalogság lovagvilág utáni nagyobbarányú kialakulását s hogy a lovas magyarok birodalmának is előbb volt számottevő gyalogsága, mint általában az európai hatalmaknak. Az is bizonyos, hogy nem hajlama sarkalta akár Mátyást, akár elődeit, akár utódait erős gyalogos sereg kifejlesztésére, nem is elméleti meggondolások, hanem egyszerűen a szükség és annak józan fölismerése. Alig hogy 1454-ben II. Mohammed elfoglalta Bizáncot, a magyar országgyűlés még ugyanabban az évben a török gyalogság erejére hivatkozva, minden 100 kapu után 4 teljes lovas és két pajzsos és kopjás gyalogos kiállítását rendelte. Később a déli megyékből tisztán gyalogos telekkatonaságot is rendelt egy-egy országgyűlés, nyilvánvalóan a török gyalogság ellensúlyozására.

nehéz és könnyű lovasság

Mátyás hadseregének vezető fegyverneme azonban vitathatatlanul a lovasság, a zsoldosseregben csak úgy, mint a bandériumok és a telekkatonaság keretében. Nehéz lovasság, amely azonban a magyar katonai hagyományok és beidegzettségek elpusztíthatatlan hatása alatt könnyebb fegyverzetű, mint általában a nyugaton ; és könnyűlovasság, amelyet a törökkel való érintkezés és hadakozás nagy erővel támasztott fel újból és jelentékeny szerephez juttatott Mátyás hadjáratai-ban. Aminthogy a könnyűlovasság sohasem tűnt el egészen a magyar hadrendből, Nagy Lajosnak is erős könnyűlovas csapatai voltak. A huszár név Mátyás alatt válik általánossá, ezidőben sok közöttük a balkáni elem. A huszár ebben a korban a lovagi hadviselés uralkodó hatása alatt még inkább csak kisegítő fegyver s jelenti nemcsak a könnyebb, de a gyöngébb fölszerelésű és kisebbre értékelt lovast. Ez a jelen-

ség mutatja a nagy eltávolodást nálunk is az ősi, igazi lovas harcmód hagyományaitól; viszont az a gyorsaság, ahogyan Mátyásnak e kezdetleges könnyű lovasságából (melynek »huszár« nevéhez eleinte a hiányos fegyverzet és a zabolátlanság balkánias mellékzöngéje tapadt), az ősi hagyományok bámulatos föléledésével rövidesen újjáteremtődött és újból megjelent a harctereken az igazi magyar lovasság, s újból lenyűgözte és meghódította Európa lovas-harcászati közvéleményét: egyik legcsodálatosabb történelmi teljesítménye a magyar katonai eredetiségnek és tehetségnek, hogy utóbb a Mátyás idején még nem egészen megtisztelő »huszár« elnevezést megszabadítsa a hiányos fegyverzet és zabolátlanság mellékzöngéjétől.

nehéz és könnyű gyalogság

Mátyás rendes gyalogsága is nehéz és könnyű fegyverzetű, körülbelül minden ötödiknek van puskája, s mint a lovasságnál, egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert az ütközetek eldöntésénél a könnyű fegyverzetűek. De Mátyás ráfanyalodott a cseh szekértábor felszerelésére és formáira is, mert nyilván szüksége volt erre nyugati hadakozásai során és bizonnyal mert a birodalom különböző népeinek különleges harcászati módszereit és előnyeit is ki akarta aknázni. Ugyanakkor teljes tudatában volt annak, hogy a szekérvár merevsége és zártsága nem a magyar katonai természetnek való, sőt azt is megérezhette, hogy a szekérvárnak nincsen különleges jövője s ideje lassan lejár. Mégsem mulasztotta el, hogy szekértáborát fejlessze s míg 1468-ban egy német fejedelemhez írt levelében még azon panaszkodik, hogy Magyarországon nincsen megfelelő szakértője a szekértábor ügyeiben, élete vége felé már 9000 szekérrel rendelkezik hadserege. Apja, János kormányzó, annyira idegen testnek érezte magyar szellemű hadseregében a szekértábort, hogy egyik hadjáratában cseh katonáit

egyenesen eltiltotta a szekérharctól, azzal a megokolással, hogy az ellenkezik a magyar ember természetével, aki szabad terepen szeret és szokott harcolni.

várostromok; mozgósított polgárság és parasztság

Természetesen a várőrségek rendes körülmények között túlnyomórészt gyalogos csapatokból állottak, amaz esetek kivételével, mikor a várőrségek különleges támadó harcászati feladatokat kaptak, mint például a boroszlói hadjáratban, ahol azonban a lovasság túlsúlya csak a feladat megoldásának idejére szólt. Egyébként a várvédelemre vagy ostromra Mátyás rendesen bevonta az illető vár környékének parasztságát, valamint a városok polgárságát is, illetőleg még inkább a városok zsoldosait, mert a fegyverre kelt polgársággal nem sokat tudott kezdeni. Várvédelmei és várvívásai a maguk körzeteiben mindig kisebbfajta népfölkeléssel jártak, de az így összetoborzott hiányos fölszerelésű, még hiányosabb kiképzésű gyalogság inkább csak kisegítő szerepet játszott a király hadjárataiban. Még egy fajta gyalogsága volt Mátyásnak, amelyet azonban csak néha és mindig csak a törökkel szemben vett igénybe: a keresztes jellegű fölkelés. Ennek szerepe a tömeghatáson kívül főleg az volt, hogy ellensúlyozza a török seregekben nagyszámban alkalmazott csekélyebb értékű gyülevészhadat.

tüzérség, ostromló és védő sáncművek

Mátyás seregében természetesen igen nagy szerep jutott a tűzérségnek is s ezt az aránylag új fegyvernemet a király maga nagy gonddal és hozzáértéssel fejlesztette. Egyáltalában nagy művésze volt az ostromló műveknek és ostromló harcnak. Személyes vakmerősége és találékonysága gyakran segítette ki nagyszerű megfigyeléseivel az ostromot a várak tövéig vivő földsánc-műveivel a várostromot mindig másodrendű hadifeladatnak tekintő magyar seregeit.

Árkászok, ácsok s egyéb kézművesek csapata rendes kiegészítője volt a mátyási hadigépezetnek.

királyi beszámoló a szárazföldi haderő fölállításáról

A nápolyi királynak írott egyik levelében fegyvernemek szerint így tagolja szárazföldi hadseregét: pajzsos, vértes és könnyű gyalogosok, kiknek ötödrésze visel puskát, páncélos lovasok és huszárok. »A nehéz fegyverzetűek — írja — fal gyanánt állanak, helyükből ki nem mozdulnak, ha mindannyinak meg is kell halnia. A könnyű fegyverzetűek pedig alkalomszerűen kitörnek s ha kifáradtak vagy nagy veszélyt sejtenek, a nehéz fegyverzetűek mögé vonulnak, míg kedvező alkalom nyiltával megújult erővel és visszanyert bátorsággal ismét előnyomulnak. Végül az egész lovasságot és a puskásokat a nehéz fegyverzetűek és pajzsosok veszik körül, éppen úgy, mintha erődítményben volnának, mert a nagyobb pajzsok egymáshoz illesztve körben mintegy várat alkotnak s helyettesítik a falat.« Nyilvánvaló ebből, hogy a mozgó harcban Mátyás még nem tulajdonított döntő fontosságot a tüzérségnek, viszont harcászati elvei már kibontakoztak volt a lovagi nehézkességből és a mozgékony könnyű gyalogságra és a nyugati átlagnál sokkal mozgékonyabb, részben könnyű lovasságra bízta elsősorban az ütközetek eldöntését, az ősi magyar harci elvek szellemében.

a hajóhad

Mátyás szárazföldi seregének nélkülözhetetlen kiegészítő része volt jelentékeny hajóhada, melyre nem csak az Alduna környékén folytatott hadakozásai során volt szüksége, hanem ausztriai hadjárataiban is, várak vívásánál, fegyverek, élelem szállításánál. Egy olasz kimutatás 364 ilyen magyar hajóról tud, amelyek között voltak nagyobb hadigályák, tornyos dereglyék ágyúkkal és ostromgépekkel is fölszerelve. Mindez nyilvánvalóan a magyar korona adriai partvidékének tengeri

hajóin kívül, amelyek azért nem játszottak nagyobb szerepet Mátyás birodalmában, mert a nagy királynak élete végéig sem sikerült Dalmácia teljes integritását helyreállítania a korábbi velencei foglalásokkal szemben s ez megbénította adriai akcióit. Viszont időnként olasz államok tengeri haderejére is számíthatott a magyar király, részben szövetségei révén, részben pedig, mint Ancona esetében, a magyar korona védnöki jogai révén.

a magyar birodalom hadereje egykorú számokban

S ha most már számokban próbáljuk kifejezni a mátyási magyar birodalom haderejét, egyfelől csak valószínűségekre alapíthatunk, másfelől egykorú adatokra, amelyek azonban nyilvánvalóan nem fejezhetik ki teljesen a birodalom valóságos katonai erejét. Hiszen a magyar király, bár gyakran szinte a végsőig feszítette az ország adózó képességét, a birodalom egész katonai erejét egyetlen hadi vállalkozásába sem vitte bele, mert ilyen óriási erőfeszítésre érdemes cél csak egy lett volna, a török visszaszorítása a Balkánon, vagy kiűzése Európából s ahhoz, hogy ezt a végső nemzeti erőfeszítést megkockáztassa, nagyobb európai szövetség vagy egyetemesebb keresztény megmozdulás kellett volna támogatásul. Ez pedig Mátyás szenvedélyes és sokszor szinte zsaroló természetű, erőszakos követeléseire sem jelentkezett soha.

Mindamellett némi fogalmat alkothatunk magunknak a magyar király, helyesebben a magyar birodalom haderejéről e korban, ha csupán két egykorú adatot jegyzünk le. Az egyik egy olasz kimutatás, e szerint a magyar birodalom a török ellen 163.000 fegyverest állíthatott ki, ebből 70.000 a havasalföldi és moldvaországi hűbéres fejedelmek segélyhada, 93.000 a királyi sereg. Ebből szárazföldi sereg 148.000, a hajóhad fegyveres népe 10.000 és 5000 matróz. E számok azonban kétségtelenül túlzottak, bár a túlzás mértéke ma

már meg nem állapítható. A nemzetiségi megoszlást pedig így vázolja ez az olasz jelentés: a magyar király szárazföldi seregében 16.000 cseh-morva szolgált, 14.000 magyar, 32.000 székely, 20.000 erdélyi nemes és főnemes és 2000 erdélyi oláh. Az egész birodalmi délkeleti seregben feltűnően nagy kontingens a havasalföldi és moldvai sereg, amit részben István vajda tehetségének és bátorságának, katonai képességeinek, részben annak a még friss kun-tatár harcias felső rétegnek javára kell írnunk, amely ebben az időben még alighogy beolvadhatott a valach alsóbb rétegek számbeli túlsúlyába, mint a mandzsu a kínaiba, megtartván azonban társadalmi és katonai felsőbbségét.

Eltúlzottnak kell tartanunk azt az egykorú feljegyzést is, hogy 1480-ban Kinizsi Pál 32.000 fegyveressel nyomult Szerbiába, 1483 tavaszán pedig 70.000 főnyi hatalmas sereg várta volna Mátyás király parancsait a török ellen indítandó támadásra. Bizonyos csak az, hogy Mátyás *korának mértéke szerint igen erős haderővel* rendelkezett.

E seregek nagysága, gazdag tagozódása, kitűnő vezérei s a seregben összegyűlt sokféle nemzetiség s különleges katonai készség együtt világosan bizonyítják, milyen szilárd és széles alapokon nyugodott Mátyás király birodalma katonailag is, mennyire részt vett annak önvédelmében és vállalkozásaiban a birodalom minden népe s mennyire megtartotta a magyarság e széles keretek között is a maga szellemiekben és tömegerőben való vitathatatlan túlsúlyát.

katonai szempontok és akciók a politikai gondolat és érdek szolgálatában

Mátyás hadászati elgondolásaiba csakúgy, mint harcászati megoldásaiba mindig belejátszott a nagy államférfiú mély politikai pillantása is, aki egész roppant katonai apparátusát mindig a nagy politikai célok irányában mozgatta és a katonai érdekeket sohasem habozott a magasabb politikai érdeknek alá-

rendelni. Ezt kellett is tennie, mert különben a magyar nemzet egyetemes ellenállásával került volna szembe, míg a valóságban a király államférfiúi szelleme és lelki összehangoltsága a nemzet tömegeivel mindig megtalálta azt a határt, amelyen túl hadjárataiban már nem tudta volna meggyőzni a nemzeti közvéleményt hadi vállalkozásainak birodalomvédő és birodalomépítő jellegéről s nem is tudta volna a nemzeti ellenállás és oligarchikus lázadások együtteséből keletkezett fölkeléseket elszigetelni és elfojtani.

A hadászati és harcászati gondolatokban dúsgazdag Mátyást kivételes hadvezéri képességei talán csábították néhanapján öncélú hódításokra is, de politikai géniusza mindig visszavezette őt azokhoz a keretekhez, melyeket a nemzet és a birodalom eléje szabott. Tagadhatatlan, a nemzet s a király, a királyban pedig az államférfiú és a hadvezér sokat vitatkozhattak, küzdöttek is egymással s egymást rántották vissza végzetes lépésektől, ugyanígy egymást egészítették is ki és támogatták a helyes út és mérték megtalálásában.

a király hadvezéri s a nemzet katonai géniusza egyensúlyban

Mátyást mindig a nemzeti közvélemény rántotta ki nyugati diplomáciai és katonai akcióinak túlságaiból és egyoldalúságaiból és fordította elterelődött figyelmét mindig újból a nagy déli kérdések és föladatok felé. Viszont a nemzet is megtanulta tisztelni nagy királyának elgondolásait, minduntalan belenyugodott annak nyugati vállalkozásaiba, ha kisebb-nagyobb dohogások és zsörtölődések között, néha fölkelések zökkenőin keresztül is. Mátyás messzetekintő szeme jobban látta a nemzeti közvéleménynél, hogy a törökkel a magyarság egyedül nem birkózhat meg sikeresen és egyenesen a nemzeti közvélemény sürgetéseivel szemben tartott mértéket keleti hadakozásaiban. Hanem mikor törökellenes akcióiba fogott, jól tudta, hogy a nemzeti közvélemény is támogatja s ezt a

kínálkozó katonai erőt mindig bele is vetette a harcba ; míg ugyanakkor nyugat felé meg volt elégedve, ha a nemzet adóbevételekkel támogatja vállalkozásait, jól ismervén e közvéleményt, amely egy kicsit mindig a király külön vállalkozásainak tekintette a nyugati hadjáratokat.

A nemzet fékező és messziről irányító eleven közvéleménye nélkül a király talán túlmesszе merészkedett volna nyugati hadakozásaiban, viszont a király képzelete és egyéni lángelméje nélkül már Mátyás uralmának első idejében tört volna össze a magyar birodalom a délkeleti és északnyugati nyomás együttes túlerejével szemben. És az is bizonyos, hogy Mátyás hadszervező és hadvezető tehetsége s az ő páratlan zsenialitással fölépített és egységbe foglalt hadserege nélkül nagy politikai és diplomáciai feladatait, melyeket nem ő keresett, hanem amelyek mögött nagy világerők a magyar birodalom összetörésére szövetkeztek, soha sem lehetett volna megoldani. Az ő hadszervező és hadvezető géniusza egészen a nagy Árpádok szellemében és példái nyomán nélkülözhetetlen tényezője volt, talán nélkülözhetetlenebb, mint elődeié, a birodalom létének és fönnmaradásának. S annak a nagyvonalú, messzetekintő és messzire nyúló külpolitikának, amely egyik legfontosabb éltető eleme volt mindig az árpádi és szentistváni államalkotásnak.

MÁTYÁS KÜLPOLITIKAI »RENDSZERE«

a magyar birodalom külpolitikai őstörvénye és a mátyási politika

Mátyás király külpolitikáját túl azon az alapvető elven, (ami nem is az övé, hanem örökölt adottsága volt századok óta a magyar birodalomnak, amelyre ő maga is csak keserves tapasztalatok árán jutott), hogy nincs alku sem a német birodalommal, amellyel kereste ezt a megalkuvást, sem az ozmán birodalommal, amellyel szemben elment az engedékenységben egy-egy fegyverszünetig: a magyar birodalom ez ős törvényén túl, mely úgy szól, hogy nincs megalkuvás a Dunavölgyében más, akár keleti, akár nyugati birodalmi törekvésekkel — vajmi nehéz volna bármi eleve elhatározott vagy később kialakult rendszerbe foglalni. Mégis talán el lehet mondani, hogy nem ugyan a király szándéka, hanem inkább az események sodra, úgy forgatta a magyar külpolitika kormánykerekét, csak részben e roppant egyéniség tudatos akaratával, hogy a nyugati ellenséges szövetséggel és a török irányában való engesztelhetetlen ellentéttel szemben három irányban nyilvánult meg és alakult ki bizonyos barátságos együttműködés vagy szövetség, vagy készség a komoly szövetségre: elsősorban a szentszékkel és a pápai állammal, mint Magyar-

ország legállandóbb, leghatalmasabb és leghűségesebb szövetségesével és általában az itáliai államokkal, másodszor azokkal a nyugati hatalmakkal, melyek a német-római császár hátában ellenséges érdekeket, így közvetve a magyar birodalommal párhuzamos érdekeket képviseltek, Burgundiával, Svájccal, Franciaországgal, harmadszor azokkal az északi hatalmakkal, amelyek a Magyarországgal, illetőleg hatalmas királyával szemben ellenséges Lengyelország hátát fenyegették, a német lovagrenddel és Poroszországgal, utóbb III. Iván Oroszországával. Az efféle megállapítás azonban túlságosan merev és ugyanakkor bizonytalan Mátyás géniuszának hallatlan rugalmasságával, szikrázó ötletességével, diplomáciai játékának kivédhetetlen és kifogyhatatlan kombinációival szemben. Az ilyenféle általánosítás legfeljebb arra jó, hogy egy kis eligazodást nyujtson, ha még olyan tökéletlent is, a mátyási külpolitika elképesztő és megzavaró kiismerhetetlenségében, a külpolitikai gondolatok és diplomáciai mozdulatok és ötletek e kusza és fönséges rengetegében.

a mátyási birodalom viszonya a szentszékhez, a pápai államhoz és Itáliához

Ez északkeleti, nyugati és délnyugati irányú szövetségi politikájában a legtermészetesebb, legállandóbb és legfontosabb kapcsolatok azok voltak, melyek az ő Magyarországát, épúgy mint atyjáét és koronás elődei egész sorozatáét Itália szellemi és politikai hatalmaihoz, elsősorban a pápákhoz fűzték. A szentszék, illetőleg a pápai állam és Magyarország szövetsége valóban évszázados multra, századok együttműködésére, eredményeire és hagyományaira tekinthetett már vissza az ő korában. Szent István hangsúlyozottan és nyilvánvalóan politikai elhatározással fordult a pápához koronáért, hogy ne a császárt kelljen népének és az ő fiatal keresztténységének nagy egyedülségében elismernie. Pápai közvetítéssel és támogatással kerültek Magyarország trónjára ama

hatalmas Anjouk, akik valósággal nemzeti dinasztiává tudtak itt gyökeresedni s a magyar birodalmi gondolat ragyogó harcosait és államférfiúi művészeit adták Róbert Károlyban és különösen Nagy Lajosban a nemzetnek. A katolikus hitben való magyar hűségnek s a magyar birodalmi törekvések évszázadokon keresztül való pápai támogatásának eleven kölcsönös érdekei és kapcsolatai, legtöbbször közös éllel a német-római császárokkal szemben, Hunyadi János óta új értelmi és érdekbeli elemmel gazdagodtak a közös törökellenes politikában. Európa összes hatalmasságai közül Róma és Budavár érezte és élte át legközvetlenebbül a török veszedelmet, a pápák inkább mint az egyetemes kereszténység legfőbb pásztorai, a magyar királyok és a magyar nemzet mint Bizánc után a legközelebbről érdekelt európai nagyhatalom. El lehet mondani, hogy ha egyházjogi kérdésekben voltak is, a nemzet és királyai rendkívül eleven és finom közjogi öntudata révén elég gyakran, súrlódások a szentszék és Magyarország között, a vallási buzgóságból, de még sokkal inkább a politikai érdekközösségből táplálkozó összhang századokon keresztül majdnem zavartalan közöttük. Hunyadi János óta pedig nincs lelkesebb, önzetlenebb és áldozatkészebb támogatója a magyar birodalmi eszmének, érdekeknek, kereszténységoltalmazó szándéknak, a mindenkori pápáknál. Viszont a szentszék is mindenkor számíthatott a magyar támogatásra, akár a török félhold ellen, akár a huszita mozgalom ellen, akár a császár hatalmi törekvéseivel, akár a gallikánus szakadársággal szemben kellett védeni Szent Péter utódainak trónját.

Magyarország és az olasz reneszansz

Ehhez a hagyományos és fényesen bevált magyar-pápai szövetséghez új, erős szellemi kapocs járult Magyarország és Itália között a reneszansz mozgalma és roppant művelődési sugallóereje révén, amely éppen Mátyás szemé-

lyében és az ő korában érte el legnagyobb hatóerejét a magyar ébredező magasabb művelődésre. Az az ősi gyökerű rokonszenv, amely a keleti származású és szellemében a keleti szent bélyeget soha meg nem tagadó magyarságot a latin művelődéshez kapcsolta, nem magyarázható meg egyszerűen csak a római kereszténység fölvételével, még csak azzal a sok és nagyon jelentékeny politikai támogatással sem, amiben a magyar nemzet, a magyar királyok, a magyar állam részesültek Rómából.

A magyarság mindig élesen külön tudta választani a politikai érdeket minden mástól, jórészt még a vallástól és egyháztól is. Nem volna illő dolog elhallgatni, hogy miként semmit vagy majdnem semmit nem enyhített a magyar-török ellentéteken a faji rokonság, amelynek még olyan nagy szerepe volt alig két évszázad előtt IV. Béla kun telepítéseiben s ami még Mátyást is megmozgatta a keleten hagyott magyarok fölkeresésének és esetleg az országba való betelepítésének gondolatára, akként a török-magyar ellenségeskedésnek *elsősorban politikai* jellegét csak fokozta és színezte a keresztény-muzulmán ellentét, de meg nem változtathatta, lényegéből ki nem forgathatta. Alig kétséges, hogy a magyarság nem ugyan faji alapon, hanem kiváló politikai szellemének következményeként aránylag könnyen meg tudott volna békülni a török szomszédsággal, ha nem érezte, ösztönösen nem tudta volna, hogy a terjeszkedő török imperializmus éppen olyan vagy még nagyobb — mert erősebb és fejlődésképesebb, nagyobb lendületű — veszedelem a magyar állam önállóságára, birodalmiságára és létére, mint a sokszázados, de most tespedő, ellankadt nyugati német impérium.

A politikai érdek tehát egyedül nem magyarázza meg a magyarságnak a latin szellem világához való régi és természetes vonzódását, s azt a minden mesterkéltségtől, részben még a politikai kiszámítottságtól is mentes bekap-

csolódását a fiatal és politikai-katonai teljesítményektől eltekintve elmaradott magyar művelődésnek a reneszansz és az itáliai humanizmus mozgalmába. Az csak kétségtelen viszont, hogy mikor Csezmiczei János olasz földön nőtt nagy humanista költővé, Janus Pannoniussá s mikor a művelődésre vágyó magyar ifjúság túlnyomórészben az olasz reneszanszból és humanizmusból merítette tudását, inspirációit és eligazodását a kor művelődésének legmagasabb régióiban s amikor a kitűnő olasz művészek, diplomaták és írók egész sora szolgálta Mátyást udvarában és udvarán kívül és vele a magyar birodalom ügyét, akkor ez a rendkívül eleven szellemi kapcsolat nyilván politikai téren is éreztette a maga hatását és nagyban erősítette Mátyás külpolitikájának Olaszország felé irányuló barátságos szándékait, kapcsolatait és szövetségeit.

a nápolyi király lánya

E barátságok és szövetségek újabb erősítést nyertek azzal, hogy Mátyás rengeteg tervezgetés és kétségtelen nősülési kudarcok után, — aminek oka elsősorban a politika volt, nem egyszer a magyar nemzeti közvélemény ellenállása, de jórészben Mátyás szerény származása is — végül a nápolyi király lányát vette el feleségül, ami egy természetes nápolyi-magyar szövetségnek is alapjává vált. E házasságával Milánó és Ferrara fejedelmi udvaraival is rokonsági kapcsolatba jutott s Róma, Nápoly, Milánó és Ferrara együtt talán hatalmi többségét is jelentette akkoriban az olasz félsziget fejlett és virágzó városállamainak.

pápai-magyar és olasz-magyar érdekpárhuzamosság — szemben a császárral

Egy további ok és alap az itáliai magyar szövetségi politikára és annak kifejlesztésére az az immár évszázados rossz viszony volt, amely Magyarország és a német birodalom között megrögződött s amelyet Mátyás életének legnagyobb erőfeszítéseivel sem

tudott legfeljebb esztendőkre enyhíteni, de valójában megjavítani soha sem. A pápaság, nemcsak hasonlóan évszázados viaskodásai miatt a német-római császárokkal, hanem főleg a török veszedelem érzetében és tudatában, majdnem mindig Magyarország mellé állott a magyar-német vitákban. Elsősorban azért, hogy el ne veszítse legerősebb támaszát és a törökellenes támadó politika természetes vezérét, a magyar királyt. A pápák Mátyás uralkodása alatt majdnem minden esetben, kisebb taktikázásoktól és epizódoktól eltekintve, a magyar király pozícióját erősítették és néha a legerősebb egyházi megtorlásokat is hajlandók voltak latbavetni a magyar király igazának és érdekeinek védelmében. A pápai követek egész kiváló sora működött a középeurópai udvarokban, mindig készen arra, hogy latbavessék a szentszék súlyát és tekintélyét a magyar ügy és a magyar király mellett. A legtöbb, amit a császár érdekében tettek, az volt, hogy magyar részről való szorongattatásai közben meg-megjelentek az olajággal hol a magyar király, hol a római császár udvarában, békítő szándékokkal és ötletekkel s a magyar király felé csillapító rábeszélésekkel. Rendkívül jellemző Magyarország és a szentszék szilárd barátságára és rendíthetetlen együttműködésére Piccolomini Aeneas Sylvius bíboros esete, aki hosszú ideig bizalmasa, sőt benső titkára volt Frigyes császárnak: mikor pápává választották, ama nagy, egyetemes keresztény érdekek sugallatára, melyek elődeit Magyarországhoz s annak királyaihoz kapcsolták, habozás nélkül lépett Róma és Budavár szövetségének jól kikövezett hagyományos útjára — szemben a császárral.

közös érdek a törökkel szemben

De lehetetlen volt Mátyásnak elhanyagolnia Itália földjét, államait s a velük való nagyon eleven politikai kapcsolatokat azért is, mert nemcsak egyetlen komoly támasza volt a török ellen a pápaság és lehettek többi itáliai

szövetségesei, hanem a magyar korona dalmáciai uralma és déli Dalmáciának a velencei köztársaság részéről való megszállása s a Signoria egész bizonytalan és kétértelmű politikája is a szultánok birodalmával szemben, fokozott éberségre, minél erősebb adriai s általában olaszországi pozíciók szerzésére sarkalták a magyar királyt. Valójában természetes szövetségese lett volna a törökkel szemben az Adria túlsó partjáról a velencei köztársaság, ugyanekkor azonban ellenfele is, mivel a köztársaság nem akart lemondani az elfoglalt dalmát részekről. S a nagyhatalmú és rendkívüli diplomáciai erőkkel rendelkező velencei szenátus nagyon ügyesen használta ki a maga kiélezett helyzetét a magyar király és a szultán között : hol szövetségben volt a királlyal aki — majdnem mindig csak remélt — támogatás kedvéért, elnézte neki Déldalmáciát ; hol külön fegyverszünetet vagy békét kötött a szultánnal s ezzel a török felől biztosította magának dalmáciai birtokait.

velencei-magyar ellentét

Mindig ez az ügyesen lavirozó Velence állott útjában Mátyásnak, hogy egy egészen nagyszabású és zavartalan biztonságú itáliai szövetségi hálózatot építhessen ki akár a török ellen, akár a császár ellen. Ez az a pont : Velence és Dalmácia, ahol a legkülönbözőbb, a legszellemesebb és a legmerészebb diplomáciai kombinációival sem tudott előbbre jutni Mátyás, ami aztán rengeteg bosszúságot és haragot halmozott fel idővel benne a csalárd és fölényes Signoria iránt.

Velencével a császár ellen Triesztért vagy a császárral Velence ellen déli Dalmáciáért

Mátyás 1477 óta foglalkozott komolyan azzal a tervvel, hogy elveszi a császártól Triesztet s ezzel valósággal kizárja a német birodalmat az Adriáról. A következő évben azonban egy másik sokkal régibb és alapvetőbb terve számára látszott megérni a diplomáciai talaj : Dalmácia visszahódítására Velence

birtokából. A Signoria ugyanis 1478-ban szövetségre lépett a pápa és a nápolyi király ellen Firenzével, Ferrarával és Milánóval. Mátyás a pápa oltalmára azonnal kész volt a háborúra Velence ellen, bár kb. ugyanakkor borult fel 1477-es szerződése a császárral is. Első lépése Velence ellen az volt, hogy diplomáciai elszigetelésére egyik olasz diplomatáját, Fontana Ferencet, Ferrarába, a másikat, Cavietello Jusztiniánt, Milánóba küldötte követségbe. Ugyanakkor pedig — egyelőre feladván a trieszti játszmát — a császárral kezdett alkudozni, hogy az eressze át a maga területén Velence ellen a magyar csapatokat. Még jobban fölingerelte Velence ellen a királyt a köztársaság ama váratlan lépése, hogy a következő év elején békét kötött a szultánnal. Sohasem lehetett többé kiverni Mátyás fejéből azt a gyanút, hogy a törököt ebben az esztendőben a Magyarország ellen való támadásra a velencei politika biztatta és uszította.

A Signoria nagyon komolyan vette a magyar hadikészülődést. Hírek futottak, hogy a magyar sereg már útban van Friuli felé s a szenátus megtette védő intézkedéseit, nemcsak a katonait, hanem a diplomáciait is, követeket küldvén a magyar királyhoz. A hadjáratból azonban semmi sem lett, mert a császár megtagadta az engedelmet a magyar csapatok szabad átvonulására, ugyanakkor a nápolyi király anyagi segítsége is elmaradt, a pápa pedig — s bizonyára ez volt a döntő mozzanat — megegyezett Velencével.

nem bír Velencével

A játszmát kétségtelenül Velence nyerte meg és azzal tetézte a magyar király bosszúságát, hogy védelme alá fogadta a Mátyástól elpártolt Frangepán grófokat és az ezek birtokában lévő Veglia szigetét a maga fennhatósága alá vette. Mátyás Magyar Balázs vezérlete alatt küldött sereget Veglia ellen, de az a feladattal nem boldogult, ugyanakkor a király szen-

vedelmes szemrehányásokat tett a pápának Velence támogatása miatt. De a sziget maradt a köztársaság védelme alatt.

Bár a királyban talán a császár vagy Podjebrád ellen sem halmozódott volt föl több fogcsikorgató bosszúság, mint Velence ellen, mikor 1481-ben a nápolyi királynak sikerült ellenszövetséget összerónia egyenesen Velence megrontására Firenzével és Milánóval s Mátyást is fölszólította a szövetséghez való csatlakozásra, ez óvatos volt s csak az esetben mutatott hajlandóságot a csatlakozásra s Velence ellen a háború megindítására, ha legalább százezer arany segítséget kap a szövetségtől. Tízezer svájci gyalogossal és hatezer magyar lovassal készült Verona és Brescia területén megindítani a háborút. A szövetség azonban sokalta a kért összeget, le akarta alkudni 60.000 aranyra, ami a királyt módfelett bosszantotta, ki is jelentette, hogy bár jól tudja, mennyire most volna jó alkalom a közös ellenségtől való szabadulásra, apró vállalkozásra erejét nem pazarolja. Később újabb ajánlattal küldötte Sadoleto Miklóst a nápolyi királyhoz s azt az ajánlatot tette a szövetségnek, hogy anyagi támogatás nélkül is hajlandó belevágni a háborúba, ha a pápa biztosítja őt, hogy békét köthet, mihelyt visszahódította a magyar korona megszállott dalmáciai birtokait. A tárgyalások most sem vezettek sikerre.

újból előveszi a trieszti tervet, hogy kiszorítsa a császárt az Adriáról

Erre Mátyás a nála nem szokatlan merész fordulattal otthagyva kicsinyes szövetségeseit elővette a hat évvel azelőtt félretett másik játszmát: a császár ellen beállítottat s 1484-ben szövetségi ajánlatot tett a Signoriának. Az rendkívül udvarias formában a császárra való tekintettel kitérő választ adott. De Mátyás Bécs elfoglalása után újból elővette trieszti kedves tervét, melynek megoldásához szüksége volt Velence jóindulatára. Ezért

1485 szeptember 22-én Ferenc egri főesperest és Kendi Antalt küldötte Velencébe, ezek bejelentvén a szenátus előtt ünnepélyes formák között Bécs és Ausztria meghódítását, kifejezésre juttatták, hogy uruk minden más fejedelmet csak levélileg értesített erről az eseményről, de ime a köztársasághoz követeket küldött a »benső jóakarat és szövetség jeléül«. Majd előterjesztették a király ama kérését, hogy a köztársaság részesítse jóakaratú támogatásban a császár ellen működő magyar hadakat s engedje meg e hadak lőporszükségletének velencei területen való beszerzését. A szenátus a magyar kérést sem a magyar átvonulására, sem a lőporszükséglet beszerzésére nem teljesítette, hivatkozván arra, hogy a császár és a király között nem szegheti meg a köteles semlegességet. Mivel pedig e bejelentés mellett védelmi intézkedéseket is tett a magyar seregek esetleges támadása ellen, megint csak levegőben lőgott a király trieszti vállalkozása. S bár Székely Jakabot Stájerországból és Geréb Mátyást Horvátországból nekiindította Triesztnek seregeikkel, de azok sem Trieszttel, sem Fiúméval nem boldogulhattak. Igy Velence miatt megint meghiúsult Mátyásnak egy kedves terve, az, hogy az Adriáról is kiszorítsa és az Adria felé is bekerítse a császárt.

átmeneti feszültség Róma és Buda között

Közben VIII. Ince került 1484-ben a pápai trónra, aki első föladatának az itáliai általános békét tekintette, de ez a terve nemcsakhogy nem sikerült, hanem hamarosan még ő keveredett ellenséges, sőt háborús viszonyba Nápollyal. Ferdinánd király megszerezte a firenzei Mediciek és a milánói Sforzák támogatását és Mátyást is megkereste. A magyar király 1486 január 29-én budavári palotájában a főpapok, főurak, Velence és Firenze követei előtt bejelentette, hogy apósát még a pápa ellen is támogatni fogja, sőt arról pattogott a maga indulatos modorában, hogy az egye-

temes zsinathoz fog fellebbezni a pápa sértő bullája ellen, Velencét pedig megtámadja.

El is küldött 1000 lovast és 700 gyalogost Nápolyba. Sőt azt a nagy diplomáciai szolgálatot is megtette apósának, hogy Velencét a szultán felől fenyegette meg arra az esetre, ha a Signoria Nápolyt megtámadná.

de a törökkel szemben mégis védi az olasz partokat

Semmi sem jellemzőbb azonban egyfelől Mátyás egyéniségére, másfelől Magyarország és a magyar király elszakíthatatlan kapcsolataira a pápasággal, hogy ebben a furcsa és szokatlan helyzetben, mikor megenyhülni látszott a török-magyar ellenséges viszony, viszont váratlan feszültség támadt Róma és Budavár között, a magyar király rögtön, habozás nélkül a török ellen fordult s a pápa mellé állott, mihelyt a szultán újból Itália földjét fenyegette. Az Ancona közelében lévő Osimo jelentékeny condottiereje, Boccolino de Guvrino, pápai területen az ozmán hatalom védnöksége alá helyezkedett. Erre Mátyás nemcsak azonnal fölajánlotta segítségét a pápának, hanem odaállásával csírájában el is fojtotta a török készülődést Olaszország partjai ellen.

az anconai magyar védnökség

Nemsokára ezután a szentszék fönnhatósága alatt álló Ancona velencei szorongattatások hatása alatt a magyar király védelmét és védnökségét kérte, amit a király 1487-ben ausztriai táborozása alatt örömmel teljesített is s megküldte a városnak a magyar birodalom zászlaját. A pápát megdöbbentette Mátyás e lépése, szemrehányásokkal el is halmozta emiatt, de a király igazoló iratot és követséget küldött Rómába s kifejezésre juttatta hűségét őszentségéhez. Anconáról azonban nem volt hajlandó lemondani, sőt azt mint adriai politikájának egyik oszlopát máris beillesztette a maga bonyolult és mindenki más számára áttekinthetetlen külpolitikai rendszerébe.

A NAGY KIRÁLY LEGSZOMORÚBB KÜZDELME — AZ UTÓDÉRT

»De jaj, csak így jár minden az ég alatt!
Forgó viszontság járma alatt nyögünk . . .«

Bizony a legnagyobbak is. Mátyás király »szerencséje« amúgy is kegyetlen, kiszámíthatatlan tündér, akit szinte naponként újból és újból kellett meghódítani a szellem, az akarat, az idegek páratlan összjátékával. Az ő szerencséjéről csakugyan megállapíthatjuk, hogy elsősorban magának köszönhette, úgy csikarta ki égtől és földtől valóban herkulesi erőfeszítéssel. Egyszer aztán nagyot botlott s annak baljóslatú következményeit már csak részben tudta elhárítani életében, másik részében már csak föltartóztatni — haláláig.

nagy szerencsétlenség volt Podjebrád Katalin korai halála

Életének legnagyobb emberi és politikai kettős szerencsétlensége: első feleségének, Podjebrád Katalinnak, korai halála volt és második házassága a nápolyi Beatrixszal.

Ha történetesen tovább él vala első szelíd és szerény felesége és gyermekekkel ajándékozza meg az utódok után annyira sóvárgó nagy királyt, lehet, hogy Magyarország

sorsa s vele a Dunamedencéé is egészen más fordulatot vett volna. Nem valószínű például, hogy Katalin ne lett volna végül is eredményes békeközvetítő királyi apja és királyi ura között s ne tudta volna elhárítani a végzetes dulakodást Podjebrád György és Hunyadi Mátyás között. S ha nincs is igaza Palackynak, mikor Mátyást okolja Podjebrád és a viruló cseh nemzeti királyság balvégzetéért, az viszont kétségtelen, hogy Magyarországnak sem vált hasznára, ellenkezőleg talán mohácsi végzetének egyik messzi oka is volt, hogy Mátyás kénytelen végül is maga védelmében annyira meggyöngíteni és nemzetközileg aláaknázni Podjebrád királyságát, hogy mikor az meghalt, fia már nem kerülhetett a trónra, sőt Mátyás szinte megsemmisítette mélyen lefokozódott életkörében is volt apósának családját. Szinte fáj az embernek látnia azt a rettenetes zuhanást, amelybe a Podjebrád fiúkat taszította apjuk mértéktelen nagyravágyása és megférhetetlensége a magyar királlyal. Podjebrád Victorin herceg csehországi birtokaiért cserében kapta volt a királytól a Vitovec testvérekkel együtt Szlavóniában a zágorjai grófságot, de mikor 1488-ban Sziléziában lázadás ütötte föl a fejét Mátyás uralma ellen s Viktorin és a Vitovecek részessége is kiderült, Mátyás elvette tőlük Zágorját és Korvin János hercegnek adta oda.

Podjebrád vétke, tragikuma — és Mohács

Mátyás emelkedése György király halála óta is szakadatlan volt s valóban könnyűszerrel fricskázta el útjából a Podjebrádokat, de így visszatekintve nemcsak a nagy király életének diadalaira és eredményeire, hanem a magyar birodalom rohamos süllyedésére és gyors bukására is Mátyás halála után, nehéz szabadulni attól az érzéstől, hogy végzetes kár háramlott abból nemcsak a nemzeti Csehországra, hanem az önálló Magyarországra és magyar birodalomra is, hogy Mátyás és Podjebrád nem tudták föltámasztani a XII. és

XIII. század történelmi barátságát a két ország között. Nem kétséges, hogy Podjebrád csak a Mátyás segítségével tudhatta megerősíteni trónját és tudhatott volna dinasztiát alapítani. Igaz, hogy belejátszott a kérdésbe, rontóan, Podjebrád huszitizmusa is, aminek pedig nem lehetett jövőt jósolni Európa akkori viszonyai között. De a csehországi huszitizmus céltudatos visszafejlesztésével — amihez Mátyás készséggel adta volna a maga segítségét, ez irányban meg is tette a magáét a felvidéki zsebrákvilágnak részben kiirtásával, részben leszerelésével — nem lett volna nehéz ebben a kérdésben is megtalálni a megegyezés útját a két ország között s megszerezni hozzá a pápai áldást.

Annyi mindenesetre bizonyosnak látszik, hogyha Mátyásnak törvényes utóda lett volna, akinek átadhatja egészséges és hatalmas birodalmát s ez a birodalom nyugat felé támaszkodhat egy másik nemzeti dinasztiának és egy másik nem német erős államnak szövetségére, aligha következhetett volna Mohács, legfeljebb egy hasonló csatavesztés, de nem nemzeti katasztrófa. S ez a szövetség arra is elég erős lett volna, hogy Csehország felől elhárítsa azt az állandó német nyomást és veszedelmet, amely a fehérhegyi csatában nem oka, csak betetőzője volt már az önálló cseh állam végzetének.

Valami furcsa párhuzamosság, más és mégis hasonló balszerencse bujkált a két nemzeti dinasztia sorsában: György királynak halála percében vannak derék és vitéz törvényes utódai, de az ország már felében magyar ellenlábasáé, felében rövidesen lengyel szövetségese fiáé; Mátyásnak, mikor behunyja szemét, van erős és biztos alapokon nyugvó birodalma, de nincs törvényes utóda.

Az utód kérdése foglalja le Mátyás életének utolsó évtizedét majdnem teljesen, az utód hiánya mérgezi meg második házasságát is.

a mátyási nagy élet erőfeszítései

Milyen tragikus vonás — talán az egyetlen — ennek a diadalokra és fényes sikerekre, de még inkább alkotó munkára termett csodálatos embernek életében, hogy 32 esztendős uralkodásának kétharmadát túlnyomórészt arra kellett fecsérelje, hogy magát és birodalmát nemcsak természetes ellenségével, a német-római császársággal szemben védelmezze, hanem természetes szövetségesei, Csehország és Lengyelország ellen is; és mikor végre minden nyugati ellenségét legyűrte s Bécsben, Olmützben és Boroszlóban berendezte a magyar birodalom kormányzatát, hogy végre nyugalma legyen magának és nemzetének s végre erejét valóban neki való nagy építő munkának szentelhesse, bent az országban s betölthesse birodalmának világtörténelmi hivatását is a török veszedelem elhárítására: e belső építőmunkától s ettől az európai történelmi föladattól ismét egy újabb terméketlen kényszerföladat vonja, vonszolja el — a gondoskodás utódja felől.

az oroszlán vergődése

Beatrix meddősége egyre jobban nyugtalanította. Trónjára egyszerre pályáznak és lesnek a Habsburgok és a Jagellók. Érezte, ha nincs utódja, megbukhat az ő személyében olyan csodálatos virágzásba borult nemzeti királyság s vele az építő gondolat, az árpádi birodalom, mely a maga szükségletei szerint tudta berendezni a Dunavölgyét. Egész élete, műve, mesébe illő hősi erőfeszítései, diplomáciai és katonai diadalai, az újból kikerekített, megalapozott magyar birodalom, mely legfeljebb III. Béla és Nagy Lajos korában volt olyan erős mint most, az első Hunyadi király élete delén: minden eredménye egy önmagában derüsen bízó hatalmas lángelménnek s egy nagy uralkodói élet egész alkotása került kockára az utód kérdésében. Csak meghatottan és elérzékenyülten nézheti az ember majdnem egy félezredév távlatából kegyet-

len vergődését ennek a nagy embernek, hogy — akárhogyan is — átörökíthesse valakire, aki a véréből való, aki magyar és Hunyadi, aki az idegeiben hordozza a tudatát a nagy, az óriási s immár több mint félévezredes föladatnak és mindenek fölött álló valóságnak: a magyar birodalomnak.

Beatrix szép s a magyar király nemzetközi állását, föladatait átértő, fogékony és eszes asszony volt, méltó élettársa lehetett volna egy kimagasló szellemnek, nagy uralkodónak és államférfiúnak. De erkölcseiben a reneszansz gátlástalanságait hozta a puritán budavári palotába és olyan mértékű asszonyi becsvágyat, amelyet még Mátyás szellemi felsőbbsége és szikrázó lángelméje sem tudott lenyügözni és kordába fogni. Főleg bizonyára azért nem, mert nem jelentkezett az a legtermészetesebb és legeredményesebb közvetítő közöttük, aki a királyné szinte bestiális uralomravágyát helyes mederbe terelhette volna — a gyermek. Ellenkezőleg, az idegen vetélytárs, Borbála asszony gyermeke, János herceg, lépett mindjobban homloktérbe a király utódkereső terveiben, ezzel pedig Beatrix vad szenvedelemmel szögezte szembe a maga egyéni trónutódlási igényeit és zavaros közjogi elméleteit.

a király János hercegért, a királyné ellene

Az az emésztő küzdelem, mely a király és királyné között megindult a törvénytelen királyfi, Corvin János herceg trónöröklése körül, sokszor tette siralomházzá a büszke budai és bécsi királyi palotát Mátyás számára és nem egyszer siklatta uralkodói lelkiismeretét, tiszta államférfiúi ítéletét is hamis vágányokra. Nem volt hajlandó szeretett fiát elejteni a királyné kedvéért, viszont, hogy Beatrixot megenyhítse János herceg irányában, nem egyszer ragadtatta magát élete utolsó évtizedében olyan belpolitikai vagy külpolitikai lépésekre, amelyek nem mindenben méltók életének s kormányzatának igazi elveihez és színvonalához.

a nemzet és az udvar a király és a királyfi pártján

Érdekes és egyben gyönyörű jelenség, hogy az ösztöneiben szinte csalhatatlan, tehetséges és hű magyar nemzet, amely különben Mátyás előtt és Mátyás óta is annyiszor mutatkozott fogékonynak az asszonyi szépség, mosoly és könnyek érvei iránt, ebben a vitában a király és János herceg oldalán állott, élesen és haragosan a királynéval szemben. De a király nemzetének ezt a félreérthetetlen együttérzését nem tudta érvényesíteni a királyné felé, nyilvánvalóan inkább férji gyöngeségből, gyöngédségből. Odáig feszült a dolog, hogy Mátyás egyik legkedvesebb és legértékesebb hívét is, Várdai Péter kalocsai érseket, különben kedves kancellárját is kész volt elejteni a királyné kedvéért, sőt 1484 végén a Beatrix személye és külön politikája ellen élesen és kíméletlenül kitörő jószándékú, igazlelkű remek magyar papot Árva várában börtönbe vetette . . . Várdai Péter helyét egy huszita mesterember fia, prosznici Filipec János váradi püspök foglalta el a kancellárságban, különben hűséges és jóravaló ember.

A budavári udvar közvéleménye is János herceg pártján állott, szemben a királynéval, még az olasz humanisták is. Galeotto Martius 1485-ben jelenttette meg könyvét »Mátyás király jeles, bölcs, elmés mondásairól és tetteiről« és János királyfinak ajánlotta.

Corvin János eljegyzése Sforza Biancával

Mikor Corvin János betöltötte 12. életévét, a király nem törődve Beatrix királynével és intrikáival, fejedelmi feleséget akart biztosítani fiának, hogy ezzel is megerősítse hazai és nemzetközi helyzetét a trónöröklésben. Beatrix nápolyi feleséget szeretett volna, keresett is, de Mátyás ebben a kérdésben hajthatatlan volt. Érezte, hogy a nápolyi menyasszony csak a Beatrix malmára hajtaná

a vizet s ezért nagy diplomáciai erőfeszítéseket tett, hogy a kiskorú milánói fejedelem nagybátyjának, Sforza Lajosnak leányát, Biancát nyerje meg forrón szeretett János fia jegyeséül, azzal a biztosítással, hogyha Beatrix mégis fiat szülne, János herceg Csehország és Bosznia királyságát kapná s Ausztria hercegségét. Az eljegyzés meg is történt 1485-ben. Míg aztán 1487 november 25-én a váradi püspök János herceg nevében Bianca hercegnővel a házassági frigyet is szerencsésen megkötötte.

Beatrix királyné azonban még ezek után sem nyugodott meg ebben a megoldásban, botrányokat rendezett, János herceg anyját vette üldözőbe és tovább szőtte a milánói udvarnál ármányosságait.

a király kifogyhatatlan türelme és — gyöngesége

Mátyás, az indulatos és türelmetlenségre és zsarnokságra hajló caesari természet, Beatrixszal szemben épp olyan kifogyhatatlan volt a türelemben, mint korábban a császár iránt: nem akarta vagy nem volt ereje tudomásul venni, hogy sohasem fogja sem egyiket, sem másikat megnyerni a maga céljainak. A császár viselkedésén végül is földühödött és leseperte rosszmájú és engesztelhetetlen ellenfelét ősi talajáról, osztrák hatalmi alapjáról. Erre a gyökeres megoldásra a bestiális lelkületű feleséggel szemben már nem volt ereje. Ki tudná ma megmondani, miért? Beatrix kétségtelenül erősen magához kötötte az asszonyi bájak iránt mindig nagyon fogékony királyt s talán az egyetlen emberi lény volt, aki ezen a hatalmas férfin bizonyos mértékig fölülkerekedett.

Csak bizonyos mértékig, csak addig, hogy az tűrte intrikáit és kedvéért — részben talán kényelemszeretetből — halogatta János hercegnek hivatalosan is trónörökössé való nyilvánítását.

Ugyanakkor azonban diplomáciai eszközökkel is mindent

megpróbált fia pozíciójának biztosítására és birodalmában is bizonyos hatalmi eszközöknek kezére adásával.

Próbálta megmagyarázni a nápolyi köröknek, mennyire reménytelen a Beatrix-féle igény a magyar trónra. Követe, Sankfalvi Antal pozsonyi prépost elmondotta Alfonz kalábriai hercegnek, hogy »a magyarok készek inkább magokat egytől-egyig felkoncoltatni, mintsem asszony uralma alá adni ; mert még szájukban van annak íze, hogy mikor hajdan asszony uralkodott fölöttük, milyen rossz állapotba jutott az ország. Ehhez járul, hogy a királyné nem nagy mértékben bírja alattvalóinak szeretetét. Talán nem is szolgáltat okot arra, hogy rokonszenvet tápláljanak iránta«.

Beatrix ádáz erőfeszítéseit mégsem sikerült így közvetve sem leszereltetni.

a király hatalmat ad fia kezébe

Erre fejébe vette a király, hogy még az ő életében olyan hatalmat ad fia kezébe, amely egymagában is eldöntheti — szükség esetén a fegyver erejével a trónöröklés kérdését. Ezért 1485-ben kezébe adta a troppaui hercegséget, melyet Podjebrád Victorin engedett volt át szlavoniai birtokok — Zágorje — fejében. Majd pár évvel később egyéb apró sziléziai hercegségeket is átadott János fiának, így a leobschützi, tosti, csaszlaui, beutheni és koseli hercegségeket s ugyanakkor az ölsi és sagani hercegségek örökösévé tette a királyfit.

Ezeknek az apró hercegségeknek fejedelmei azonban egyre növekvő elégedetlenséggel nézték a király e furcsának tetsző gyüjtő-szenvedélyét János herceg javára s az elégedetlenségből egyszer csak fegyveres lázadás támadt 1488-ban. A sagani János herceg állott többezer csehországi zsoldossal a fölkelés élére, ugyanaz, akit Mátyás tett, öszezördülvén miatta a Hohenzollernekkel, Glogau hercegévé. Mátyás 12.000 főnyi sereget zúdított Sziléziára s nemcsak elfojtotta

a lázadást, hanem külföldi támogatóin, a brandenburgi őrgrófon és a szász hercegeken is kegyetlen bosszút állott, országukra küldött pusztító betörésekkel. Sőt kész volt a cseh király ellen is hadat vezetni, mikor tudomására jutott, hogy Ulászló feladva az olmützi keletű magyar-cseh barátságot, titokban szította a sziléziai fölkelést. És hogy jó előre elibe vághasson az új Jagelló összefogásnak, ellene, mivel a német lovagrendre többé nem számíthatott, III. Iván orosz cárral fogott össze Lengyelország sakkbantartására. Iván egyik leghatalmasabb alapozója volt az új orosz hatalomnak és örömmel szövetkezett a magyar királlyal, sőt országának civilizálására építészeket, ötvösöket, ágyúöntőket, ércolvasztókat, általában mesterembereket kért Mátyástól. Háborúra, talán részben a magyar király e legújabb sakkhúzása miatt is, sor nem került, sem Csehországgal, sem Lengyelországgal. Corvin János herceg nyugodtan ülhetett bele új sziléziai hercegségeibe, köztük Glogauba is, ahonnan a hűtelen sagani Jánost Mátyás elkergette volt. Sőt a király a második Podjebrád fiú, Henrik, kezéből is kivette csehországi uradalmait, mint Victorin kezából Zágorjét s még az ölsi hercegséget is fiának adta. A fáradó és odahaza sokat szenvedő oroszlán még nagyokat csapkodott maga körül rettentő mancsaival, tucatjával ütvén le kisebb-nagyobb ellenfeleit.

MÁTYÁS BARÁTSÁGOS VITÁJA RÓMÁVAL

Mátyás ilyen módon ellensúlyozni igyekezett ugyan Beatrix külön akcióit, de a nápolyi rokonsághoz és szövetséghez változatlanul ragaszkodott s kedvéért tovább is fenntartotta a feszültséget úgy Velence, mint Róma irányában. Velence és Róma ez időben szövetségesek voltak a nápolyi királlyal szemben s Mátyás még azt is rossznéven vette a pápától, hogy Ulászló és Miksa főherceg követségeit ünnepélyesen fogadta, mert azzal — szerinte — egyiknek cseh királyságát, másiknak római királyságát közvetve elismerte. A zenggi püspökség betöltése ügyében is panaszt emelt a szentszék eljárása ellen. Viszont a pápa azzal vádolta a magyar királyt, hogy ő biztatja ellenállásra Nápolyt, Várdai kalocsai érsekkel az egyházat is sértő módon bánt el s általában semmiben sem veszi az egyház jogait és szempontjait a főpapi állások betöltésénél. Az anconai magyar védnökség is érthetően sérelme volt a szentszék tekintélyének.

A pápa mégis kezébe vette a békülés ügyét s 1488-ban a király udvarába, Bécsbe küldötte követét, Pecchinolli Angelo ostei püspököt, azzal a megbízatással, eszközölje ki a királynál Nápoly leszerelését a szentszékkel szemben,

a derék kalocsai érsek szabadonbocsátását és az anconai védnökség fölmondását; ugyanakkor pedig ígérje meg a magyar királynak Velence leszerelését és a szentszék tevékeny közreműködését a török ellen indítandó hadműveletekben. A követ azt is értésére adta a királynak, hogy a pápa hajlandó volna támogatni Corvin János trónörökösségét.

A király megköszönte a pápa jóakaratát s kijelentette, hogy »ő maga és gyermeke is, kit mindenekfölött szeret, az egész országgal egyetemben őszentségének rendelkezésére áll«. Arról is biztosította a pápát, hogy bármikor fölborítja a szultánnal kötött békét, mihelyt érzi, hogy a keresztény világ támogatja őt a török háborúban. »Életének és erejének hátralévő részét — mondotta — örömmel fordítja e szent vállalkozásra, amelyért éppoly szép élni, mint halni«. Anconára nézve is barátságos kijelentést tett a király, hajlandónak mutatkozott a visszalépésre, de csak a maga becsületének és az anconaiak biztonságának sérelme nélkül. És a többi vitás kérdésben is megnyugtató választ adott. Pár nappal utóbb azonban ugyancsak bécsi palotájában újból fogadta a pápai követet s ekkor kíméletlen nyiltsággal kitálalta valamennyi panaszát és sérelmét a szentszékkel szemben egy olyan nagyszabású összefoglalásban, amely nemcsak nagyszerű vallomás a mátyási nagyvonalú politika egész európai szélességéről, hanem egyben a politikai dialektikának olyan páratlan remeke, amely egyszerre világítja meg a hőst és a cselekményt. Eltörölhetetlen dokumentuma ez a beszéd nemcsak Hunyadi Mátyás egyéni nagyságának, de a magyar birodalom hatalmának is, olvastán megremeg a mai korcs magyar nemzedék fiának szíve is:

Mátyás nemzetközi politikája egy csodálatos diplomáciai előadás tükrében

»Valamint egykoron boldog emlékezetű atyám, úgy én is kora ifjúságomtól fogva a kereszténység és a szentszék buzgó oltalmazásában nőt-

tem föl. Hadjárataim alatt, a tömérdek pénzáldozatról nem szólva, számos jóbarátomat, rokonomat és nagybátyámat is elvesztettem.

»sebek borítják testemet«

»Sebek borítják testemet és csak én tudom, hogy azok mennyi fájdalmat okoznak most, törődött koromban. Az egész világ előtt köztudomású tény, hogy mit tettem, milyen harcokat vívtam a kereszténységért. És míg mindig kész voltam fegyvert ragadni a törökök ellen, bármikor szólítottak föl a szentszék és követei és békét beleegyezésök nélkül sohasem kötöttem. Ha kitartásommal a törökök előnyomulását meg nem akadályozom: Bosnyákország, több más tartománnyal, még mindig az átkozott ellenség kezeiben volna.

»a magyarok önfeláldozó vitézsége«; a cseh háború magyar áldozatai

»Biztosíthatom, követ úr, a magyarok önfeláldozó vitézsége nélkül Olaszország és a szentszék sorsa rég meg volna pecsételve.

»Mikor pedig Csehországban az eretnekség veszélyes módon terjedett, a szentszék fölhívására egymagam indítottam meg ellene a harcot; miután sem a császár, sem más fejedelem, kikhez a boldog emlékezetű Pál pápa előbb fordult, a súlyos feladatra nem vállalkozott. Ebben a háborúban is, a szentszék akarata és beleegyezése nélkül békét vagy fegyverszünetet nem kötöttem. Igaz ugyan, hogy jutalmul megtettek Csehország királyává és ő szentsége ünnepélyesen megígérte, hogy mást mint engem nem erősit meg; de miképp tartotta meg szavát, mindjárt elmondom. Most csak azt említem meg, hogy a csehországi vállalattal járó háborúk és veszedelmek, fáradalmak és költségek, továbbá magyar birodalmam dicső férfiai, kiknek e háborúban elhúnytát siratom: olyan nagy áldozatot jelentenek, amivel tíz Csehország értéke sem ér föl!

Otrantó

»Következett a törökök betörése Olaszországba és Otrantó megszállása. Ez alkalommal is, ő szentsége Sixtus pápa egyszerű levelére, haladéktalanul válogatott vitézek csapatát küldöttem Otrantó visszafoglalására és csak akkor hívtam vissza, mikor Olaszország békéjét biztosítva láttam. E vállalat összes költségeit saját erszényemből fedeztem. Pedig, ha Otrantót az ellenség kezeiből ki nem ragadom és ha azon felül a török császár halála be nem következik : Otrantó elfoglalásának következményei súlyosan nehezedtek volna a szentszékre és egész Olaszországra.

»Ezután jött Boccolino lázadása, melynek leverésére felajánlottam ő szentségének hadseregemet és személyes megjelenésemet. Ennek híre elegendő volt a veszély elhárítására ; mert a török hajóhad, mely erős sereggel megrakva készen állott a támadásra, rögtön felhagyott tervével.

»Ennyi veszedelem kiállásáért, ennyi fáradság és költség viseléséért, vajjon mi volt jutalmam? A jutalom ez volt.

Dsem herceg ügye

»Őszentsége jól tudta, milyen hő vággyal óhajtom, hogy a török császár testvéröccse, Dsem herceg kezeimbe kerüljön. Ezt mind ő maga, mind pedig számos török országnagy kívánta. Ő ugyanis vérrokonom ; mert nagyanyám nővére török rabságba jutván a török császár felesége lett, s tőle származik a mostani császár és Dsem herceg. Ez utóbbinak hívei biztosítottak afelől, hogy övelük karöltve az uralkodó török császárt könnyűszerrel a Kaukázusba szoríthatom vissza. Azt a reménységet is táplálhattam, hogy a törököket a keresztény hitre téríthetem, vagy legalább kedvező mederbe vezethetem ez ügyet. Mindezek dacára törekvéseimben ő szentsége nem támogatott, kérésemet nem hallgatta meg. Sőt ellenkezőleg, úgy járt el, mintha tekintélyemet és dicsőségemet irígyelné. Nem érte be azzal, hogy ellenségeim

ösztönzésére a francia királyt a török herceg kiszolgáltatásának megtagadására intette. Az én saját követemet, a váradi püspököt, kit Franciaországba küldöttem, árulásra késztette, arra bírván őt, hogy a török hercegnek a szentszék részére való kiszolgáltatása érdekében működjék. A francia király legelőkelőbb tanácsosainak leveleiből ismerem ő szentsége eljárásának indító okait. A szegény török herceget a velenceieknek akarja átadni, mert néhány százezer aranyat kínálnak érte.

»És ne higyje legátus úr, hogy a velenceiek a kereszténység közös javára akarják őt felhasználni. Éppen nem. Át akarják őt adni bátyjának, hogy ezen az úton egyet-mást visszaszerezzenek, amit pulya asszonyok gyanánt elvesztettek, azután pedig engem és a nápolyi királyt bizonyos kellemetlen dolgokkal lephessenek meg.

»a törökök a tenger felől megtámadhatatlanok«

»Úgy látszik, mintha ő szentsége azt állítaná, hogy a velenceiekkel szövetkezve a törökök ellen háborút akar viselni. De tenger felől a törökök megtámadhatatlanok. És a velencei hajóhad vajjon miféle dicsőséges, kiváló tetteket művelt ekkorig a kereszténység javára? Kizárólag a velencei érdekek szolgálatára áll az és arra használtatik, hogy fegyvert, szerszámot és egyéb árucikket szállítson a kereszténység ellenségeinek. A velencei bevitelből a törökök több hasznot húznak, mint félbirodalmuk jövedelmeiből! És ennek ellenére, a velenceiek, kik lelkiismeretlenebbek a törököknél, ő szentsége előtt nagy becsülésben állanak. Pedig számos idegen várost, tömérdek egyházi vagyont birtokolnak; az egyházi büntetéseket és tilalmakat semmibe sem veszik s ezzel még kérkednek is. És az ő tanácsukra tagadja meg tőlem ő szentsége a török herceget; *habár jól tudja, hogy csak a magyarok képesek sikerrel harcolni a törökök ellen.* Egy szóval, a velenceiek most a szentszék tanácsadói

és szövetségesei; ők uralkodnak ő szentsége nevében. Ellenben engem, másokkal együtt, ő szentsége félreismer, kigúnyol és mikor feléje közeledünk, eltaszít. Sőt ennél is tovább megy. Mivel a velenceiek azzal vádolnak, hogy az anconaiakat a szentszéktől való elszakadásra indítom, ő szentsége, be nem várva hozzá küldött követeimet, a velenceiek kielégítése végett Ancona városát egyházi átokkal sujtotta, azonfelül rabló- és zsaroló hadjáratokkal zaklatja.

mindenütt Velence keze

»Továbbá, szintén a velenceiek kedvéért, ő szentsége elfogadta (Miksa) a római király követeit. Bár ígéretet tett követeim előtt, hogy azokat nem bocsátja maga elé, és bár tudja, hogy a jogtalan és szokatlan módon létrejött királyválasztás megsemmisítésén fáradozom : meghajolt Velence nyomása alatt. És e szánalomraméltó eljárás következtében a római király követei dicsekednek, hogy a császár életében nincs többé mit kívánniok a szentszéktől.

»De még ezzel sincs a lelkiismeretlen sérelmek hosszú sora bezárva. Mindinkább meg kell erősödnöm ama hitemben, hogy a szentszék ígéretei üres szavak. Miként már említém, ünnepélyes ígéretet bírtam arra nézve, hogy a szentszék cseh királynak kívülem mást nem tesz meg, nem ismer el. És ez ígéretről megfeledkezve, tekintélyem csorbulásával nem gondolva, ő szentsége az újon választott cseh királyt (Ulászlót) azzal, hogy követeit maga elé bocsátotta, elismerte és megerősítette. Ez esetben a leggyalázatosabb az, hogy ő szentsége megerősítette azt a királyválasztást, melyet előtte Sixtus pápa megsemmisített, a választókat mint eretnekeket egyházi átokkal sujtván.

»A pápai szék kedvezéseivel felbátorított cseh király, ki előbb alattvalóm volt és Sziléziában nem állott utamban, ellenem kezdette lázítani sziléziai és morvaországi alattvalóimat. Ha én nagy sebességgel nem indítok erős

hadat Sziléziába és Morvaországba, e két országot bizonyosan elvesztem és területén az eretnekség emelkedik uralomra.

»Mind e bajok Velence mértéktelen pártolásának következményei. A német és cseh követeket csak azért fogadta el ő szentsége, mert azok Velence érdekeit pártolják és ellenem dolgoznak.

»De lássuk még egyebekben is ő szentsége cselekedeteit.

egyházjogi sérelmek

»Mikor esztergomi egyházam megüresedett és én nőmnek, a királynénak unokaöccsét kívántam abba behelyezni: nem értem célt. Ő szentsége birodalmam legelső javadalmát másnak adományozta. És ennek visszalépése után is, többszöri folyamodásomra sem adta meg a királyné unokaöccsének a megerősítést. Ellenben a ferrarai herceg legszerényebb ajánlása elegendő volt a megerősítés kieszközlésére. Természetesen nem tudtam meg, hogy mennyi hasznot kötött ki magának a szentszék? !«

»Az egri és zenggi püspökségek betöltésénél ugyanígy járt el ő szentsége. Egyszóval az ő részéről semmiféle szívességet nem tapasztaltam.

az anconai eset

»Ő szentsége engem megró, mert az anconaiakkal alkuba bocsátkoztam. Pedig megelőzőleg Velence mindent megkísérlett, hogy Anconával szövetséget kössön. De a szentszék e kedves és kegyelt gyermeke nem kellett az anconaiaknak. A köztársaság kormánya ugyanis az adriai hajóhad parancsnokait kegyetlen vámok és adók behajtására hatalmazta föl és Anconába küldött ügynökei útján a velencei területre induló hajókat megvámolja. Az anconaiak elkeseredve ez önkény miatt, és ismerve a velenceiek csalfa, tisztességtelen viselkedését, elkergették az ügynököket. És mégis ő szentsége tiszteli, becsüli, méltányolja a velenceieket.

»Sokat kellene még szólanom, ha mindamaz eseteket, melyekben őszentsége megsértett, fel akarnám sorolni. Ezekből tisztán látom, hogy ő szentsége nem jóindulatot, hanem inkább gyűlöletet táplál irántam.

»Azonban ám cselekedjék ő szentsége az ő tetszése szerint; folytassa ellenséges magaviseletét. Nékem az mindegy. Biztosítom, hogy királyságom érdekeit a kellő eréllyel és tapintattal megoltalmazom.

»Ám tagadja meg tőlem ő szentsége, mások kedvéért, a török herceget: én kötelességemet teljesítem. Ha majd a velenceiek megkapják áldozatukat és a veszedelmek tüze fellobog: megmutatom, hogy nem tartozom a föld legutolsó hatalmasságai közé. Akkor azután a szentszék, Olaszország és az egész kereszténység érezni fogja a török herceg feláldozásának következményeit.

»*En egész biztossággal állíthatom, hogy a törökök annyira senkivel sem óhajtanak békét kötni, mint velem;* és hogy a békekötésből senki annyi hasznot nem húzhat, mint én.

»Ezekből ő szentsége megértheti, hogy mi következik be, ha majd a török herceget Velencének kiszolgáltatta.

»Végül kijelentem, hogy a legátus úr kívánatát nem teljesíthetem; az anconaiakat, kiket a törökök és a velenceiek ellen védelmem alá vettem, becsületem és méltóságom sérelme nélkül ő szentségének ki nem szolgáltathatom; főleg, miután az én bosszúságomra és Velence kedvéért az anconaiakat ő szentsége egyházi büntetésekkel sujtotta.

»E nagyfontosságú ügyet jól meg kell fontolnom. Engem, mikor az anconaiakkal barátságos viszonyra léptem, nem vezérelt ellenséges szándék a szentszék irányában. Ezt a következő körülmények bizonyítják. A liga, amit kötöttem, ideiglenes; nem örök időkre létesült. Továbbá, az anconaiak megnyugtattak aziránt, hogy ő szentsége fel-

hatalmazta őket a liga megkötésére ; mert egy ízben panaszt emelvén előtte a velenceiektől szenvedett károk miatt, azt a választ kapták : »gondoskodjatok magatokról, amint tudtok, nekem nincs hatalmam arra, hogy titeket megoltalmazzalak.« Elő is mutatták egykor Velencével és Milánóval kötött frigyük okiratát. De ezekre az államokra ő szentsége nem volt olyan féltékeny, mint rám !«

Magyarország érdemei és elsősége a török kérdésben

A pápai követ följegyezte, hogy a király dühösen ontotta magából mindezt s »úgy látszott, mintha szájából, orrából, szeméből lángözön tört volna elő«. Pecchinolli okosan, megnyugtatólag, méltósággal felelt a királynak, válaszából hadd idézzem a magyar királyt és nemzetközi pozícióját kívülről is jellemző sorokat :

»Minden józaneszű ember előtt ismeretes, hogy Felséged dicső ősei a keresztény hitért és az apostoli szentszékért nagy áldozatokat hoztak, bőven ontották véröket ; ezzel hálára kötelezték a szentszéket, Olaszországot és az egész kereszténységet. De engedje Felséged kimondanom, hogy viszont a szentszék is sokat tett Felséged tekintélyének és dicsőségének gyarapítására ; egyetlen uralkodót sem halmozott el kiváltságokkal, jótéteményekkel és a szeretet nyilatkozataival annyira, mint Magyarország királyát . . .

»Felséged nem veheti rossznéven azt sem, hogy a török császár öccsét ő szentsége magához vette. Illő, hogy a törökök ellen tervezett hadjáratot ő szentsége, a kereszténység feje indítsa meg . . . Az Istenért, ne tegye föl Felséged azt, hogy bárki másnak akarná ő szentsége átengedni. Ha pedig utóbb a háború folyamán kívánatosnak mutatkoznék, hogy őt más valaki vegye át, *ez csakis Felséged lehetne, kit hadvezéri képességei, kivívott győzedelmei és Magyarország helyzetének előnyei a hadi munkálatok vezetésére leghivatottabbá tesznek.*«

a király menti és óvja az anconaiakat

Fraknói, miután leközli a király és a püspök vitáját, megjegyzi, hogy Mátyás támadásának célja csak az lehetett, hogy a szentszéket az olaszországi politika kicsinyes torzsalkodásai köréből kiragadja és II. Pius eszméinek magaslatára visszavezesse.

Mélyen jellemző Mátyásnak előkelő, becsületes, mondhatni — a reneszansz teljében is — lovagias jellemére, főleg pedig birodalmi méretekben való gondolkodására és felelősségérzetére, amit utóbb ugyanennek a követnek, Pecchinolli Angelónak az anconai ügyről mondott:

»Ha az anconaiak ő szentsége részéről a kiközösítés alól föloldatnak és azután hozzám folyamodnak, hogy az egyezséget bontsam föl, fölbontom. *Csak arról biztosítson engem ő szentsége, hogy az anconaiakat azért, mert velem egyezségre léptek, nem bünteti.* Ha a jövőben föllázadnának az anconaiak, nemcsak hogy nem támogatnám őket, hanem ellenük ő szentségének még segítséget is nyujtanék!«

Egyben bejelentette, hogy nemcsak levelet ír a pápának »fiúi hűsége« hangsúlyozásával, hanem külön követet is küld hozzá hódolatának tolmácsolásául. A nagy uralkodó és a félelmetes diplomata ilyen változatos eszközökkel és módszerekkel igyekezett hatni Magyarországnak e kisebb ellentétek mellett is legbiztosabb szövetségesére, a szentszékre.

Drágfi Tamás királyi személynök volt a követ, akit röviddel a Pecchinollival folytatott vitái után Rómába küldött. Ezalatt a pápai követ udvarában maradt, sőt Bécsből Budavárába is elkísérte a királyt, aki két és félévi bécsi tartózkodás után vonult be a magyar fővárosba, 1489 márciusában. Áprilisban megérkezett Budára a szentszék memoranduma, amelyben védekezik Mátyás vádjaival szemben. Mátyás a memorandumra a következő szóbeli választ adta a pápai követnek:

»ha ellenségeim nem állnak utamba . . .«

»Követ úr! Nem tartom illőnek, hogy ő szentségével vitába bocsátkozzam. Megnyugszom abban, amit mond. De a csehországi ügyekre nézve másképen áll a dolog, mint ő szentsége gondolja. Ha életben volnának még azok a főtisztelendő urak, kik egykor az ügyeket intézték, ők megadnák a kellő felvilágosítást.

»Most is, újból kész vagyok ő szentsége parancsára a kereszténység oltalmára fegyvert ragadni.

»*Minden időben hőn óhajtottam, hogy a törökök ellen nagy hadjárat induljon. És ha ellenségeim nem állanak utamba, a keresztény világ meglátta volna, hogy mit tudok tenni.* Nem tagadom, gyakran sürgettem, hogy a kereszténység közjava érdekében szolgáltassák ki nékem a török herceget; . . . de hálával tartozom ő szentségének azért, hogy a közjó és az egyetértés érdekében, magánál tartja őt. Teljes hitelt adok a követ úr előterjesztésének.

»A Signoria, bár én mindig jó barátom gyanánt tiszteltem, sok súlyos sérelmet követett el irányomban. Tudja meg Atyaságod, hogy mindaz, amit Dalmácia és Szlavónia területén bír a köztársaság, a magyar koronához tartozik . . . Továbbá Raguza, mely szintén Magyarországhoz tartozik, szüntelen zaklatásoknak van kitéve a velenceiek részéről . . .

»a szegény raguzaiakat...«

»Mindezek ellenére, mivel követ úr ő szentsége meghagyásából közbe veti magát, kész vagyok békében élni Velencével. De az Istenre kérem ő szentségét, bírja rá a köztársaságot, hogy a sérelmeket szüntesse meg és *a szegény raguzaiakat további zaklatásoktól kímélje meg.* Én nem veszem rossznéven ő szentségének, hogy szövetségre lépett Velencével. Csak az a baj, hogy a Signoria el van bizakodva és azt hiszi, hogy most már mindent tehet és szabadon fosztogathat. Az Istenre kérem

Urunkat, eszközölje ki, hogy a Signoria, szintúgy mint én, jó szomszéd gyanánt viselkedjék . . .

»Tudomásomra jutott, hogy ő szentsége felszólítására a köztársaság követeket küldött Nápolyba, hogy ő szentsége és Ferdinánd király közt közbenjárjanak. Nincs kifogásom ez ellen. De higyje el, követ úr, hogy ha a korábbi egyezség ő szentsége és a nápolyi király között az én közreműködésemmel jő létre, most megszegése miatt ő szentségének nem volna oka panaszt emelni. Én magam ragadtam volna fegyvert a nápolyi király megfenyítésére. Őszentsége tegyen amit akar; válassza meg tetszése szerint a közbenjárókat. Nem törődöm vele. De annyit mondhatok, ha én vagyok a közbenjáró, a nápolyi király meg is tartja, amit ígér. Ő éppen azért nem fogadta szívesen az én közbenjárásomat, *mert tudta, hogy az elvállalt kötelezettségek megszegését nem tűröm!*

»Drágfi Tamás jöl van hatalmazva«

»Az anconai ügyet illetőleg, tudja meg, hogy követem Drágfi Tamás fel van hatalmazva ő szentsége kívánatait teljesíteni, *ha viszont biztosítékot kapok, hogy az anconaiakat a velem kötött szövetség miatt bántás nem éri.* Két anconai polgárral meg fog jelenni ő szentsége előtt, a szövetség felbontását bejelentendő. Követ úr kérje föl ő szentségét, *állítsa ki az anconaiak részére az amnestia-iratot* és mihelyt ez megtörtént, minden rendben lesz.«

Végül a követ könyörgésére megígérte Várdai Péter érsek kiengedését az árvavári börtönből s beváltva ígéretét, rövidesen Visegrádon állásához méltó módon helyezte el egykori hívét és bizalmasát.

A követ jelentésében kedveskedve a pápának tulajdonította, hogy íme: »dühöngő oroszlánból a pásztor szavát követő jámbor báránnyá változtatta Magyarország királyát.« Valójában pedig aligha kellett megszelidíteni a királyt, mert »dühöngése« amúgy is inkább csak — módszer volt.

»AZ UTOLSÓ HAJÓK«

visszatérés a kiinduló ponthoz: béke és biztonság nyugat felé, gyürkőzés délkelet ellen

Ha voltak Mátyás életében időszakok, diplomáciai, katonai akciók, amelyek azt a látszatot kelthették, mintha túlságosan merész vagy éppen fantasztikus hatalmi célokat hajszolna, közben pedig elhanyagolná birodalmának reális érdekeit és föladatait s valósággal meggyöngítené a birodalom déli és keleti határait, elvonván onnan a szükséges katonai erőt nyugati hódításai kedvéért: akkor pályájának utolsó esztendei különösen éles fénnyel világítják be e nagy élet széles szemhatárát, igazi céljait s végképpen megcáfolják ama látszatokat és hiedelmeket. Tettei beszélnek; és levelei, előadásai, beszélgetései cselekvően bizonyítanak. Bizonyítják mindenekelőtt azt, hogy hatalma és európai tekintélye teljében, ausztriai, stájerországi, karinthiai, morvaországi és sziléziai hódításainak biztos, közigazgatásilag és katonailag egyaránt jól berendezett birtokában, a császári udvar részéről sem vitatott s az európai közvélemény által is elismert hatalmi fölényének tudatában: még mindig hajlandó volt visszaadni Ausztriát a császárnak olyan föltételek mellett, amelyek között az első helyen a teljes kibékülés állott. Miért volt erre hajlandó?

Semmiesetre sem azért, mintha nem érezte volna magában, nemzetében és birodalmában a kellő erőt ahhoz, hogy az osztrák örökös tartományokat meg is tudja tartani. Hiszen Bécsben és Ausztriában nagy építkezéseket kezdett, legutolsó bécsi utazása is főleg azért történt, hogy sorra látogassa az osztrák városokat, ahol építkezései folytak, vagy befejeződtek. Későbbi tárgyalásai Miksa római királlyal azt is igazolják, hogy a császári udvar maga sem képzelte többé, hogy fegyverrel visszahódíthatja az elveszett tartományokat. Mi lehetett hát az oka Mátyás nagy mérsékletének és engedékenységének? S milyen szándék rejtőzhetett mögötte? Csak az a meggondolás, hogy az osztrák örökös tartományoknak a szent korona hatalmi körébe való vonása jobb ugyan, mint az a régi bizonytalanság a magyar határon s még mindig jobb a magyar határt szélesíteni nyugat felé, mintsem tűrni e határnak nyugat felől való betörését; de ugyanakkor rosszabb, a magyar birodalom nyugalma és kelet felé való akciószabadsága szempontjából, mint volna egy teljes kibékülés és szövetkezés a nyugati határon a kereszténység egyetemes veszedelmének elhárítására. Csakhogy egy ilyen őszinte kibéküléshez első föltételül a magyar birodalmi érdek föltétlen tiszteletben tartása kellene a német-római birodalom részéről. Mátyás a maga nagy szellemi és hatalmi fölényének tudatában úgy érzi, hogy ezt a lemondást rá tudja kényszeríteni a császárra, fölényével és nagylelkűségével akarja kicsikarni egyfelől birodalma elösmertetését, másfelől — s talán ez a közvetelenebb engedékenységre hangoló ok — fiának, János hercegnek elösmertetését és nyugton hagyását.

De beszéljenek az események.

A szentszék betartotta ígéretét és mindent megtett, hogy kiegyenlítse vagy legalább áthidalja az ellentéteket Velence és Magyarország között. A pápa ösztökélésére a

velencei szenátus 1489-ben hét év óta először küldött megint követet a magyar király udvarába, hogy tolmácsolja a köztársaság baráti érzelmeit, örömét János herceg házasságán s egyben fölajánlja a szenátus közvetítését a császárral való kibékülésre.

»bocsássa meg Isten a császárnak«...

A velencei követet, Bollani Domonkost, a király személyesen nem fogadhatta betegeskedése miatt s bizalmas titkárát, Erdődi Bakócz Tamás győri püspököt bízta meg a tárgyalásokkal. Bakócz hosszú előadásban válaszolt a szenátus javaslataira, melyből hadd idézzem az alábbi rendkívül jellemző részletet :

»Ő felsége, mivel csakis a békesség biztosítása végett indított volt a császár ellen háborút, ő szentsége és a velencei szenátus búzdítására kész mindent visszaadni a császárnak, amit tőle elfoglalt, ha viszont a császár az utolsó békekötés föltételeit pontosan végrehajtja és a hadiköltségeket megtéríti. Azután békességben kíván élni vele és atyja gyanánt fogja tisztelni. Mert királyunk őfelsége, *a szenvedett sérelmeknél és károknál még inkább azt fájlalja, hogy megfosztatott a kedvező alkalomtól, mely a törökök ellen intézendő háborúra nyílt. Amint a császárt legyőzte, a törökök fölött is diadalmaskodott volna. Bocsássa meg az Isten a császárnak, hogy míg önmagát megsemmisítette, a királyi felségnek dicsőségét irígyelvén, mintegy kezeiből ragadta ki a diadalt a kereszténység ellensége fölött !*«

Miksa római király a kibékülést keresi

Körülbelül ebben az időben közvetlen béketárgyalások is indultak Mátyás és Miksa főherceg, a római király között, aki véget akart vetni az osztrák kérdés sokáig húzódó megoldatlanságának, hiszen Mátyás hódítását nem fejezte be békekötés. A császári atyjánál sokkal emelkedettebb, nyíltabb és lovagiasabb szellemű római király belátta, hogy

a Frigyes-féle konok haragszomráddal nem lehet a császárra és a főhercegi házra mélyen sértő, birodalmi hatalmukat teljesen aláásó magyar hódítást meg nem történtté tenni, de annak is teljes tudatában volt, hogy minden fegyveres próbálkozás csak csúfos kudarcba fulladhat a magyar katonai s általában hatalmi túlerővel szemben. Ezért az egyetlen reális alapra helyezkedett s az őszinte kibékülés ügyét maga vette kezébe.

Kétségtelenül sokkal jobb tárgyaló fél volt Frigyesnél, nemcsak a Mátyás és Frigyes között személyes gyűlölködéssé élesződött ellentétek miatt, hanem azért is, mert a főherceg nagy bámulója és tisztelője volt a félelmetes ellenfél hódító egyéniségének. A velencei követséggel majdnem egyidőben érkeztek 1489 tavaszán az ő követei is Budavárába s megkezdődtek a nagyon komoly tárgyalások a béke ügyében, egyelőre titkosan. E titkos megbeszélésekről s azok eredményéről az akkori európai diplomáciai közvéleményben két verzió keringett, egyik a pápai követ, másik a milánói udvar értesülése. Az előbbi szerint a római király elismerné János királyfi ausztriai hercegségét és magyarországi trónörökösségét s a trón elnyerésében is támogatná, viszont János már mint koronás király visszaadná Ausztriát Miksának, Pozsonnyal tetézve. A milánói udvar viszont úgy tudta, hogy Miksa a császári trón elfoglalása után Triesztet, Fiumét és Portorét átengedné Mátyásnak, az viszont visszaadná Miksának Ausztriát Bécs kivételével, amelyet haláláig megtartana. A terv szerint a politikai megállapodást kettős házassággal pecsételnék meg: Miksa egyetlen leányát adná feleségül János hercegnek, Beatrix legfiatalabb hugát, Johanna hercegnőt pedig az évek óta özvegy Miksa vagy ennek fia venné el.

Ennek vagy valami ehhez hasonló megállapodásnak véglegesítésére Miksa és Mátyás szeptember 8-ára tűzött ki

találkozót Linzben. De már a budai tárgyalásokon meghosszabbították hat hónappal a fegyverszünetet, ami Mátyást nagy örömmel és friss reménységekkel töltötte el. A fegyverszünetet a király rendeletére a győri püspök a budavári székesegyházban maga hirdette ki, s vele a király ama további üzenetét is, hogy *mihelyt megtörténik a békekötés, azonnal utána megindul a régen esedékes nagy háború a török ellen.*

oldalbiztosítás Csehország és Lengyelország felől; újabb küzdelem Dsem hercegért

Mátyás nem mulasztotta el, hogy biztosítsa a készülő nagy békeművet a Jagellók felől is és ezért Thuz Osvát zágrábi püspököt küldötte Kázmér lengyel királyhoz diplomáciai megbízatással. Ugyanakkor pedig a török háborúra való készülődéssel párhuzamosan újból nagy diplomáciai tevékenységbe kezdett Dsem herceg török trónkövetelő megszerzéséért. Az a türelmetlenség és indulatosság, amely e diplomáciai akcióit jellemzi, különösen a pápával szemben, fényes bizonyítéka annak, milyen komolyan vette Mátyás még mindig a török háborút s mennyire a birodalom és a maga személyes föladatának tekintette e hadjárat vezetését. Türelmetlenül ostromolja a szentszéket hol szép szóval, újabb hűségnyilatkozatokkal, hol vádaskodással, hol maró gúnnyal, hol újabb fenyegetésekkel. Azt a vádat emeli Róma ellen, hogy a pápa az egyiptomi szultánnak akarja eladni Dsem herceget, készpénzért. Egy ízben, mikor ilyen értesülést kapott, indulata valósággal káromkodásszerűen robbant: »Krisztus keresztfájára fogadom, — kiáltotta — hogyha a tengeren túlra szállítják Dsem herceget, én vezetem Olaszországba a török császárt«.

Máskor meg így enyelgett (június 25-én) a pápai követtel:

— »Követ úr, ne beszéljünk többé a török hercegről. Hisz őszentsége már eladta őt 200.000 aranyért az egyiptomi

szultánnak. Tudom, hogy ő szentsége ügynöke Rodosz szigetére ment amaz ürügy alatt, mintha a lovagrend ügyében járna, de onnan az egyiptomi szultánhoz vitorláz át az alku megkötése végett. Elhiszem, hogy a szultán háborút indít a császár ellen ; de őszentsége jól fontolja meg, hogy Dsem herceg, ha az ő segítségével jut trónra, még kegyetlenebb és félelmetesebb ellenségünk lesz, mint amilyen bátyja. Hallottam azt is, hogy ő szentsége egy másik követe, szintén álruhában, a török császárhoz küldetett. Maga ő szentsége döntse el, vajjon eljárása illik-e az egyház fejéhez és hogy mit szólnak majd ahhoz a keresztény uralkodók«.

A követ alaptalanoknak mondotta a híresztelést s azzal vágta ki magát, még ha el is adná a pápa a herceget az egyiptomi szultánnak, csak azért tenné, hogy a 200.000 aranyat a török hadjárat céljaira fordítsa.

A királyt ez a válasz nem nyugtatta meg :

— »Ne higyje, követ úr, — folytatta a vitát — hogy a török háború céljára fordítaná a pénzt ő szentsége ; a nápolyi király ellen használná föl, akit pedig becsületem tilt elhagynom. Higyje el, követ úr, ennek az ügynek hosszabb a vége, mint hiszi. Ő szentsége olyan tüzet gerjeszt, hogy aztán nem bírja majd eloltani«.

az ötéves török-magyar fegyverszünet rejtelmei

De sokkal élesebb diplomáciai fegyverek alkalmazásától sem riadt vissza, hogy kierőszakolja a pápából a török trónkövetelő átadását. Nemcsak az anconai védnökség fölbontását halogatta, de szerződésre lépett a szentszék más hűbéreseivel is és tárgyalásokat folytatott több olasz fejedelemmel, hogy a nápolyi király frontját erősítse a szentszékkel szemben.

Szeptemberben aztán megérkezett a pápa levele a királyhoz, amely bejelenti, hogy a török herceg rövidesen indul Budára, mihelyt a francia király és a rodoszi nagymes-

ter beleegyezése megérkezik. Mátyás boldog. »A magam költségén — mondja lelkendezve a pápai követnek — olyan nagy sereget állítok ki, amilyent a keresztény világ még nem látott. Igazolni fogom, hogy valóban a kereszténység érdekében kérem a török herceget«. Ugyanakkor Nápoly felől is megnyugtatja a szentszéket s kifejezésre juttatja, hogy apósa az ő tudomása nélkül fellebbezte meg a pápa ellene szóló ítéletét az egyetemes zsinathoz. »Esküvel erősíthetem, — mondotta — hogy szándékáról előre semmit sem tudtam és mikor elhatározásáról értesültem, sajnálatomat fejeztem ki fölötte«. Egyben bejelentette az anconai szövetség fölbontását is.

Ezekben a hetekben érkezett vissza Isztambulból, november közepe táján, a király követe s hozta magával a szultán küldöttét, aki a fegyverszünet meghosszabbítását ajánlotta. És Mátyás hajlandó volt öt évre meghosszabbítani a fegyverszünetet, ami nyilvánvaló ellentétben állott eddigi fogadkozásaival. S mikor a pápai követ szándékát megtudva, megdöbbent és kérdezte a királyt, mi lesz most már Dsem herceggel és a vele kapcsolatos tervvel, a király így felelt :

— »Ha régebben kiszolgáltatják nekem a herceget, minden áldozatot szívesen meghoztam volna. De a hosszú halogatás kétségbeejtett. És azóta változott a helyzet. Az egyiptomi szultán és a török császár viszonyában fordulat állott be. *Nem vagyok elég erős, hogy ilyen két hatalom ellen háborút kezdjek.* Most már ő szentsége ám tartsa meg a herceget, vagy adja át, akinek tetszik«.

Ez a válasz nem túlságosan meggyőző. Viszont Mátyás erőfeszítései a török herceg megkaparintásáért, kitörő öröme a pápa legutóbbi levelén, valószínűtlenné teszik azt a föltevést, hogy Mátyásnak ekkor már nem lett volna komoly szándéka egy nagy török támadó háborúra. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy halogatta a törökkel való fegyverszünet

megkötését s még a következő év áprilisában is udvarában tartózkodik a porta követe, akit azonban a hosszú idő alatt csak egyetlen egyszer fogadott. Az a valószínű, hogy óvatosságból nem utasította el a török ajánlatot, nem lévén bizonyos a római királlyal való békekötés felől. A király jóhiszeműségét bizonyítja az is, hogy 1489 december 15-én a Kassa városához intézett levelében is hangoztatja a római királlyal kötendő békeszerződés döntő fontosságát az egész keresztténységre, mert ez a béke fogja lehetővé tenni, hogy minden erejét a főellenségre, a törökre fordítsa.

a nyugati helyzet továbbra is bizonytalan és tisztázatlan

S ha így utólag visszatekintünk ezekre a kusza eseményekre s arra a huza-vonára, amely később a római királlyal folytatott tárgyalásokban a császár befolyására bekövetkezett, csak bámulattal adózhatunk Mátyás csodálatos diplomata-géniuszának, amely nem engedte, hogy *bizonytalan és tisztázatlan nyugati helyzetben belelovalja magát egy azonnali törökellenes támadás gondolatába* s elutasítsa magától a nagyon megtisztelő formában s kitűnő föltételekkel jelentkező török fegyverszüneti ajánlatot.

De azt sem lehet pontosan tudni, nem hozott-e a király követe a török portáról olyan híreket, amelyek magukban is elvették a király kedvét egy támadó hadjárattól, mint ahogy az elébb idézett hivatkozása a porta és az egyiptomi szultán viszonyában való változásra alighanem az isztambuli királyi követtől származó értesülés. De ezenkívül közrejátszhatott elkedvetlenedésében rohamosan romló egészségi állapota is s az azzal együtt növekvő aggodalma, hogy nem is fogja tudni életében tető alá hozni fiának trónöröklését.

Betegsége miatt a linzi királytalálkozót is el kellett halasztani s maga helyett kancellárját, a váradi püspököt, küldötte több tanácsosa kíséretében Linzbe, hogy fölvegyék

a tárgyalások fonalát Miksával. Miksa pedig egyetlen hónap leforgása alatt négy ízben küld követeket Buda várába, attól az aggodalomtól hajtva, hogy a béketerv fölborul. Súlyos ok volt erre az aggodalomra, mert Frigyes császár beleártotta magát a béketárgyalásokba s miután csillagjósai is azt jövendölték, hogy Mátyás már nem sokáig él, el akarta gáncsolni fiának becsületes béketervét. Súlyos összeütközések támadtak a császár és a római király között és Frigyes mégis keresztülvitte, hogy Ottó bajor hercegnek budai küldetése egy kicsinyes pénzügyi alku posványába fullasztotta a nagy tervet. A császár hajlandó volt 100.000 forint kárpótlást fizetni a királynak — bizonnyal számot vetve azzal az eshetőséggel is, hogy a csillagjósok nem jól jövendöltek — Ausztriának visszabocsátásáért. Mátyás megvetőleg jegyezte meg a tárgyalások során, hogy neki az ausztriai háború ötmillió forintnál is többe került.

késik a német-magyar kibékülés; megható gondoskodás János hercegről az utolsó bécsi út során

Ilyen módon a császár a kisstílű ember egyetlen nagy fegyverével a lángésszel szemben, tompaeszű csökönyösségével és kérlelhetetlenségével, megint bukás felé vitte a német-magyar kibékülés ügyét. Miksa főherceg hajlandó volt ugyan a császár akarata ellenére is külön megegyezést kötni a királlyal, de Mátyás ebben nem látott elég biztonságot és ezért elvetette. Mindamellett a következő év szeptember 8-ig meghosszabbították a fegyverszünetet és fönntartották a személyes megbeszélés tervét.

Erre azonban már nem került sor, mert Mátyás király nem érte meg ezt az időpontot.

Frigyes csillagjósainak — hogy, hogy nem — igazat adtak az események.

1490 január 8-án indult útnak a beteg király orvosai engedelmével Budáról Bécsbe. De utazása előtt már úgy

rendelkezett, mint aki számol azzal, hogy vissza sem jön többé. Kincstárát, irattárát és könyvtárát átadta János fiának, aztán Visegrádon állott meg egy hétre s ott fontos intézkedéseket tett. Minden figyelmét és gondoskodását ettől az időtől kezdve a trónöröklés kérdése és János herceg királyságának ügye foglalja le. Elhatározta, hogy esküt fog kivenni a főuraktól, főpapoktól és a királyi városoktól, hogy fiát választják királyukká. S azt is elhatározta, hogy még életében fiának adja át Magyarország legfontosabb várait, azok parancsnokaitól is esküt vesz, hogy halála után csak fiának adják ki a gondjaikra bízott várakat. Visegrád várát, legkedvesebb tartózkodási helyét, melyet az egyik pápai követ földi paradicsomnak nevezett, János herceg gondjaira bízta, az ott őrzött szent koronával együtt. Esztergomon, Komáromon és Tatán keresztül folytatta útját, s mind e várakat fiának adta át a komáromi és pozsonyi főispánságokkal együtt. Pozsonyból Bécsújhely elkerülésével Bécsbe sietett, mert arról értesült, hogy Miksa követei útban vannak Ausztria fővárosa felé.

Bécsben aztán folytatta a tárgyalásokat Miksa követeivel. A római király továbbra is fenntartotta azt az ajánlatát, hogy leányát János hercegnek adja feleségül. De maguk a politikai tárgyalások ellanyhultak. A király minden érdeklődése és gondja viszont változatlanul fia, az utód, személyében összpontosult. Sietve átadta neki a meghódított tartományok legfőbb erősségeit, Ausztriában Bécsújhelyet, Retzet, Wolkersdorfot, Stájerországban Pettaut, Ratkersburgot, Morvában Bródot, számos más krajnai, karintiai, sziléziai erősséget. Kancellárját Morvaországba küldötte s húsvét után Boroszlóba készült, hogy Morvaország, Szilézia és Lausitz rendeinek országgyűlésén János hercegre ruházza a koronatartományok fölött az uralmat s a maga cseh királyságát. A magyar rendeket is összehívta Budára és királyi

biztosokkal készült hozzájuk juttatni javaslatait. Annyira áthatotta egész lényét a János herceg problémája, hogy csodálatos sokoldalúságával, mindenre ráérő szellemi ezerkarúságával is szakított, a fontos külpolitikai kérdések megoldatlanul torlódtak hétről hétre és hónapról hónapra, a pápa, a nápolyi király, Milánó, Velence, a svájci köztársaság és a porta követei tétlenül és tanácstalanul vesztegeltek udvarában.

1490 április 4: Virágvasárnapja Bécsben

Igy érkezett el április 4-e, Virágvasárnapja, a király nem ment — mint más hasonló alkalmakkor — Szent István székesegyházába ünnepelni, hanem várkastélya udvarán állíttatott fából díszes kápolnát. A körmenet után a király trónján ülve, lovaggá ütötte Bollani Domonkost, Velence követét és a hosszú ünnepség után fáradtan vonult vissza palotájába. A királyné nem volt otthon, a város több templomában ájtatoskodott, ezért késett az ebéd. Mátyás király megéhezett s nem várva be az ebédet, környezetétől fügét kért. Az első fügébe beleharapott, de romlottnak találta s emiatt nagy haragra lobbant. Közben megérkezett a királyné, igyekezett megnyugtatni a királyt, ebéddel kínálta, de az mindent visszautasított. Rövidesen aztán szédülés fogta el, szemei elhomályosodtak és rettenetes fájdalmak kezdték gyötörni. Az udvar előkelőségei s az orvosok tanácstalanok voltak, még legbátrabbnak a királyné mutatkozott, fáradhatatlanul buzgólkodott a nagybeteg király körül, de segíteni rajta senki sem tudott. Harmadnapra, kegyetlen haláltusa után, a nagy király, a világtörténelemnek is egyik legérdekesebb és legnagyobb alakja, anélkül, hogy még egyszer szólhatott vagy rendelkezhetett volna, meghalt.

Nemsokára hírek terjedtek el Európában, hogy Mátyás királyt megmérgezték és Beatrix királynéra terelődött a

gyanú. Bizonyíték azonban nincsen s kiváló orvosi szakvélemények a történeti adatok beható tanulmányozása alapján inkább azt valószínűsítik, hogy nem mérgezés végzett vele, hanem agygutaütés. De ki tudná ezt a kérdést minden kétségen fölül eldönteni ma már, akár a leggondosabb és a leglelkiismeretesebb mérlegelés során is, 450 esztendő távlatában?

Furcsa jelenségek mindenesetre voltak. A király rettenetes kínjai nem sokkal a füge-eset után, bizonnyal nehezen magyarázhatók agygutaütésből. És a sötét, gonoszlelkű, nagyravágyásában beszámíthatatlan, erkölcseiben legalább is bizonytalan feleség, aki olyan lelketlen és kérlelhetetlen céltudatossággal tört a maga uralmára és a szegény János herceg útból való eltakarítására — Beatrix, akiről maga a király állította ki a bizonyítványt, hogy a magyar nemzet gyűlöletét vonta magára: bizony nem nagy biztosíték afelől, hogy *a magyarok e fölséges nagy szellemi vezérét és királyát nem segítették-e át mesterséges eszközökkel a túlsó partra.*

A magyar nemzet apraja-nagyja megrendült lélekkel vette tudomásul a király váratlan halálát — *akkor.* És mi, ennek a nemzetnek *most élő* fiai, a bécsi Szent István dómban fölállított magyar királyi ravatalra és az azután következő szörnyű zuhanásra gondolva, még ma is hatása alá kerülünk valami tompa, kozmikus magyar gyásznak, melynek egetborító roppant feketeségében Mátyás király különös oroszlánfejével — eltűnik örökre a magyar birodalom is.

A KIRÁLY, A NEMZET ÉS A MAGYAR BIRODALOM

gens hungrica; sacra corona regni

A nagy mátyási éposznak mégsem ő az egyetlen hőse.

Amikor így válogatva és vázlatosan fölidézzük életének és pályájának főbb eseményeit, amelyek középpontjában mindig az ő alakja, szelleme, akarata áll, forog és mozgat: csak látszólag követjük a Carlyle-i hőskultusz elavult sablónját. A hős valóban nagy, kimagasló és felsőbbséges. S bár csodálatos ösztönnel és tehetséggel tudott minden téren nagyszerű munkatársakat maga mellé emelni s a ragyogó adminisztrátoroknak, hadszervezőknek, hadvezéreknek és diplomatáknak olyan gazdag légióját termelte ki, elsősorban a megmunkálatlanul is termékeny magyar néptalajból, de minden más népi eleméből és osztályából is hatalmas birodalmának, hogy láttára ámulat vesz erőt a késői szemlélőn, ekként munkatársai is elsősorban az ő géniuszának kifejezői: mégsem ő az egyetlen igazi hőse ennek a gyönyörű magyar éposznak. Még ketten vannak — »egyenrangúak« — vele, láthatatlanul. És anélkül, hogy az események krónikása minduntalan ujjal mutathatna e nagy társakra, mégis ott vannak mindenütt, beleszólnak mindenbe, vitára kelnek Hunyadi Mátyással, szembeszállnak

vele, ha kell ; főleg azonban tanácsokat osztogatnak neki s valahányszor a magyar ügy kockán forog, még Mátyás biztos kezében is, odaállanak mellé roppant vállukkal ; máskor korlátokat állítanak elé, mértéket szabnak számára s annak betartására szorítani tudják. S ha az alacsonytermetű király mégis nagynak látszik testi megjelenésében is, — mint ahogy Napoleonról mondják — bizonyára azért van, mert mindig valami láthatatlan magaslaton áll. Valami megnöveszti alakját. Valami láthatatlan mély talajba bocsátja szellemi gyökereit s azért állja a viharokat, a legnagyobbakat is, olyan diadalmasan, mint a félévezredes ős tölgy. Máskor pedig ő maga öltözik a nietzschei viharok képébe s azért öltözhet, mert vele van mindig két nagy Társa, tőlük kapja a tömegerőt, a biztonságot, a mátyási lendület világtörténelmi sodróerejét.

Ez a két *másik* hőse a fiatalabbik Hunyadi époszának : az eleven *magyar nemzet* és annak legnagyobb alkotása, mely azonban mint a gólem, szinte személyiséggé teljesül századok során : a *magyar birodalom.*

A nemzet él s a birodalom csak fikció, mégis hasonló, párhuzamos és leküzdhetetlen erők együtt. A *Nemzet* és a *Birodalom :* a *gens hungarica* és a *sacra corona regni* — ez a másik két hőse a Hunyadiak, elsősorban Hunyadi Mátyás époszának.

kuvikok és labancok Mátyás bírálói között

Mátyás bírálói között a szigorúak és gáncsoskodók többnyire ott látják — vagy legalább ott keresik — művének alapvető hibáját, hogy birodalma nem állandóságra teremtődött, történelmi távlatból nézve mesterkélt és nyilvánvalóan ideiglenes alkotás volt ; mutatós kártyavár, rajta mindenütt egy kimagasló lángész szellemi bélyege, de mellette mindjárt az enyészeté is. Egyik legnagyobb történetírónk, Szalay László is beleesik Mohács sugallata alatt ebbe

a tévedésbe. Többnyire azonban főleg olyanok állíthatják ezt, akik nem jutottak el a magyar történelem igazi értelméig, s kiknek szemében a magyar államalkotás állandó vonásait elmosták a változatos események és a külsőséges változások. 1918 óta meg éppen vészesen elszaporodott az a szellemi kuviknemzetség, amely főleg visszafelé kuvikol a történelembe és nem előre a jövő felé, pedig bőségesen volna ok és szükség a környező új veszedelmek meghirdetésére.

Ez a szemlélet akarva vagy ösztönösen mai nyomorúságunk törpe szemhatárával méri a magyar multat s nem tudja elviselni Mátyás büszke hollójának dicsőségét sem. Legfőbb érvük: Mátyás birodalmának gyors pusztulása és a mohácsi katasztrófa; de ugyanilyen olcsó érveléssel minősítik erőnk fölött való vállalkozásnak Rákóczi és Kossuth szabadságharcát is. Labanc kishitűségüket beleviszik a magyar história egész szemléletébe s természetesnek mindig csak a bukást tartják s a magyar nemzet sikereit, diadalait, egész korszakok virágzását, a magyar birodalmiság legszebb kiteljesüléseit csak véletlennek, átmenetnek a hanyatlás és pusztulás korszakai között, egy-egy nagy ember magános szellemi tűzijátékának, bűvészmutatványának, ami mögött nincs igazi valóság, nincs igazi erő.

Mátyás és az elődök

Pedig e sandatekintetű multbanézés senkivel szemben sem lehet már igazságtalanabb, mint éppen Mátyás királlyal és az ő korszakával szemben. Mert hiszen bármilyen hatalmas és eredeti egyéniség volt is és bármennyire érvényesíteni tudta uralkodásában és kormányzatában a maga egyéni színeit, elgondolásait, módszereit, ugyan mi újat teremtett, valami olyat, ami kirítt volna a magyar történelem addigi menetéből és kiütközött volna régen kialakult kereteiből?

Hihetetlenül nehéz nemzetközi és külpolitikai viszonyok között, egy egész ellenséges világgal szemben megvédelmezte,

biztosította, fönntartotta és továbbépítette azt a magyar birodalmat, *amelyet nem ő talált ki* s amelynek gondolatát úgy örökölte s amelynek feladatait évszázados tények és valóságok rakták széles vállaira. Ez az ő igazi teljesítménye, nem több, de nem is kevesebb.

Hódításai kényszerhódítások voltak: az önvédelem utolsó megmaradt hatásos eszköze, amivel élni mert és élni tudott. Elődei, Albert, V. László, előbb bírták Ausztriát, Csehországot, Sziléziát, Stájerországot, Karintiát és Krajnát és azután lettek magyar királyok; Mátyás előbb volt magyar király s megpróbálta, egyenesen fantasztikus türelemmel keresgélve szelíd és kevésbbé szelíd eszközöket, hogy a környező északnyugattal barátságba és szövetségbe kerüljön, végül kifogyván a türelemből és az eszközökből, rátette tenyerét ezekre a tartományokra, amelyek már annyiszor voltak összeköttetésben, ha nem is közjogi, hanem csak nemzetközi és dinasztikus kapcsolatban, a magyar koronával.

De Mátyás e hódításaiban is óvatos volt és mértéket tartott. Nem erőszakolta Prágát, pedig talán megtehette volna s hajlandó volt élete alkonyán hatalma és európai tekintélye teljében, visszaadni Ausztriát azért, hogy végleges békét és szövetséget köthessen az ádáz szomszéddal.

Valójában inkább csak kikerekítette nyugat és észak felé a magyar birodalmat s leste az alkalmat, hogy mikor használhassa fel vagy egyik vagy másik hódított tartományt zálogként egy nagy kibékülés érdekében. S miközben jócskán kijjebb tolta a magyar birodalom határát nyugat felé, mint Szent István, nem szabad elfelejteni, hogy Ausztria tekintélyes része a honfoglalástól számítva kb. 150 éven át ugyanúgy része volt a magyar birodalomnak, mint Mátyás idejében; viszont a Csehországgal és Lengyelországgal való szövetség, amire törekedett, nem is egyszer 32 esztendei uralkodása alatt, századokon keresztül érvényesült valóság

volt, aminek csak kényszerű pótlása volt Mátyás birodalmi elgondolásában a morvaországi, sziléziai hódítás. S ha igaz, hogy olyan mesterkélt kártyavár volt ez a mátyási birodalom, miért nyúlt még Miksa főherceg is, a római király, egyetlen eszközként az ellenséges császári politika fölszámolásához a magyar királlyal szemben, ahelyett, hogy az állítólagos nagyobb erőt, nagyobb hatalmat igyekezett volna érvényesíteni Isten tudja milyen véletlenek szülte szerencsével vagy egyetlen ember lenyűgöző lángelméjével szemben?

a mátyási birodalom csak korszerű kiteljesedése III. Béla és Nagy Lajos magyar birodalmának

Mátyás kikerekítette a magyar birodalmat nyugat felé, — akárcsak Szent István — de ugyanakkor — kétségtelenül e nyugati erőfeszítései következményeként — tűrni volt kénytelen déli Dalmácia, déli Szerbia és déli Bosznia elhódítását, tehát a nyugati nyereség mintegy kárpótlás volt csupán e déli veszteségekért. S ha a zálogként tartott nyugati hódításoktól eltekintünk, aminek előnyeit sokszorosan pótolta annak idején az árpádi birodalom szerencsésebb szövetségi politikája nyugat felé, ugyan mi az, amiben valami különleges, fantasztikus, soha nem látott változás következett be Mátyás uralma alatt — szemben az Árpádok és az Anjouk Magyarországával?

Talán szakított a fejlődő magyar rendi alkotmányossággal nyugati reneszansz-példák hatása alatt? Nem, mert az egyéniségéből és lángelméjéből sugárzó diktátori hajlamok a kor szellemével együtt sem voltak elég erősek ahhoz, hogy letörjék a magyar nemzet történelmileg alakult alkotmányos életformáját. Mátyás nemcsakhogy nem törölte el az alkotmányt, hanem azt nagyon becses intézményekkel továbbfejlesztette. Talán hadseregszervezése és hadvezéri eredményei ríttak ki a magyar históriából? Mátyás éppoly kevéssé adta föl a történelmileg kialakult magyar honvé-

delmi szervezetet, mint annak idején Szent István a nemzetségi szervezetet, a zsoldos katonaságot sem ő találta ki, hanem szerencsére fordította a zsebrák szerencsétlenséget s a természetesen adódó s tudatosan továbbfejlesztett zsoldos sereget csodálatos szellemességgel beleolvasztotta az ősi magyar hadszervezetbe; és csak folytatta hadvezéri pályáján is az Árpádok katonai hagyományait, akik szinte kivétel nélkül szintén katonák s többnyire jelentékeny, sőt számosan közülök kiváló hadvezérek is voltak. Talán hadvezéri tehetségének kellett pótolnia valami különös bűvészmutatványokkal a magyar birodalom reális katonai erejét? Ellenkezőleg, hadvezéri tehetsége csak mozgatója, fölhasználója és kiegészítője volt annak a robusztus katonai erőnek, amely neki jobban rendelkezésére állt — természetesen, — mint egyikmásik gyönge elődjének, de amelynek alapjait épp úgy a nagy Árpádok rakták le, mint az ország alkotmányáét s mint a birodalom kereteiét. Talán hiányzott a kellő népi erő a mátyási nagyvonalú és diadalmas birodalmi politikához? A legkonkrétebb adóigazgatási adatokból tudjuk, hogy Magyarországnak a melléktartományokon kívül Mátyás idejében kb. 4½ millió lakosa volt, annyi, mint a brit szigeteknek s ebben az időben és e lakosságból négy millió volt a magyar. Talán a gazdasági reális erőket kellett mérhetetlenül túlfeszítenie, a jobbágyot agyonsanyargatnia s emberpusztításra építenie a kifelé csillogó mátyási birodalmat? Igaz, hogy a király az adóztatás minden korszerű eszközét igénybevette és sokszor nagy áldozatokra sarkalta és szorította népét, de egyfelől adóbeli eredményeit rendszerbeli és igazgatási reformokkal, a különböző kivételek és kedvezmények kíméletlen eltörlésével s adópolitikájának az általános adókötelezettséget legalább is megközelítő modernségével és egyetemességével érte el; másfelől gondos bölcseséggel és mondhatni szeretettel védte, — intézményesen is, a

maga példájával is — nagy igazságosztó szelleme sugalló erejével a szegény dolgozó jobbágynépet s korát megelőzve, a merev közjogi formákat túlszárnyalva, ezt a robotos magyar parasztságot már a nemzet tagjának érezte s úgy igyekezett róla gondoskodni. Az anyaország népes volt és gazdag, a lakosság a kor viszonyaihoz képest jól védett és igazságosan kormányzott. A kincstár ugyan gyakran és gyorsan kiürült a sok háborúban, de hamar meg is telt megint, csakhogy nem fosztogató adóztatás révén, hanem mert Mátyás hatalmas gazdaságpolitikus is volt, ő emelte Magyarországot Európa marhakereskedelmének olyan méretű piacává, hogy Takáts Sándor szerint »ezt a nagy dolgot még egy századdal a nagy király halála után sem feledték el«. »A magyar rendek — írja — 1580-ban áhítattal emlékeznek meg dicső királyunkról s azt írják Rudolf őfelségének, hogy ha a marhakereskedés jövedelme Magyarországé lenne, az ország minden kiadását könnyen fedeznék ...« A magyarság erős volt és túlnyomó, igazi alapja a birodalomnak, az oligarchia fék alatt, a háborúk hála a király hadvezéri és államférfiúi józanságának, nem emésztettek túlsok embert. A birodalom hatalmas tartalékokkal rendelkezett emberben, anyagban, gazdasági erőben, jól válogatott egyéni tehetségben. S 1483-ban, mikor Frigyes császár már azt hitte, hogy nagy ellenfele gazdaságilag, katonailag kimerült, Mátyás megmutatta a pápai követnek tartalékban lévő ágyúparkját és teli kincstárát s a követ álmélkodék vala.

Hol van hát a rendkívüliség, a vakmerő túlzás, a túlfeszítettség, a kirivó, a mesterkélt és kártyavárszerű Mátyás rendszerében? Nem a rendszer rendkívüli, hanem a személyiség. És egyéniségének egyik legcsodálatosabb vonása : az ilyen egészen kimagasló és magukban bízó lángelméknél szinte páratlan mértéktartása, egyensúlyérzete, hűvös

ítélete, hatalma korlátainak biztos tudata és bölcs megalkuvása ott, ahol csak a megalkuvás segíthet. Megalkudott az alkotmányossággal, mert észrevette, hogy ezt az áldozatot meg kell hoznia, hogy a magyarok királya maradhasson és hogy nagy feladatait teljesíthesse, meg hogy a magyar nemzet erejét maga mögé állíthassa. Beletörődött abba, hogy nem nyerheti el a római császárságot, bár ez a cél korántsem volt olyan fantasztikus, mint ahogy a mai labancszemlélet föltüntetni igyekszik, hiszen Zsigmond is magyar királyból lett római császár és ő sem volt német. Beletörődött abba is, hogy egyelőre nem tudja visszaszerezni Dalmácia déli részét, bár tüzet fújt ezért Velencére. Bele tudta élni magát hatalmának és dicsőségének tetőpontján, hogy nyugati hódításainak is nagyobb részét visszaadja a becsületes és végleges béke kedvéért. Bele tudott nyugodni felsőbbséges emberismerettel az emberi gyöngék változhatatlanságába s merészen és nagylelkűen hajlandó volt többszöri hűtlenségeket is megbocsátani s a nagy szellem olimposzi — nem krisztusi, erkölcsi, hanem antik, intellektuális — türelmével, megbocsátásával minduntalan visszafogadta áruló híveit, míg csak józanul hihette, hogy belejuhászodnak az ő terveibe. Mikor a Miksa főherceggel megindult tárgyalások során követet küldött Kázmér lengyel királyhoz, azt a Thuz Osvát zágrábi püspököt küldötte, aki előzőleg kétszer elárulta s egyszer éppen Kázmér királlyal esküdött össze ellene. Állandó vágtatáshoz szokott tündöklő elméje őseredetien türelmetlen volt, sohasem bírta kivárni egy-egy akciójának befejezését, hanem párhuzamosan kettőt-hármat indított el egyszerre, vagy gyors egymásutánban futni hagyta őket, hogy egyik majd mégis sikerül; de ugyanakkor csodálatos és szinte emberfölötti türelmet is tudott gyakorolni emberrel, — megtévedt baráttal, engesztelhetetlen ellenséggel — feladattal, helyzettel szemben. És sohasem feszítette a lehetőségeket a

végletekig, ahol leküzdhetetlen túlerőt tapasztalt, ott inkább visszavonult. S mikor talán önmagában új nagy álmokat gyujtott a siker s lobbanékony, lovasvérmérséklete kész lett volna a józan mérséklet Rubikonját is átlépni, könnyen engedte magát visszarántani a túlzásoktól, ha a nemzeti közvélemény erre figyelmeztette . . .

Mátyás — Nagy Frigyes párhuzam

Fraknói Vilmos érdekes és sok tekintetben meggyőző párhuzamot vont Mátyás király és Napoleon között. Úgy érzem azonban, hogy bizonyos, inkább külsőséges, hasonlóságok mellett erre a párhuzamra főleg az a különös hasonlóság ad alapot, amely a legélesebb körvonalú s egymással legkevésbbé összemérhető egyéniségeket, a lángelméket, valami földöntúli közös család tagjaivá avatja. Részeket tudnék fölmutatni Széchenyi István oly nagyon egyenetlen írásaiból, amelyek úgy hatnak az emberre, mintha töredékei volnának Shakespeare valamely elkallódott, ismeretlen drámájának. A második Zrinyi Miklós hadászati és harcászati írásaiban és az Áfiumban épp úgy megvillan a napoleoni géniusz egy-egy csücske, mint Görgei némely vakmerő, mégis józan és reális hadműveletében, vagy a Dzsingisz Kán emberfölötti, minden más emberi erőt lenyügöző, varázsló hatalma — Napoleonban.

Mátyás leveleiből, beszédeiből, vitáiból, tréfáiból valami olyan örök frisseség, a szellem és a magyar politikum olyan hervadhatatlan üdesége és finomsága árad ma is, mint ahogy teljesen értetlenül állunk szemben Petőfi verseinek majdnem száz esztendős magyar nyelvével, amelyből semmi, de semmi nem avult el idáig. Az igazán nagy szellemek összemérhetetlenek és mégis valami titokzatos rokonságot tartanak egymással, ezért lehet értelmes és meggyőző párhuzamot vonni még olyan egymástól távolálló lángelmék között is, mint amilyen Hunyadi Mátyás és Napoleon.

Magam mégis inkább a Napkirályhoz, vagy Nagy Frigyeshez próbálnám őt hasonlítani, vagyis inkább : velük mérni. Van Mátyás királynak egy érme, amelyen megtévesztésig hasonlít XIV. Lajoshoz. De ha egyéniségüket alaposan összevetném, valószínűleg kiderülne, hogy Mátyás a felsőbbségesebb, szuverénebb, eredetibb a kettő közül. A Nagy Frigyessel való szembeállítás pedig inkább a nagy különbségeket domborítaná ki, mint a hasonlóságokat: Mátyás derüs és közvetlen természetességét, belső egyensúlyát Nagy Frigyes egyenetlenségeivel és élettani, lelki szabálytalanságaival szemben. Mátyás meleg kedélyét és nagylelkűségre s könnyelműségre hajlamos magyar nagyúriságát, lovagi gátlásait Nagy Frigyes rideg és kegyetlen gátlástalanságaival szemben. A mátyási magyar nagyhatalom régi és biztos megalapozottságát Nagy Frigyes Poroszországáéval szemben, amely valójában hagyománytalanul és előző példák nélkül az ő egyedülálló géniuszából — deus ex machina — termett. Nagy Frigyes hadserege és katonai ereje is legfeljebb egy-két nemzedékre terjedő roppant fejedelmi ambíció, erőfeszítés, nyers és kíméletlen, bottal való fegyelmezés, addig soha nem látott gépiesség, embertörés eredménye, mesterkélt alkotás ; míg Mátyás serege több mint félévezred szakadatlan katonai erőfeszítéseinek és hagyományainak, egy biztosan megalapozott, jogrendszerében, alkotmányában, életformáiban megállapodott, kiegyensúlyozott, egységbe foglalt, biztos határú, Európa által elismert nagyhatalom életének természetes terméke, amelyet Mátyás legfeljebb jobban összehangolt a maga korával és e kor külön szükségleteivel.

Talán senki és semmi mással nem lehet olyan biztosan mérni Mátyás birodalmának természetességét és szerves voltát, mint éppen Nagy Frigyesen és az ő új és csinált porosz nagyhatalmiságán. Hacsak nem még ama csodálatos

meséken, amelyek Mátyás királyról ma is élnek a magyar nép zseniális emlékezetében s melyeknek mélysége, szépsége és különös bája mindennél nagyobb bizonyító erővel igazolja, hogy a mátyási alkotás inkább csak szerencsés összefoglalása s újjáteremtése volt annak a különös ősi nagy magyar »ügynek«, melyet Freisingeni Ottó szerint szüntelenül tárgyaltak, vitattak egymás között, sátraikban, a különben olyan szörnyetegeknek rajzolt magyar urak, már századokkal Mátyás király előtt.

a gens és a regnum győzelme a rex fölött

Galeotto ama szellemes Frigyes-Mátyás jellemrajz párhuzamában, melyet a költő Zrinyi Miklós is olyan gyönyörködve idéz Mátyás királyról szóló tanulmányában, korszerűen főleg a két uralkodó egyéniségét állítja szembe s mintegy azzal a szakadékkal magyarázza örökös ellenségeskedésüket, amely őket személyileg választotta el. Lehet, sőt valószínű, hogy e személyi különbözőségek s a belőlük eredő kölcsönös ellenszenv is megtette a magáét, valójában azonban sokkal inkább eszközök voltak mindketten nagyobb és személytelenebb erők kezében, mint ahogy talán fölületes pillantásra látszik. A magyar nép a társadalmi és emberi igazság elvével azonosította Mátyás személyét, minden bizonnyal okkal és joggal. A magyar nemzet minduntalan visszatér politikai emlékezetében az ő korszakához, amelyben a magyar erő szabott törvényt az egész Dunavölgyének. Zrinyi Miklós a nemzeti királyság óriási teljesítményeit állítja benne szembe az idegenből való királyok korszakaival, melyeket ezzel a népi mondással jellemez : »kinek nem borja, nem nyalja«. *Zrinyi nagy lelke azért szárnyal annyit Mátyás alakja körül, mert benne és művében látja annak legutolsó világraszóló bizonyságát, mit tud a magyar, ha a maga ura és inkább még a másoké is, mintsemhogy mások szolgája legyen.* Én pedig azt az ítéletet merem kockáztatni, hogy Mátyás

élete és műve az egész ezeresztendős magyar történelem legdöntőbb bizonyítéka arról, hogy olyan világraszóló nagy európai dolog volt a magyar államalkotás, amelynek vastörvényei előtt meg kellett végül hajolnia a legnagyszerűbb caesari egyéniségnek is s abban a nagy vitában, mely olykor elég éles formában folyt Mátyás király, a magyar nemzet s a szent koronában szimbolizálódott birodalmi elv között, a »gens« és a »regnum« győzelmével végződött a »rex» fölött. A legbüszkébb és legzseniálisabb magyar király végül is alázatosan betöltötte a magyar nemzet akaratát és a magyar szent korona előírásait.

Mátyás király szövetséget szeretett volna a császárral; a nemzeti és birodalmi érdek rászorította, hogy szembeszálljon a másik, az ellentétes birodalmi szemlélettel és érdekkel, leteperje és kiseperje a Dunavölgyéből. Mátyás senkivel sem kereste olyan szinte érthetetlen, túlzott vágyódással a kibékülést és barátságot, mint a császárral; a nemzet és a korona törvénye mást határozott: azt, hogy senkit se alázzon meg jobban, mint a császárt.

Az a történelemszemlélet, mely Mátyás uralmában és birodalmában a magyar erőket meghaladó szvatopluk-szerű, vagy dusáncárszerű, vagy ottokárszerű egyéni tündöklést és lángeszű történelmi rögtönzést lát csupán — jórészt, hogy mentegesse az utána következett rettenetes időket — minduntalan a fölkelésekben nyilatkozó nemzeti elégedetlenséget állítja szembe a király erőszakra hajló egyéniségével és csak e fölkelések leverését látja, vagy mutatja s abban a nemzet beletörődését a mátyási politikába. De a nemzet történelmi akaratának és a magyar birodalom törvényeinek személytelen, fölkelések és kimutatható győzelmek nélkül is, egyszerűen az események sodrában való érvényesülését a király külön politikája fölött, nem akarja, vagy nem tudja észrevenni.

Az ősi magyar birodalmi politika érvényesül Mátyás uralmában, nemcsak a császárral és a német-római birodalommal, hanem végül Csehországgal és Lengyelországgal szemben is. A király a császárral való szövetséget hajszolta, de a király mégis Lengyelországgal és Csehországgal békélt meg és az 1486. évi birodalmi gyűlésre Ulászló cseh királyt már mint Mátyás szövetségesét, politikájának eszközét és támaszát nem hívták meg. S ha nem is volt ez a viszony Csehországgal és Lengyelországgal olyan zavartalan, mint történelmünk egyéb eredményes és fényes korszakaiban, mégis tartott és kitartott Mátyás életének utolsó évtizedében, mikorra politikája intellektuális pompájában és fényes eredményeiben teljesen kibontakozott. Igaz, fegyverrel és politikai, diplomáciai felsőbbséggel ki kellett kényszeríteni ezt a megbékélést és együttműködést.

Az a nagyszerű üzenet, amelyet a magyar országgyűlés a Kázmér herceg dísztelen vállalkozása után nyomban menesztett Lengyelországba, elég tisztán mutatja a hagyományos magyar politika barátságos irányzatát, nagy mérsékletét Lengyelország felé, még a győzelem perceiben is. De a boroszlói fegyverszünet, majd a magyar-lengyel-cseh békeszerződés is érzékelteti ezt a hagyományos magatartást. Az a mód, ahogyan Mátyás a Lengyelországgal való béke kedvéért fölbontotta a német lovagrenddel való szövetségét, mutatja, hogy az ő kezében ez a távoli szövetség épp úgy csak békeszerző eszköz volt Lengyelország szorongatására, mint a boroszlói győzelem.

ősi magyar birodalmi szemlélet Mátyás és a szentszék politikájában

Még élesebben jelentkeznek Mátyás olaszországi politikájában a százados örökölt vonások: a nemzet beidegzettségei, ösztönei és a birodalmiság parancsai. Legfőképpen a szentszékkel szemben, úgy nagypolitikai, mint egyházpolitikai vonatkozásban. Mátyás

a pápasághoz való viszonyában is csak folytatta ősei művét. A magyar királyok s velük a magyar országgyűlések, illetőleg a nemzet, Szent István óta úgy fogták föl a pápasághoz való magyar viszonyt, hogy annak két alapvető vonása rögződött meg történelmileg. Az egyik : a tisztelet és hódolat, amelyben sok van a lelkes hitbuzgalomból is, de még több a politikai belátásból. A másik : a kényes és érzékeny politikai függetlenség, minden hűbéri kötelezettség vagy látszat elutasítása, egyházpolitikailag pedig a főkegyúri jognak, mint a korona felségjogának, féltékeny megőrzése.

Rendkívül élesen világítja meg ezt a százados magyar magatartást a pápasággal szemben az 1450-ben Hunyadi János kormányzósága alatt tartott országgyűlés tiltakozása egy pápai egyházi adománylevél ellen. Megmutatja ez az országgyűlési határozat, milyen érzékeny és féltékeny volt a magyar nemzet közjogi kérdésekben még a pápaság irányában is, amely ebben a korban Magyarország első és legáldozatkészebb szövetségese. Ekként hördül föl a nagy keresztény lovag-kormányzónak, az egyetemes kereszténység első hősének uralma alatt a magyar országgyűlés :

»Tudja meg Szentséged, hogy habár sértetlenül kívánjuk megőrizni hódolatunkat az apostoli szék tekintélye iránt, mindnyájan közakarattal elhatároztuk, hogy inkább ellenség, mint ilyen vendég. Ez az ország, amíg fönnáll, szabadságát is fönntartja. Ha tehát Szentséged azt akarja, hogy Magyarország hűségesen ragaszkodjék a szentszékhez, tartsa tiszteletben szabadságát.«

Jellemző, hogy ez a szövegezés Vitéz János váradi püspök tollát dícséri. Ez az alaphang, amely Vitéz János fogalmazásában is csak visszhangja századok magyar politikájának s amely azután tovább rezeg Mátyás levelezésében, diplomáciai tárgyalásai során, vitáiban.

Védi a pápa egyházfői tekintélyét és hivatását minden-

kivel szemben, szembeszáll az egyházi reform kérdésében XI. Lajos francia királlyal is, még élesebb a huszitizmussal szemben. Védi és nagyra tartja főpapjai tekintélyét, ilyeneket írván a pápának: »Magyarország főpapjai, kik lelki ügyekben elöljárók és igazgatók, világi ügyekben a közállapotok erősségének és szilárdságának főtényezői. Ennélfogva kívánatos, hogy méltóságuk gyarapodjék, tekintélyük emelkedjék és így nekünk is nagyobb szolgálatokat tehessenek. Mert ha valahol a világon, nálunk mindenekfölött szükség van tekintélyre... Állapotunk, valamint a közös oltalom ügye akkor tekinthető a legbiztosabbnak, mikor főpapjaink a legnagyobb tekintélyben állanak.«

a magyar Egyház birodalmi jellegű önállósága

De a királyi felségjogokból semmit sem hajlandó engedni s egész sor összeütközése volt a főkegyúri jog kérdésében a szentszékkel. Nem egy esetben nyilvánvalóan a pápának volt erkölcsileg igaza, mert Mátyás, különösen Beatrix királyné baljóslatú befolyására, életének utolsó évtizedében többször ragadtatta magát hozzá méltatlan főpapi kenevezésekre. De akár jogosulatlan szentszéki adományozás volt az összeütközés alapja, mint a modrusi püspökség esetében, akár magasabb erkölcsi okokból nem akarta a pápa jóváhagyni Mátyás egyik-másik főpapi kinevezését, a király hajthatatlan volt a maga, illetőleg a magyar birodalom jogainak védelmében. A modrusi püspökség vitája során így ír a pápának: »Nem vártuk volna Szentséges Atya, hogy királyi jogunkat, amely iránt régi időktől fogva nehézség vagy kétség soha sem merült föl, amelyet elődeink mindig szabadon gyakoroltak s mi is gyakoroltunk, Szentséged ezidőszerint engedni fogja bárki által megsértetni.« Majd a bíbornokokhoz intézett levelében így jellemzi a magyar nemzet ragaszkodását a királyi főkegyúri jogokhoz: »Őszentsége biztos lehet afelől, hogy a magyar nemzet

készebb az ország jelvénye gyanánt szolgáló kettős keresztet hármas keresztté átváltoztatni, mintsem megengedni, hogy a korona jogköréhez tartozó javadalmak és főpapi méltóságok a szentszék által adományoztassanak. Nem lehet tehát meglepő, hogy mikor Őszentsége jogaink ellen sérelmet követ el, mi ezt zokon vesszük és jogainkat megóvni iparkodunk. Mi, akik a szentszék iránt mindig engedelmességet tanusítottunk és gyermekkorunktól fogva hódolatunkat bebizonyítani törekedtünk, elvárhatnók, hogy jogainkat a szentszék ne sértse és mások által sértetni ne engedje.«

Mátyás roppant erejét és tekintélyét mutatja, hogy úgy aragóniai János herceg, mint ennek halála után Hippolyt ferrarai herceg esztergomi érseksége vitájában keresztülvitte akaratát, mindkét kinevezéshez kierőszakolván a pápai megerősítést. Általában magatartása a pápasággal szemben épúgy magán viseli a magyar birodalmiság kimagasló tekintélyének bélyegét, mint legnagyobb elődeié.

Ez a birodalmi tekintély és ez az erősen és jellemzően kifejlődött, elismert és századosan gyakorolt magyar főkegyúri jog a magyar egyháznak valami olyasféle különállást, önkormányzatot biztosított, aminővel a francia »gallikán« egyház rendelkezett. A magyar király történelmileg fejlődött főkegyúri jogának árnyékában az egyház a magyar birodalom területén valóban *magyar egyház* volt, a magyarság szellemének színeit és a magyar államalkotás bélyegét viselte. S hogy az egyetemes egyház kereteiben ez a magyar egyházi önkormányzat a nemzetet és az államot, illetőleg a birodalmat illette, annak fényes bizonyítéka az előbb említett országgyűlési tiltakozás olyan időből, amikor Magyarországnak nem volt királya.

S ahogy a pápasággal szemben való politikai és egyházi magatartását az elődök és a birodalom szabják ki Mátyás elé, úgy a magyar birodalom érdekei ütköznek minduntalan

közte és a velencei köztársaság között is. Ahogy védi a raguzaiakat »a velencei zaklatásokkal« szemben s ahogy kiköti az anconaiak bántatlanságát a szentszékkel szemben, vagy ahogyan védi Szerbiát, Boszniát, Havaselvét és Moldvát s ahogyan képviseli ezekben a mellékországokban a magyar korona méltóságát, jogait, de legalább annyira kötelességeit is: az mind nem valami különleges vagy eredeti mátyási dolog, az mind örökség, örökölt jog és kötelesség. Az mind: nem ő, hanem a birodalom . . .

német történelemhamisító erőlködések; a magyar »olvasztó tégely«

Tudós mezbe bujtatott német nemzeti szocialista propagandisták, bizonyára elsősorban a Trianonban elszakított magyar országrészeken szerzett tapasztalatok alapján, érzik, hogy a magyar birodalom tudata és ösztönösségei még mindig ott élnek az emberek lelkében és nem utolsó sorban az ottani német kisebbségek lelki világában. Ezért a náluk megszokott szellemi rövidlátással, de hosszú kézzel igyekeznek utólag is meghamisítani, szétkenni, elmosni a magyar birodalmiság eltörölhetetlen történelmi bélyegét embereken, dolgokon, nemzedékeken és országrészeken. Azt hírdetik s e tekintetben könnyen hivatkozhatnak bizonyos újabbkeletű magyar »szellemtörténeti« megnyilatkozásokra is, hogy a magyar birodalom csak gyönge utánzata, visszfénye egyes hatalmasabb magyar egyéniségek szellemében és alkotásain a német-római birodalomnak. Nos, többek között azt akartam megmutatni Mátyás király életének és politikájának tükrében, milyen természetes, milyen magától értődő, milyen jól kiegyensúlyozott és szerves történelmi alkotás volt Mátyás birodalma, mennyire nem személyre szabott, mennyire nem idényalakulat, mennyire nem visszfénye semmi másnak, mennyire a Közép-Duna völgyének egyetlen értelme volt

s eredetisége mennyire nem a Mátyásé, hanem valójában a magyarságé, a magyar fajtáé, a magyar nemzeté. Meg akartam mutatni, hogy mennyire nem véletlen volt és nemcsak Mátyás kimagasló szellemének teljesítménye ez a magyar birodalom s hogy ebben a korban milyen rozoga és tehetetlen, silány tákolmány a német-római birodalom Magyarország gyönyörű, szerves fölépítéséhez képest. Meg akartam mutatni, hogy a magyar birodalom déli mellékországai egy részének török megszállása mennyivel nagyobb lelki emóciót s nyomában mennyivel hatalmasabb politikai és katonai ellenállást váltott ki a magyar nemzetből, mint a német nemzetből az a hallatlan megaláztatás, hogy a szomszéd ország királya éppen a császári ház örökös tartományait, hatalmának, császárságának alapját, húzta ki a német-római szent birodalom hatalmi birtokállományából, sőt betelepedett e birodalom császári székvárosába s azt a magyar birodalom *második* fővárosává avatta és építette.

Az említett német történelemhamisítás s annak százféle alakban jelentkező tünetei, amelyek egyre mossák és tördelik a magyar birodalom emlékét és maradványait a Dunavölgyében, mélyen belevilágítanak a német nemzetiszocialista »délkeleti« tervekbe. De egyben megvilágítják akaratlanul is azt, amit az útból elhárítani akarnak : azt a magyar gondolatot, amely önálló életet tudott adni a Dunavölgyének a multban s még nehéz akadálya lehetne a német délkeleti irányú hatalmi terjeszkedésnek a jövőben is. Az pedig, hogy megértük : ma már magyar egyetemi katedráról is nemcsak bántatlanul, de tiltakozással sem zavarva, sőt visszhangtalanul lehet gúnyolni a magyar szent korona alkotmánytanát s magyar egyetemi tanár is a német birodalom visszfényének vallja német nyomokon a magyar állam birodalmi igényeit és formáit a történelemben : ez viszont a mai magyar nemzedékre jellemző tünet.

Holott olyan elemi erejű olvasztó tégely volt ez a magyar birodalom, olyan hatalmas sugallat áradott belőle, hogy Mátyás sziléziai zsoldosvezére, Hag Ferenc magát trencséni ispánnak — ispan von Trenczin — nevezte és címeztette, Giskra pedig, magyar zsoldoskapitánnyá szelidülten a szent korona tiszteletére inti a boroszlóiakat. Hova süllyedtünk mi magyarok, hogy ma már Mátyás király idegen zsoldosait, a német Hag-ot és a cseh Giskrát kell tanukul fölvonultatnunk, annak bizonyítására, hogy nemcsak Mátyás király élt valaha, hanem volt egyszer egy magyar birodalom is s hogy a szent korona nem ékszer és nem gyönge tudósok romantikus elmélete, nem is Werbőczi szép formulája a rendi kiváltságok védelmére, hanem egy nagy, egyetemes szellemű és eleven történelmi valóságnak, a magyar államalkotásnak eredeti, megragadó és hódító szimbóluma.

OSZK
Országos Szé[illegible]yvtár

UTÓSZÓ

A költő, államférfiú és hadvezér Zrinyi Miklós írja Mátyás királyról, mi szebbel és igazabbal tudnám befejezni e szerény munkámat:

»Az ilyen király csinál a maga alattvalóiból is vitézeket; a maga példájával felserkenti az alvókat és felébreszti a szunnyadókat; az ilyen alatt nevelkednek jók és lesznek vitézek mindennemű és rendű emberek... Ezek a dolgok nem minden királyoknak adatnak és legfőképen azoknak soha nem, akik a magok országát és nemzetét nem tiszta szívből szeretik s nem gyönyörködnek benne, mint Mátyás király!«

TARTALOM

Előszó 5
Csodálatos indulás 11
Mátyás király magyarsága 19
Német-cseh-magyar szerelmi háromszög 29
A király békül a császárral 37
A géniusz és a nép 42
A császár aláírja a békeokmányt 46
Az első török hadjárat 50
János kormányzó és fia a király 54
Válaszúton Podjebrád légvárai és a pápával való szövetség között 62
A császári korona és a nemzeti közvélemény 69
Mátyás birkózása Podjebráddal 83
Utolsó nagy összecsapás a király és a rendek között 97
A boroszlói hadjárat 104
Mátyás fegyverrel töri szét az északnyugati ellenséges gyűrűt 108
Leszámolás a császárral 124
Török-magyar dolgok a német-magyar mérkőzés idején 137
Mátyás hadserege 146
Mátyás külpolitikai »rendszere« 160
A nagy király legszomorúbb küzdelme — az utódért 171
Mátyás barátságos vitája Rómával 180
»Az utolsó hajók« 192
A király, a nemzet és a birodalom 204
Utószó 223

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár